

GOVOR / SPEECH
Zagreb, godina 34 (2017), broj 1

UDK 81'34(05)"540.6"

CODEN GOVOEB

Mrežna inačica: ISSN 1849-2126

Tiskana inačica: ISSN 0352-7565

Izdavač

ODJEL ZA FONETIKU HRVATSKOGA FILOLOŠKOG DRUŠTVA

Uredništvo

Gordana VAROŠANEC-ŠKARIĆ, glavna urednica

Petra ACZÉL	Sveučilište Corvinus, Budimpešta, Mađarska
Dana BOATMAN	Johns Hopkins Hospital, Baltimore, SAD
Almasa DEFTERDAREVIĆ	Filozofski fakultet, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
Mária GÓSY	Mađarska akademija znanosti, Budimpešta, Mađarska
William J. HARDCASTLE	Queen Margaret University, Edinburgh, Velika Britanija
Damir HORGA	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Patricia KEATING	University of California Los Angeles, SAD
Nikolaj LAZIĆ	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Marko LIKER	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Vesna MILDNER	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Elenmari PLETIKOS OLOF	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Marija POZOJEVIĆ TRIVANOVIĆ	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Vesna POŽGAJ HADŽI	Filozofski fakultet, Ljubljana, Slovenija
Ján SABOL	Filozofski fakultet, Košice, Slovačka
Irena SAWICKA	Filološki fakultet, Torunj, Poljska
Mirjana SOVILJ	Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora "Đorđe Kostić", Beograd, Srbija
Jelena VLAŠIĆ DUIĆ	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska

Tajnica: Diana TOMIĆ

Izvršna tajnica: Ana VIDOVIĆ ZORIĆ

Lektorica: Katarina VARENICA

Korektorica: Marica ŽIVKO

Design ovitka: Zlatko ŠIMUNOVIĆ

Grafičko uređenje i prijelom

Jordan BIĆANIĆ, Odsjek za fonetiku, Filozofski fakultet, Zagreb

Prilozi objavljeni u *Govoru* referiraju se u sljedećim sekundarnim izvorima: ERIH Plus, Scopus, Linguistics Bibliography Online, LLBA – Linguistics and Language Behavior Abstracts, MLA International Bibliography, FRANCIS, MLA Directory of Periodicals, Communication Source, ProQuest Linguistics Collection, Elsevier.

Adresa uredništva

Filozofski fakultet, Odsjek za fonetiku, I. Lučića 3, 10 000 Zagreb, Hrvatska

Telefoni: 385 (0)1 409 23 74, 385 (0)1 409 20 97, 385 (0)1 409 20 98

E-mail: gvarosan@ffzg.hr, dtomic@ffzg.hr, anvidovi@ffzg.hr

Elektronička inačica dostupna je na stranici: <http://www.hfiloloskod.hr/index.php/casopisi/govor>.

Ovaj je broj tiskan uz financijsku potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.

Tisak: Tiskara "Rotim i Market", Lukavec

SADRŽAJ / CONTENTS

Alma VANČURA Speech characteristics as progress indicators in simultaneous interpreting by trainee interpreters Karakteristike govora prevoditelja početnika pri simultanom prevođenju kao mogući pokazatelj napretka	3
Marina OLUJIĆ, Ana MATIĆ Govorni i pisani jezik odraslih: koliko se razlikuju? Spoken and written language of adult speakers: how much do they differ?	33
Ivana TRTANJ, Jelena KUVAC KRALJEVIĆ Jezična i govorna obilježja dječjega pripovjednog diskursa: analiza na mikrostrukturnoj razini Language and speech characteristics of children's narratives: the analysis of microstructure.....	53
Iva BAŠIĆ, Daša GRKOVIĆ Naglašavanje posuđenica iz španjolskoga jezika u hrvatskim rječnicima Accentuation of Spanish loanwords in Croatian dictionaries	71
Zdravka BIOČINA Radionica o izazovima u analizi i obradi spontanoga govora – CAPSS2017. Budimpešta, Mađarska, od 14. do 17. svibnja 2017.	91
Iva BAŠIĆ XXXI. međunarodni znanstveni skup HDPL-a "Jezik i njegovi učinci". Rijeka, Hrvatska, od 4. do 6. svibnja 2017.	95
Upute autorima	99
Information for authors	102

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 11. 4. 2017.

Prihvaćen za tisak 5. 12. 2017.

<https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.01>

Alma Vančura

avancura@ffos.hr

Faculty of Humanities and Social Sciences

University Josip Juraj Strossmayer, Osijek

Croatia

Speech characteristics as progress indicators in simultaneous interpreting by trainee interpreters

Summary

This paper examines speech characteristics of trainee interpreters simultaneously interpreting from English into Croatian during three months of training. It investigates different types of content departures in the form of substitutions, omissions and additions, and their influence on the overall performance in simultaneous interpreting, both on the intertextual and intratextual level. It identifies overall patterns of these departures on the level of the sentence and of individual lexical items, and shows the most typical departures in greater detail by providing a detailed typology for each of them. Phrasing changes most likely signal progress and shift in the trainee's skill from verbosity and literal word-for-word interpreting to condensation and abstraction.

Key words: simultaneous interpretation, trainees, progress indicators, speech characteristics, errors

'They say that nobody is perfect. Then they tell you practice makes perfect. I wish they'd make up their minds.' Wilt Chamberlain

1. INTRODUCTION

In the last thirty years, with the development and accessibility of technology that can be used in research, numerous studies have been conducted on simultaneous interpreting (SI) in order to gain a better insight into the process, production and reception of this complex cognitive activity, all for the purpose of improving the quality and understanding the workings of SI. With regard to methodology, studies (Barik, 1975; Altman, 1994; Riccardi, 2002; Schjoldager, 2002 (1995); Bakti, 2009; Gile, 2009; Bogucki, 2010, to name but a few) have concentrated on providing the interested reader access to new revelations that could be used in learning and teaching of SI. Studies have focused on many aspects of SI, but very few (Shlesinger, 1992; Vik-Touvinen, 1995) have provided a detailed analysis of trainees' content and presentation departures typology and observation of these typologies through time which, consequently, can provide an insight into trainees' speech characteristics and possible progress indicators.

2. THEORETICAL BACKGROUND

2.1. Errors, mistakes, departures

As early as the 1950s, scholars were interested in analysis of speech errors and disfluencies produced by normal speakers 'as a window into the cognitive processes of speech planning (...) to provide systematic evidence of how conceptual, syntactic, and articulatory processes cope with increased processing load' (Tóth, 2011). Both error and mistake signify a deviation from the expected norm/form and show that the speaker has departed from the usual standard. Corder (1981) distinguished between two types of errors. One type are those errors that can be the result of slips of the tongue, memory lapses, physical states such as tiredness or psychological conditions such as strong emotion, and he called them *errors of performance* and believed that these should not be called errors but *mistakes* since they do not reflect a 'defect in our knowledge of our own language' (Corder, 1981: 10). The other type are *errors of competence* or 'real' errors, and unlike mistakes, which are unsystematic, reflect the learner's acquisition of the second language. Falbo (1998: 110–11) thinks that errors can be observed in a broad sense and puts everything that presents 'violation de la

cohésion et de la cohérence de TO en TI, et l'équivalence au niveau du contenu et de la forme entre TO et TI'¹ into this category.

It has been established that it is fairly common to change one's train of thought, especially if the speech is unprepared, let alone in SI where 'speakers make mistakes, hesitate, halt, repeat parts of the speech and correct themselves. This reveals that the speech is a planned process.' (Horga, 1995: 390). The linearity of SI makes the interpreter constantly predict the incoming information, as well as heavily rely on memory, thus working at high processing capacities. Gile (2009) connects the possible workings of different types of Efforts (Listening and Analysis Effort, the Short-term memory Effort, the Speech production Effort and the Coordination Effort) that the interpreter is engaged in with the Tightrope Hypothesis (Gile, 2009: 182). He claims that interpreters mostly make interpreting failures such as errors or omissions not because of lack of knowledge, but because they constantly work at near saturation level and close to their maximum processing capacities.

As established, even in normal speech, mistakes are a natural part of speech production, let alone in simultaneous interpreting. As such, mistakes should be excluded from the evaluation of the success of the final product. This naturally complicates things, because on the one hand it is hard to discern what could be classified as an error of performance and what as an error of competence, as we would need the same text being interpreted more than once to establish whether the error is systematic or not. On the other hand, we can recognize an 'error' when we hear one (in terms of grammaticality, word choice, etc.). Also, errors can be overt (identifiable) and covert (unidentifiable) errors. Both pose problems, the first are the ones we can hear, because they are mostly errors in grammar or syntactic structure and the second ones can be even graver, because we are not alerted to the error, and yet the error is present (hence the intertextual comparison of texts; see 2.2. and 3.1.). In order to avoid the very disputed term 'error', everything that represents content departures, discontinuities or anything that is different from the source-language text (ST), and not as something that necessarily hinders successful communication and rendition of the text, we will call 'content departures' (CDs).

2.2. Quality criteria/parameters

As established, SI is challenging for professionals, let alone for trainees/novices. Nevertheless, both need to be evaluated for their work (the latter specifically if they are doing the activity as a part of a university course). So, the question remains, what

¹ A violation of cohesion and consistency between the ST and the TT, and the equivalence in content and form between the ST and the TT (translated by the author).

should be taken into account when evaluating someone's work? There has been extensive research on quality parameters/criteria (Cartelieri, 1983; Pöchhacker, 2002; Kalina, 2005; Venuti, 2008), as well as on aptitude testing for conference interpreting (Moser-Mercer, 1994; Russo, 2014). It was Bühler (1986) and her criteria on quality parameters that laid the foundation for further research, despite the common consensus that quality parameters are somewhat inconsistent and definitely numerous. Quality in interpreting is perceived as a balance between content (grammaticality, accuracy, fidelity, linguistic correctness, style, etc.) and form/presentation (fluency, voice, diction, overall impression, delivery, comprehensibility, etc.). To decide whether the target-language text (TT) has fulfilled the criteria of 'fidelity' and 'completeness', we need intertextual comparison between texts, and the same can be said for 'accuracy'. When it comes to accuracy, already in the 1970's researchers started observing errors and classifying them. It was Barik (1971) who first tried to enumerate various mistakes (errors, omissions, etc.) but never defined under which circumstances they could be assessed as a lack of quality. Gerver (1976: 186) stated that 'both Barik's and Gerver's method of classifying errors are open to objection that the criteria used are purely subjective.'

In the end, the concept of quality is context dependent and it changes together with the norms and the communicative situation, as well as the perspective (i.e. of the *sender, receiver of the target-language text, the client, the translator, the researcher* (Pöchhacker, 2002)) one takes. When looking at all the possible positions for assessing the quality in SI, the conclusion is that there is no one uniform way in assessment of quality in interpretation. There is huge dependency on the interested party. For this research we have assessed the possible quality of interpreting by assessing it from the position of a researcher (Pöchhacker, 2002) / revisor (Gile, 2009) and observing it from the point of the final product, i.e. rendition of the target text together with the context in which the interpretation is taking place. Finally, we agree that the rendition of the target text should always be observed from the point of *skopos* theory (Viezzi, 1996; Pöchhacker, 2002; Setton, 2002; Nolan, 2005; Gile, 2009) that is, by the 'function' or 'purpose' of the text and by its communicative value on a projected audience. Kurz (1993), Viezzi (1996), Falbo (1998), Garzone (2002), Pöchhacker (2002), Riccardi (2002), Setton (2002), Viaggio (2002), Nolan (2005), Gile (2009) all favor the situational context and communicative effect of the TT and Gile (2009: 37) thinks that 'for students, the goal should always be to serve *communication interests*.'

2.3. Analysis of errors and content departures on pedagogical grounds

It looks as if subjectivity is unavoidable in any assessment of SI and yet observation of content and presentation departures from the ST seems to be one of the core criteria in the assessment of interpreting quality. This especially applies to further understanding of the interpreting processes done by trainees and to the establishment of quality assessment parameters (Setton, 2002). Initially, authors were more concentrated on errors than on the functionality of the text. Corder (1981: 1) justified the analysis of errors on pedagogical grounds as 'a good understanding of the nature of error is necessary before a systematic means of eradicating them could be found.' Kopczyński (1983) believed that errors are indicative of the language proficiency of students, about the wrong interpreting strategies they use and about the problems one should further explore in language enhancement classes. Altman (1994: 25) shared this opinion in hope that 'an analysis of the most frequent types of errors might make it possible to predict (...) the production of errors by student-interpreters' and Falbo (1998: 107) said 'une classification systématique des erreurs pourrait mener à une explication des causes qui les provoquent'².

3. THE STUDY

3.1. Aims of the study

This paper will present the analysis of simultaneous interpreting of second-year graduate students of translation studies from the Faculty of Humanities and Social Sciences in Osijek. The investigation will target different levels (grammatical, syntactical and lexical) of interpreting, by analyzing the possible content departures during the interpreting process, and by comparing the speeches in the initial stage (first and second interpreting) and in the final stage (penultimate and last interpreting) during three months of training.

It will focus on the SI done by the trainees, observing it globally, evaluating and comparing both the autonomous text (the final product) and the intertextual level (comparison between the ST and the TT). Finally, the paper will provide some insights into speech characteristics of trainee interpreters.

² A systematic classification of errors could lead to an explanation of the causes that trigger them (translated by the author).

This paper addresses the following questions:

- What are the main differences between the first/second and the penultimate/final interpreting by trainees, if any?
- What types of content departures are the most/least frequent?
- What are the possible progress indicators?

Based on the previously mentioned research (see 1, 2.2. and 2.3.) we hypothesize that the initial simultaneous interpreting will have more content departures on all levels, more semantic errors and CDs on the level of single lexical unit, and more omissions due to lagging behind and poor understanding of the text. The penultimate/final interpreting will have more CDs on the level of the sentence, and fewer gross semantic errors.

3.2. Subjects, corpus and methodology

This paper examines the output of nineteen trainee interpreters (thirteen female, six male) who interpreted various speeches from English into Croatian (mother tongue) during three months of training as a part of a course Introduction to Simultaneous Interpreting. The trainees tested in the present study had never practiced SI before the training. The trainees worked on their own, and could not rely on the help of their 'boothmate' in case of any problems.

They interpreted speeches from the Speech Repository Portal, which is an e-Learning tool available to students of interpreting, teachers and professional conference interpreters working for European Union institutions. The subject matter of all the speeches derived from different fields (economics, agriculture, politics, health, etc.). Videos of the speaker(s) delivering the source language (SL) speech(es) were played to the trainees, who watched them in an interpreter's booth with an audio feed. Their interpreting was recorded with the Cool Edit Pro 2 program, using 96000 sample rate, mono channel 16-bit resolution. The microphone was held at 30 cm from the speaker's mouth. Approximately 17 hours of recorded material was analyzed.

Each interpreting done by a trainee was listened to by two professionals who assessed the texts in two different ways: a) without comparison to the ST, which was based on the notion that interpreted text (IT) is an 'autonomous text' (Falbo, 2002: 117) and b) with comparison between the ST and the TT, i.e. introducing the intertextual level (Shlesinger, 1997) based on the notion that IT is also a text that depends on the corresponding ST (Falbo, 2002: 117). In order to assess the fidelity, the ST and the TT were compared and coded according to the following scheme (see Figure 1.): CDs were divided into several categories based on the intertextual level of

analysis; equivalence relations between the ST and the IT (Riccardi, 2002), and further developed through Barik's (1994) and Vančura's (2011) coding schemes.

In the end, quantitative (exact number of each instance was measured) and qualitative (each CD was placed in *strategic*, *negligible* or *disturbing* category (Riccardi, 2002)) analysis was carried out to see the differences between the first/second and the penultimate/last interpreting.

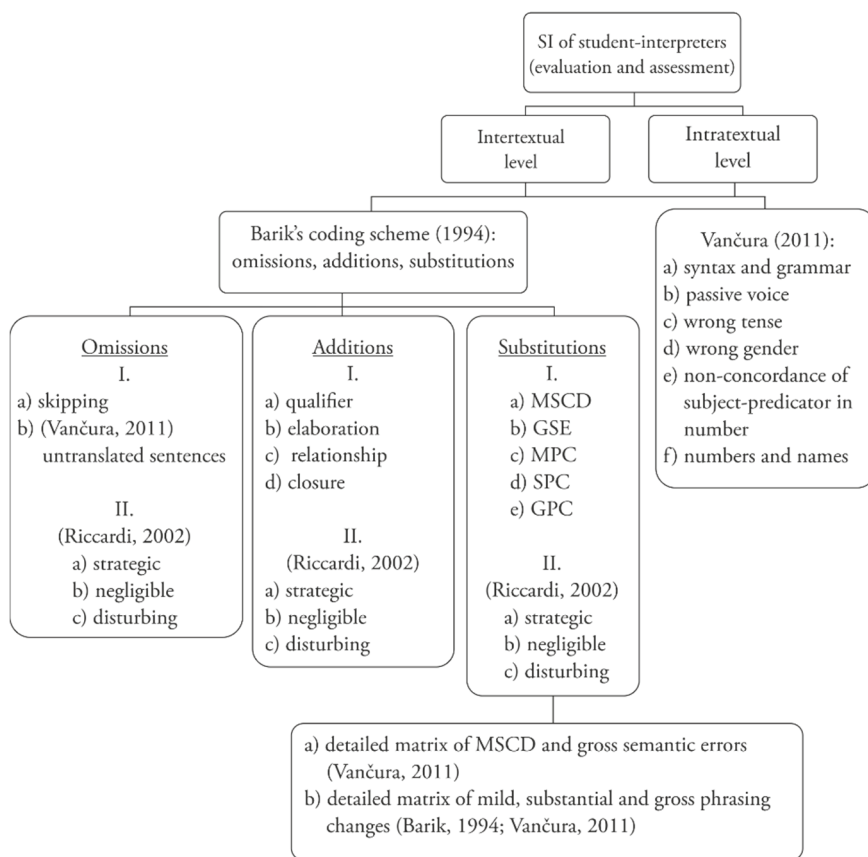

Figure 1. Diagram of the coding scheme

Slika 1. Dijagram – shema kategorizacije

Barik's (1994) categories were further analyzed because simultaneously with the listening of the interpreted text, decisions were made into which of the categories CDs should be placed. On the level of individual lexical items, only two possibilities were present, i.e. either the trainee made a different choice from the ST which was almost

insignificant in terms of quality (mild semantic content departures), or the choice was poor and presented a grave distortion from the original ST and was placed under gross semantic error (GSE). When it comes to phrasing changes (PC), here the range of different choices trainees made was of a larger extent, so we placed them under three different categories – mild (MPC), substantial (SPC) and gross phrasing changes (GPC). All these categories were further subdivided, but for the lack of space, only those that will be presented in the results section will be explained (for details see Vančura, 2011: 72–79).

Table 1. Matrix of mild semantic content departures and gross semantic errors

Tablica 1. Detaljne kategorije malih promjena te velikih semantičkih pogrešaka

MSCD / Male promjene	GSE / Velike semantičke pogreške
• direct transfer	• direct transfer
• borrowing	• borrowing
• paraphrase	• paraphrase
• similar meaning	• wrong collocation
• similar meaning – different style	• wrong collocation – false reference
• wrong collocation	• wrong preposition
• wrong preposition	• wrong lexeme
• wrong lexeme	• wrong lexeme – false reference
• wrong lexeme because of false reference	• lexical invention – false reference
• wrong preposition – false reference	• wrong connective
• lexical invention – false reference	• wrong adverb
• wrong case	• false friend
• false friend	• wrong number
• wrong number	• misunderstanding because of a homonym, near homonym or a near sounding word

Mild semantic content departures (MSCD) represent departure from the ST, which only slightly distorts the intended meaning. The departure is restricted to the lexical item or expression, and does not affect the rest of the unit of which it is part. The gist is retained and communicative value is not affected. Gross semantic errors significantly changed the sense of what was conveyed by the original message.

Phrasing changes were analyzed according to Barik's (1994) categorization, and where necessary, some categories were added. Mild phrasing change (MPC), signifies that the trainee does not say the same thing as the source language speaker, but the gist of it is retained and not affected. Substantial phrasing change (SPC) – phrasing is more marked and leads to a difference in meaning, but the overall gist of what is said is not too distorted. Gross phrasing change (GPC), resulting in a considerable difference in meaning.

Table 2. Matrix of mild, substantial and gross phrasing changes
Tablica 2. Kategorije malih, značajnih i velikih rečeničnih promjena

Mild phrasing changes / Male rečenične promjene
a) mistranslation
b) direct transfer (Vančura, 2011)
c) false reference resulting in wrong word order (Vančura, 2011)
d) because of omission (Vančura, 2011)
Substantial phrasing changes / Značajne rečenične promjene
a) substantial phrasing change – error of mistranslation
b) direct transfer (Vančura, 2011)
c) make up (Vančura, 2011)
d) because of omission (Vančura, 2011)
Gross phrasing changes / Velike rečenične promjene
a) error of mistranslation – wrong phrase; mistranslation probably because of the processing problems (delay, comprehension problems, too close Ear-Voice Span, too far behind the ST speaker...)
b) make up – the trainee invents something on the basis of some part of the text
c) because of omission
d) due to misunderstanding
e) make up and omission (Vančura, 2011)
f) direct transfer (Vančura, 2011)

Last but not least, one must take into consideration the neutralization of an error. Precisely, here is where Riccardi's (2002: 24) qualitative division of CDs into *strategic*, i.e. useful for the global economy of the performance, *negligible* – those that are imperceptible or *disturbing* – those liable to alter the sense, proved useful.

4. RESULTS

4.1. The first/second interpreting – overall results

The expectations for the overall evaluation of the first two interpretations were not high, even though the trainees had been able to listen to the speeches beforehand and familiarize themselves with the glossary and the topic of the texts. Interestingly enough, some of the students sat in the booth and just started interpreting as if it was the most natural thing for them, something that they had been doing for some time now. This would be along the line of those scholars who claim that interlingual mediation is a natural gift (Harris & Sherwood, 1978 qtd. in Kalina, 2000: 7). However, recent research has shown that 'the assumption that only gifted individuals may become conference interpreters has gradually given way to a more articulated concept of interpreting aptitude which ranges from holistic assumptions to scientifically sound measurements' (Russo, 2014: 27). First, the cumulative results will be shown and commented on.

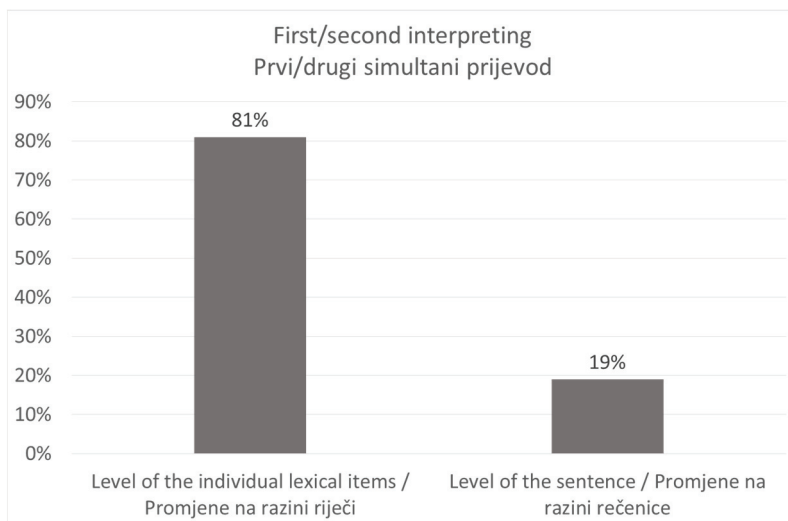

Figure 2. Total sum of the content departures – the level of individual lexical items and the level of the sentence in the first/second interpreting

Slika 2. Ukupan broj promjena na razini riječi i na razini rečenice u prvom i drugom simultanom prijevodu

The figure shows that, in the first/second interpreting, content departures on the level of the individual lexical items account for 81% of the interpreted material. This can be explained with the trainees' desire to understand, remember and interpret all

the words that are coming through the headphones. This goes along the lines of Viaggio (1992: 48), who claims that 'the beginner (...) tends to cling to words, not even semantic meaning: as soon as he believes he has grasped a word he spits out the first dictionary equivalent that comes to his fretted mind.' Inevitably, syntax as well as sense gets distorted. The reason for this clinging to words is that, according to Viaggio (1992), beginners start to talk too soon, before they have understood the sense of the message. The trainees in this study behaved similarly, as they were obviously grasping to understand and interpret the incoming message. Different types of content departures the trainees made while doing the interpreting will be presented in the detailed typology.

4.2. Substitutions

Substitutions were used by all the trainee interpreters, because there almost never exists one-to-one correspondence between the languages, so that substitution is a normal occurrence in SI. Before providing the examples found in the corpus, what must be stressed is that the assessment of translation and assessment of interpreting are done according to different criteria and that something that seems like a gross error in a written text, can only be a minor one in oral rendition of the text.

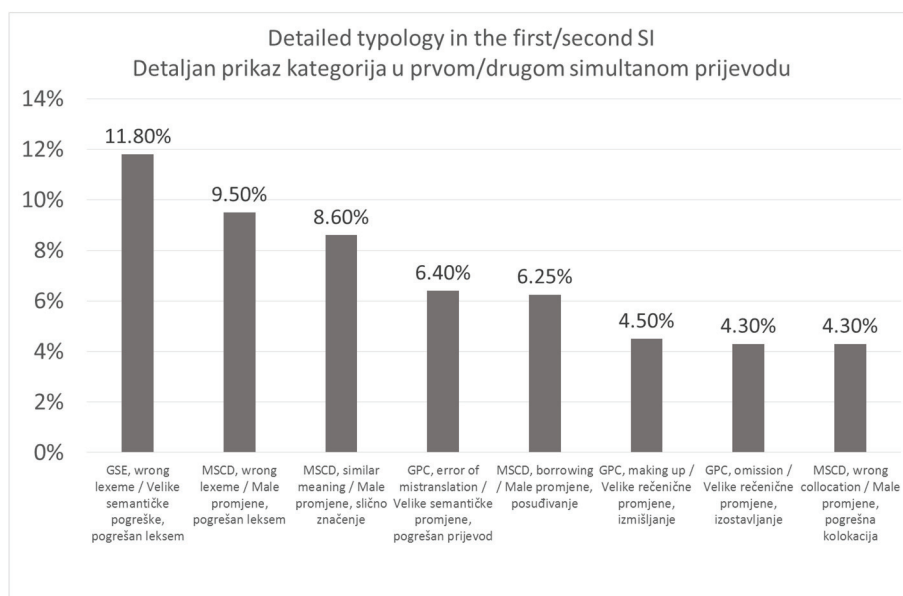

Figure 3. Detailed typology of content departures in the first/second simultaneous interpreting

Slika 3. Detaljan prikaz kategorija u prvom i drugom simultanom prijevodu

The eight most frequent types of content departures make up for 55.65% of the total content departures committed by the trainees, out of which 11.8% make gross semantic errors – wrong lexeme, followed by mild semantic content departures – wrong lexeme with 9.5%. MSCDs of similar meaning to the source text are third with 8.6%. They are followed by gross phrasing changes and MSCDs – borrowing. The 6th, 7th and 8th position is occupied by gross phrasing changes of making up, omission and MSCDs – wrong collocation, with 4.5%, 4.3%, and 4.3% each. The other 44.35% of departures were not shown in this categorization because there would be too many categories. Each category that was left out was below 20 instances of total occurrences in all of the trainees' interpreting, which attributes each category to less than 4% of the total sum.

Each category from Figure 3. will be presented in more detail.

Gross semantic error as a result of wrong lexeme:

- (1) ...the idea is that the number of **producers** who would install would be...³
*...ideja je da broj **potrošača** koji bi instalirali solarne panele...*
*...idea is that number **consumers** that be install solar panels...*
*...the idea is that the number of **consumers** who would install solar panels...*
- (2) ...up to 45 **seconds**.
*...čak do 45 **minuta**.*
*...even till 45 **minutes**.*
*...even up to 45 **minutes**.*

Numbers have traditionally been perceived and confirmed as being problem triggers in SI due to low predictability and because they burden the processing capacities (Vančura & Milić, 2015). This is such an example, where the lexeme influences the rendition of the text, showing that the student probably concentrated on the number and used his/her efforts to render it correctly, so no processing capacity was left for the following lexeme.

MSCDs represent 'error or inaccuracy of translation of some lexical item, which only slightly distorts the intended meaning', according to Barik (1994: 128). Category

³ The examples are presented as following: 1) first line: source-language text in English 2) second line: target-language text in Croatian rendered by the trainee 3) third line: word-by-word or morpheme-by-morpheme glosses of the target-language text 4) fourth line: translation into English (if necessary, i.e. if the word-by-word translation from the third line is unclear).

of MSCDs (wrong lexeme and similar meaning) cannot be categorized as error and these are only perceived in a cross comparison between the ST and the TT. As with the 'wrong lexeme', category 'similar meaning' signifies that the lexeme that was used has a very close meaning to the one not rendered and would be more precise if it were used, but what was rendered in the TT does not affect the gist of what was being said in the ST. MSCDs as a result of borrowing were quite frequent both in the first/second interpreting as the direction of borrowing from English into Croatian and adaptation to the phonological and morphological system of the target language has been established. Therefore, we believe that the high percentage of MSCDs only signal a positive outcome for the trainees since they exhibit the reformulation process widely used by the students.

MSCD as a result of a wrong lexeme:

- (3) In the Gospel Jesus Christ **enjoins** his disciples not to...

*U Evanđelju Isus Krist **govori** svojim učenicima...*

*In Gospel Jesus Christ **speaks** his disciples...*

*In the Gospel Jesus Christ **speaks** to his disciples...*

MSCD due to similar meaning:

- (4) They are modem, they are **powerful**, they are equipped with radars.

*One su moderne, **moćne** i opremljene su radarima.*

*They are modern, **mighty** and equipped are radars.*

*They are modern, **mighty** and equipped with radars.*

Gross phrasing errors signify changes that gravely distort the original meaning. Unlike departures that are the result of omission and making up, where one can likely explain why the particular phrasing 'error' occurred, with this category one can only venture to do the same. Had the trainee heard the incoming message and been able to understand it (comprehension), or if s/he had not been lagging too far behind (delay), s/he would have produced a successful TT.

MSCD as a result of borrowing:

- (5) ...**the most prominent** interpreters were...

*...**najprominentniji** tumači su bili...*

*...**the most prominent** interpreters were...*

Borrowing signifies a word that originally entered the Croatian language as a loan word from English. Croatian language has two possibilities for this word, one that is phonologically and morphologically different: *istaknut*, and the other: *prominentan* that is obviously borrowed and only slightly adapted to Croatian language. The borrowed expression should easily integrate into the TL, both phonologically and morphologically, and the pattern that has been established between the languages and the possibility to just transpose the word to the TT confirms that naturalization is one of the tactics used in SI (Gile, 2009).

Gross phrasing changes due to mistranslation:

- (6) ...which granted the Maoris **full, exclusive and undisturbed possession of the land...**

...*Maorima su dana četiri položaja u teritoriju...*

...*Maoris were given four positions in territory...*

...*Maoris were given four locations of the territory...*

When it comes to first and second interpreting, the initial hypothesis that there would be more semantic departures on the level of single lexical unit was confirmed. Also, besides using a completely wrong word for something in the TT (category of gross semantic errors – wrong lexeme), trainees showed an obvious tendency towards *verbosity* (Shlesinger, 1992; Viaggio, 1992; Altman, 1994) or excess verbiage (reflected in the category MSCD – wrong lexeme), which is caused 'by failure to lexicalize as one word or idiom a concept which is expressed by several words (a string) in the source language' (Shlesinger, 1992: 124). What trainees at this point have not successfully learned is how to productively use 'associational and expressional fluency' (Gerver, 1989 qtd. in Russo, 2014: 131), i.e. 'the ability to produce words which share a given area of meaning or some other common semantic property and the ability to think rapidly of words, groups of words, or phrases as well as contrast with the production of single words by focusing on the compositional aspects of sentences and on the manipulation of syntactic constructions.'

4.3. The penultimate/final interpreting – overall results

After three months of training, the analyzed results showed a general shift in the ratio of content departures on the level of individual lexical items and the level of the sentence.

The overall results showed the movement towards departures made on the level of the sentence and the content departures within individual lexical items decreased.

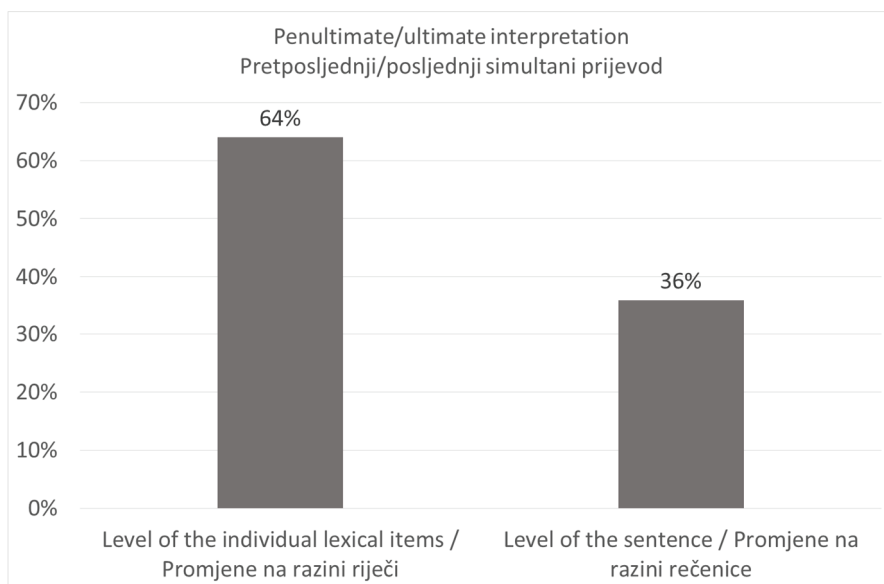

Figure 4. Total sum of the content departures – the level of individual lexical items and the level of the sentence in the penultimate/last interpreting

Slika 4. Ukupan broj promjena na razini riječi i na razini rečenice u pretposljednjem i posljednjem simultanom prijevodu

The trainees made a shift towards content departures made on the level of sentence (a 17% increase in the latter) when compared to the first/second interpreting. The result shows a positive shift in the students' skills, which can be explained with the fact that more content departures on the level of the sentence signify their attention swerving towards listening to the sentence, or at least a meaningful unit, rather than word after word. General understanding of the sense is the process that is advocated in teaching trainees (Viaggio, 1992), who finds it necessary in order for the trainees to correctly deliver the message. The following table will show detailed content departures typology at the end of the training.

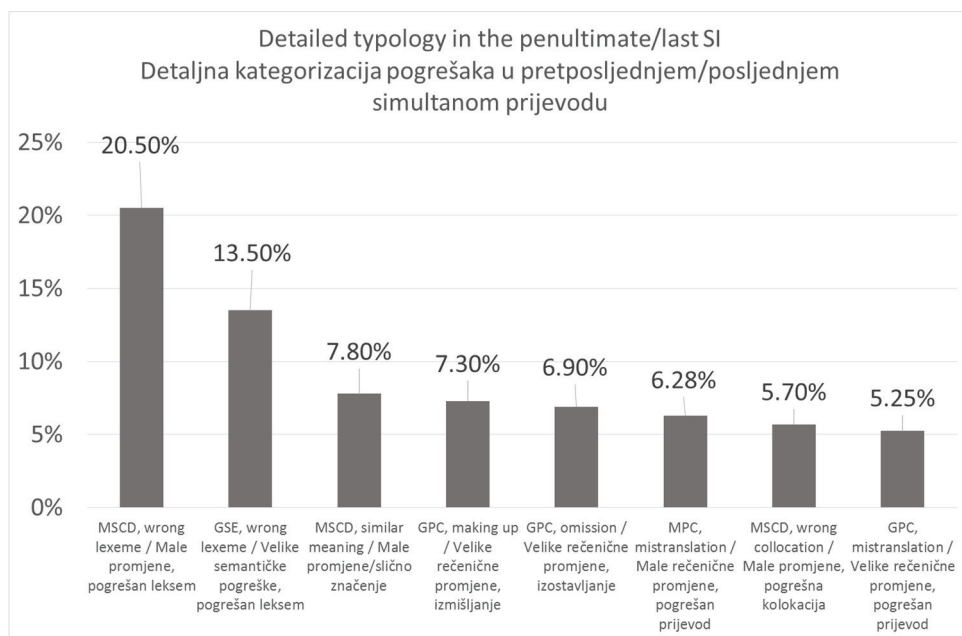

Figure 5. Detailed typology of departures in the penultimate/final interpreting
Slika 5. Detaljan prikaz kategorija u preposljednjem i posljednjem simultanom prijevodu

When comparing the results of the first two and the last two interpretations, we can see the change in positions of some categories. Unlike in the first two, where the highest number of occurrences were those with lexemes that gravely distorted the message in the TT, here they occupy the second position with 13.5% of all CDs. MSCDs – wrong lexeme and similar meaning – together make 28.3% of the total occurrences, which goes in hand with the trainees' progress, because they are observed as the interpreter's strategy which s/he chooses under cognitive and time constraints and do not signal any kind of content departures while listening to the interpreting as autonomous text. This is also confirmed in a study by Gerver et al. (1984 qtd. in Russo, 2014), who found that successful synonym production or production of those words that are semantically related, which in our case can be correlated with MSCDs of 'wrong lexeme' and similar meaning, seemed a particularly reliable predictor for aptitude for interpreting.

Following the MSCDs – similar meaning, there are different types of phrasing changes which stem from 'making up', omission and mistranslation (4th, 5th and 6th position). We believe that these departures signal the trainees' shift towards observing the totality of interpreting, rather than word-for-word interpreting. We must not disregard that some of them are still errors and one might say substantial and gross ones.

What has to be emphasized is the huge percentage of MSCDs (46% in the first/second interpreting, 34% in the penultimate/final interpreting) that were noted as a part of the interpreting process in this research. We consider them as interpreting tactics and part of the interpreting interlanguage (Selinker, 1972 qtd. in Shlesinger, 1992). This is confirmed by Viezzi (1996: 86) who says that sometimes 'what seems to the external observer as apparently two different (erroneous) lexical solutions when compared what the sender and the translator are saying, actually can be exactly the same'.

Finally, in the initial interpreting, after the overall assessment of each trainee, 39% of them were assessed to have been using substitutions in a strategic way, 35% had part strategic and part disturbing substitutions and 26% used substitutions unsuccessfully and they were assessed as disturbing. The final interpreting offered a different picture, where 59% of the students were assessed to have been strategically using substitutions, 30% strategically and disturbing and 11% of the students had disturbing substitutions.

4.4. Omissions

Any kind of interpreting inevitably involves omission of material. Although omissions were previously considered part of 'unsuccessful' interpreting and were even measured in terms of the amount of material omitted (Barik, 1994), today's viewpoint (Stenzl, 1983 qtd. in Kurz, 1993; Viezzi, 1996; Garzone, 2002; Gile, 2009 among others) is that omissions are a normal part of the students' and professionals' tactics in interpreting. In order to try and answer that question, instead of Barik's 1975 study, whose results showed that students omit 22% of the material when translating from a weak into a dominant language, the answer should be given according to Riccardi's (2002) qualitative description of modifications in the TT.

Table 3. Omissions in the trainees' interpreting – qualitative categorization**Tablica 3.** Izostavljanja pri simultanom prevodenju početnika – kvalitativna kategorizacija

	First/second interpreting / Prvi/drugi prijevod	Penultimate/final interpreting / Pretposljednji/posljednji prijevod
Negligible / Nerazumljivo	50%	41%
Strategic / Strateški	14%	40%
Disturbing / Ometajuće	21%	13%
Strategic/disturbing / Strateški- ometajuće	15%	6%

The results in the table are the results of the qualitative categorization of all omissions made by the students, which involve not only skipping omissions, but omissions of the sentences that were not interpreted and were vital for the further understanding and following of the text (intertextual observation). Also, included are the sentences that the students started to interpret and then stopped in the middle of the interpreting (intratextual observation). Most of the trainees' omissions in the first/second interpreting were negligible (50%), with an equal distribution of strategic, disturbing and those that were both strategic and disturbing covering the remaining 50% with 14%, 21%, and 15% respectively. In the final interpreting, 41% of the omissions were considered negligible, 40% strategic, and 13% disturbing ones. In the last place, with 6%, were omissions that were at some point in the interpreting assessed as strategic and in some as disturbing (in the same sentence, the student omitted a part that had zero value for the content understanding and then later omitted a part that was vital for the TT understanding; the first part, therefore, was placed under negligible omission and second part under disturbing). What can be noticed in the comparison between the first/second and the penultimate/final interpreting is the huge rise of strategic omissions, which signal the acquisition of a skill comprising of listening in order to interpret things that are of importance and not to stick to word-for-word interpreting.

4.4.1. Skipping omissions

Barik's 1975 study showed that approximately 49% of the omitted material (marked ϕ) consisted of the skipping type, while the other half consisted of the

comprehension (20%) or delay (27%) type of omissions. The skipping omissions that were analyzed mainly functioned as a strategic tool to unburden the saturation of the short-term memory and their omission did not grossly hinder the fidelity of interpreting. The following are the examples of skipping omissions done by the trainees.

- (7) ...I stayed up to watch his **inaugural speech**...
...gledala sam njegov ϕ govor...
...watched was his ϕ speech...
...I watched his ϕ speech...
- (8) It's a company that was founded by the **British inventor** James Dyson.
*To je tvrtka koja je osnovana od **britanskog ϕ Britanca** Jamesa Dysona.*
*It is company that was founded by **British ϕ Briton** James Dyson.*
*It is a company that was founded by the **British ϕ Briton** James Dyson.*

4.4.2. Untranslated sentences

In a cross comparison of the texts, some of the sentences from the ST were not rendered in the TT even though their rendition was crucial for the understanding of the TT. In the overall assessment, 64% of the cases were evaluated as either negligible or strategic (first two) and 81% (last two), which signifies that the omissions did not influence the total quality of the interpreting, especially at the end of the training.

- (9) It wants to reduce the overcapacity in the industry by **giving fishermen money. This money is in exchange for scraping vessels, taking them out of use.** More money will be available to retrain the fishermen who lose their jobs.
Žele smanjiti preveliki kapacitet u industriji. ϕ Više novca će biti usmjereno na ribare koji su izgubili svoje poslove.
Want decrease too big capacity in industry. ϕ More money be will directed on fishermen who are lost their jobs.
They want to reduce the overcapacity in the industry. ϕ More money will be directed towards the fishermen who lost their jobs.

The student did not interpret the section which mentions the money, so when we hear the next sentence it doesn't make sense.

Most of the skipping omissions and untranslated sentences are unconsciously done by the trainee interpreters, because, as Gile (2009: 210) claims, 'interpreters may miss information without noticing it because they did not have enough processing capacity available for the Listening and Analysis Effort when the speech segment carrying it was being uttered. They may also omit it because it disappears from short-term memory' or because they did not understand something or did not know how to interpret it.

In a study conducted to identify how student and professional interpreters go about the task of interpreting, Gran (1998) concluded that both professional and student interpreters resorted to omission to the same degree in the task of reformulating the incoming speech in a language combination which requires a great deal of abstracting and compressing, although the latter showed a greater tendency to leave out entire relative propositions.

To conclude, omission of material occurs frequently in interpreting by trainees, and we can notice it especially when we compare the ST and the TT. At this level of observation, it is still a bit presumptuous to call it a 'tactic', since it usually stems out of pure necessity and inability to process the incoming material. Nonetheless, Gile (2009) confirms that interpreters favor tactics that require little time and processing capacity, such as omission, naturalization and approximate repetition, over explanation, paraphrasing and informing delegates of the problem. Very similar 'tactics' were subconsciously used by trainees. Only two trainees, whose speech rate is very fast and are very fluent speakers, decided to opt for a solution where they managed to explain words that required paraphrase, because the interpreted word did not have its counterpart in Croatian. The rendition of the material by the trainees showed that many of the content departures committed in all interpreting are classified as phrasing changes due to omission.

4.5. Additions

Gerver ([1969] 2002) found that interpreters monitor what they say not only because they tend to correct substitutions in the TT, but also because they tend to improve or change already acceptable translations. This study showed a similar tendency, because most of the additions that were done by the trainees were based on additions of synonyms, i.e. additions of lexemes to the already existing, acceptable ones or because the students felt the need to further explain an already interpreted lexeme. Altman

(1994), Gran (1998), Shlesinger (1992) and Viaggio (1992) found that verbosity or excess verbiage, with or without redundant information, is part of interlanguage.

4.5.1. Elaboration addition

Elaboration addition includes elaboration of the already existing lexeme or other straight addition to the text. This type of addition was further divided into elaborations that are achieved through the addition of a synonym; those that included an explanation in the form of a paraphrase and those where the trainees added another lexical item which turned to be erroneous. All elaboration additions serve to provide a term or a phrase which the trainee considers to be more appropriate than the one previously rendered.

4.5.1.1. Elaboration – synonym

- (10) ...to make these clothes more complex and **resplendent**.
...da naprave ovu odjeću složenijom i sjajnijom, blještavijom.
*...to make these clothes more complex and **shinier, more resplendent.***

4.5.1.2. Elaboration – explanation through paraphrase or individual lexical item

- (11) We tend to **get the job not finished**. This is worrying.
*Vrlo često **ne dovršavamo posao, ono što smo započeli**, a to je zabrinjavajuće.*
*Very often **not finished job, that what were started**, and this is worrying.*
*Very often we **do not get the job finished, what we started**, and this is worrying.*

The percentage of this type of additions rose from 16% in the first/second interpreting to 27% of the total number of additions in the penultimate/final interpreting. This may signal that learning how to successfully listen and process the ST leaves the trainees with more time to add more material to the TT.

4.5.1.3. Relationship addition

This is addition of a connective or other material which results in a relationship of elements or of sentences not present in the original. The rise from 6% in the first/second interpreting to 18% in the penultimate/final interpreting possibly shows

the students' tendency to become less dependent on the ST in terms of literalness, as well as their capacity to connect sentences in a way not present in the original.

- (12) ...unemployment was rising, and as people found themselves out of a job, gave them perhaps a little bit too **much time to be able to sit** and think and ask difficult and awkward questions about the whole point of the universe, life and our existence.

*...nezaposlenost je rasla, a ljudi su imali previše vremena **kako** bi sjedili i razmišljali o smislu života i naše egzistencije.*

*...unemployment was rising, and people were having too much time **just to be able** to sit and think about meaning of life and our existence.*

4.5.1.4. Closure addition

This addition accompanies rephrasing, omission or misinterpreting on the part of the interpreter and serves to give 'closure' to a sentence unit, without adding anything substantial to the sentence. This type of addition was rarely used by student-interpreters both at the beginning (9%) and at the end of the training (6%), which signifies that other tactics were preferred.

- (13) ...and doctors are not keen to prescribe sleeping pills. **ϕ As** constant activity is deemed to be the ideal situation, most Japanese would refuse to take a product which might reduce their alertness at work...

*...a liječnici nisu za to da im se propisuju tablete za spavanje. **Zato** Japanci ne žele uzimati proizvode koji bi mogli utjecati na njihov rad...*

*...and doctors are against prescribing sleeping pills. **Therefore**, Japanese do not want to take products which might influence their work...*

The student omits the clause and connects what follows with the one where the doctors are not keen on prescribing the sleeping pills in order to make some kind of conclusion.

The study showed that slightly more than a half of trainees favor additions as a common tactic, since 54% of them used additions in both their first and final interpreting and 46% did not. This shows that some of the students were not over capacitated with the incoming material, since adding even more material requires significant cognitive strain.

Many of the content departures were the result of a linguistic interference of the ST, which is reflected in lexical (borrowing, wrong lexemes because of false reference,

direct transfer) and syntactic choices (wrong prepositions, wrong word order, non-concordance of subject-verb in number, passive voice, etc.). The reason could be that trainees, who are at the beginning of their training, need a lot of phonological, lexical, syntactic or semantic elements to produce their TT output. Their semantic interpreting is often unrelated to the context, which is reflected in various (mild, substantial or gross) mistranslations on the level of the sentence. As the time passed, trainees were able to better anticipate and render the text by integrating linguistic and extra-linguistic elements. Still, the results in the final interpreting show that restructuring of the word-order of the ST sentence into a suitable word-order of the TT sentence was not achieved completely. Trainees tended to keep the same word-order in Croatian as it was in English.

5. CONCLUSION

After three months of training, the results showed a general shift in the ratio of content departures on the level of individual lexical items and the level of the sentence. The overall results showed a movement towards departures committed on the level of the sentence and the content departures of individual lexical items decreased by 17%. The fact that more departures were committed on the level of the sentence signifies a shift in the learning process, i.e. one being oriented on the rendition of the sense rather than literal word-for-word translation, and this can be interpreted as one of the major progress indicators. Amateur interpreters use word-for-word interpreting, while more skilled and experienced interpreters are more attuned to the semantic meaning of the TT and all other levels of interpreting to which the beginners are not. Moser-Mercer et al. (2000: 109) confirm that trainees 'tend to treat each utterance/sentence in a more isolated manner and fail to establish discourse links, while expert interpreters display better organization with more associative connections and more domain connections.' The same can be true of the trainees in this paper. They focused on the unknown and got stuck. They tend to favor 'micro-contextual plans' (Barik, 2002: 110) rather than focusing on the global picture of the ST. The first/second interpreting went along these findings, whereas the final ones showed a general movement towards phrasing changes and departure from literalness.

Trainees used various kinds of reformulations of the ST material to produce the TT. What is of interest is the strategic view of the substitutions. A general shift toward strategic usage of substitutions can be noticed. Subjects generally used reformulations

of a mild type by changing the word from the ST into the one that was similar or a close equivalent in the target language. This is in concordance with Gran's (1998: 155) findings where she confirms that 'the most commonly used substitution procedure adopted was generalization, whereby a sequence of nouns is replaced by one general term or detailed descriptions are greatly simplified.' This is a tactic that is favored by Gile (2009: 206) who proposes a reformulation of speech segments in which a particular lexeme is substituted with a more superordinate lexeme, 'or by constructing a more general segment in the case of the whole clause or sentence.'

Trainees mostly made errors in terms of wrong lexemes, even though they were asked to prepare glossaries beforehand. It shows that processing efforts were over capacitated, which led to comprehension and delay problems, eventually ending in the use of an erroneous lexeme or longer unit of TT. Other popular 'tactics' included phrasing changes by using omission and making up on the basis of some material in the ST or the combination of the two. Gran (1998: 156) confirms that one of the most common simplification strategies of students in her study was 'the fusion of two phrases through the selection of information.'

Omissions were part of the trainees' coping tactics. Pragmatically, some interpreting was rated as containing disturbing errors, since it contained sentences that were omitted and were crucial later for following the message. Mostly they were the result of saturation of the Listening and Analysis Effort (Gile, 2009). Since all the Efforts are mutually connected, saturation of listening and analysis causes slowing down of production. Production results in delay, which in turn overloads the Memory Effort. Final result is inevitably a loss of information. Still, most of the omitted material was categorized as either containing a negligible error (50% initial two, 41% in the final two) or a strategic changes (14% initial two; 40% final two), because interpreting involves loss and it is the sense that the trainees mostly successfully rendered.

As this paper shows, SI is a complex activity that can be observed from various standpoints. Most authors agree that 'function' or 'purpose' of the text and its communicative value are indispensable for defining quality in interpreting. The starting point still lies in faithful rendition of the TT. On the other hand, there is a paradox at work if we consider that certain types of errors signal progress, or to be more precise, that phrasing changes (content departures on the level of the sentence), especially gross phrasing changes can serve as a general indicator of progress. In the analyzed corpus, the phrasing changes such as gross phrasing changes of omission and

making up, increased over time, and thus signaled use of condensing and abstracting, which is a characteristic of professional interpreters. On the level of individual lexical item, borrowing can serve as another progress indicator. As mentioned earlier (cf. 2.1.), Efforts in simultaneous interpreting are very often working at a near saturation level. Good management of the Efforts is signaled by the absence of borrowed items, because the fewer of them there are, the more processing time, is believed, the interpreter has (otherwise s/he would use a borrowed item to save time). Finally, it is a shift from disturbing to strategic use of the substitutions in the TT that signal progress of an individual. To conclude, with practice and proper guidance, successful rendition of the TT in simultaneous mode is not an unattainable goal, but a trainee's reality.

Last but not least, some comments about limitations of the study will be discussed. The paper described characteristics of a rather short time-span and these progress indicators apply to a period of three-months, which, most would agree, is probably a short period to make firm conclusions. Some follow-up after a year or so would probably give new insights and revelations into this matter. As for the error count, Pöchhacker (2004: 188) claims that 'the use of error counts is notoriously problematic' because it is dependent on many factors, such as lexical variability of interpreter's output, the information values of individual text components, the variability of error rating between different assessors and the impact of norms and expectations, all of which significantly alter the final result. We cannot disregard the fact that the processes in the trainees' mind are still in the field of guessing. All the authors who have dealt with any kind of assessment concede that their classification is subjective and this study is no exception. It seems that subjectivity is unavoidable in any assessment of SI and yet error count, or to be more precise observation of content and presentation departures from the ST, seem to be one of the core criteria in the assessment of interpreting quality. The content departures together with error count served to give answers to the most common types of content departures and errors made when interpreting from English into Croatian. All the research that has been done on the subject, including the present paper which tries to encompass not only errors but the totality of content departures, serves to shed some more light on the process of SI, hoping that it will contribute to the overall understanding of the process of SI.

REFERENCES

- Altman, J.** (1994). Error analysis in the teaching of simultaneous interpreting: A pilot study. In S. Lambert & B. Moser-Mercer (eds.), *Bridging the Gap, Empirical Research in Simultaneous Interpreting*, 25–38. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Bakti, M.** (2009). Speech disfluencies in simultaneous interpreting. Translation and the transformation of identities. *Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2008*. (ed. D. De Crom), 1–17.
- Barik, H. C.** (1971). A description of various types of omissions, additions and errors of translation encountered in simultaneous interpreting. *Meta* 16, 4, 199–210.
- Barik, H. C.** (1994). A description of various types of omissions, additions and errors of translation encountered in simultaneous interpreting. In S. Lambert & B. Moser-Mercer (eds.), *Bridging the Gap, Empirical Research in Simultaneous Interpreting*, 121–139. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Barik, H. C.** (2002 [original 1975]). Simultaneous interpreting: Qualitative and linguistic data. In F. Pöchacker & M. Shlesinger (eds.), *The Interpreting Studies Reader*, 78–91. London/New York: Routledge.
- Bogucki, L.** (2010). *Teaching Translation and Interpreting. Challenges and Practices*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Bühler, H.** (1986). Linguistic (semantic) and extra-linguistic (pragmatic) criteria for the evaluation of conference interpreting and interpreters. *Multilingua* 5, 4, 231–235.
- Cartelieri, C.** (1983). The inescapable dilemma. Quality and/or quantity in interpreting. *Babel* 29, 4, 209–213.
- Corder, S. P.** (1981). *Error Analysis and Interlanguage*. Great Britain: Oxford University Press.
- Falbo, C.** (1998). Analyse des erreurs en interprétation simultanée. *The Interpreters' Newsletter* 8, 107–120.
- Falbo, C.** (2002). Error analysis: A research tool. In G. Garzone, P. Mead & M. Viezzi (eds.), *Perspectives on Interpreting*, 111–127. Bologna: Biblioteca della Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori.
- Garzone, G.** (2002). Quality and norms in interpreting. In G. Garzone & M. Viezzi (eds.), *Interpreting in the 21st Century, Challenges and Opportunities. Selected*
-

-
- Papers from the 1st Forlì Conference on Interpreting Studies, 9–11 November 2000.* 107–120. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gerver, D.** (1976). Empirical studies of simultaneous interpreting: A review and a model. In R. W. Brislin (ed.), *Translation: Applications and Research*, 165–207. New York: Gardner Press.
- Gerver, D.** (2002 [original 1969]). The effects of source language presentation rate on the performance of simultaneous conference interpreters. In F. Pöchacker & M. Shlesinger (eds.), *The Interpreting Studies Reader*, 52–67. London/New York: Routledge.
- Gile, D.** (2009). *Basic Concepts for Interpreter and Translator Training*, revised edition. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Gran, L.** (1998). In-training development of interpreting strategies and creativity. In A. Beylard-Ozeroff, J. Kralova & B. Moser-Mercer (eds.), *Translators' Strategies and Creativity*, 145–162. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Horga, D.** (1995). Osobitosti govora simultanog prijevoda. *Prevodjenje – suvremena strujanja i tendencije: zbornik radova* (eds. J. Mihaljević Djigunović & N. Pintarić), 385–394.
- Kalina, S.** (2000). Interpreting competences as a basis and a goal for teaching. *The Interpreters' Newsletter* 10, 1–32.
- Kalina, S.** (2005). Quality assurance for interpreting processes. *Meta: journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal* 50, 2, 768–784.
- Kopczynsky, A.** (1983). Deviance in conference interpreting. In A. Kopczynski, A. Hanftwurcel, E. Karska & L. Rywin (eds.), *The Mission of the Translator Today and Tomorrow. Proceedings of the 9th World Congress of the International Federation of Translators*, 399–404. Warsaw: Polska Agencja Interpress.
- Kurz, I.** (1993). Conference interpreting: Expectations of different user groups. *The Interpreters' Newsletter* 5, 13–21.
- Moser-Mercer, B.** (1994). Aptitude testing for conference interpreting. In S. Lambert & B. Moser-Mercer (eds.), *Bridging the Gap, Empirical Research in Simultaneous Interpreting*, 57–68. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Moser-Mercer, B., Frauenfelder, U. H., Casado, B., Künzli, A.** (2000). Searching to define expertise in interpreting. In B. Englund Dimitrova & K. Hyldenstam (eds.), *Language Processing and Simultaneous Interpreting, Interdisciplinary*
-

- perspectives*, 107–132. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Nolan, J.** (2005). *Interpretation: Techniques and Exercises*. Great Britain: Cromwell Press Ltd.
- Pöchhacker, F.** (2002). Researching interpreting quality. In G. Garzone & M. Viezzi (eds.), *Interpreting in the 21st Century, Challenges and Opportunities. Selected Papers from the 1st Forli Conference on Interpreting Studies, 9–11 November 2000*, 95–106. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pöchhacker, F.** (2004). *Introducing Interpreting Studies*. London: Routledge.
- Riccardi, A.** (2002). Interpreting research: Descriptive aspects and methodological proposals. In G. Garzone & M. Viezzi (eds.), *Interpreting in the 21st Century, Challenges and Opportunities. Selected Papers from the 1st Forli Conference on Interpreting Studies, 9–11 November 2000*, 15–28. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Russo, M.** (2014). Aptitude testing over the years. In F. Pöchhacker & M. Liu (eds.), *Aptitude for Interpreting*, 7–32. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Schjoldager, A.** (2002 [original 1995]). An exploratory study of translational norms in simultaneous interpreting. In F. Pöchhacker & M. Shlesinger (eds.), *The Interpreting Studies Reader*, 300–311. London/New York: Routledge.
- Setton, R.** (2002). A methodology for the analysis of interpreting corpora. In G. Garzone & M. Viezzi (eds.), *Interpreting in the 21st Century, Challenges and Opportunities. Selected Papers from the 1st Forli Conference on Interpreting Studies, 9–11 November 2000*, 29–46. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Shlesinger, M.** (1992). Lexicalization in translation: An empirical study of student's progress. In Dollerup & A. Loddegaard (eds.), *Teaching Translation and Interpreting, Training, Talent and Experience. Papers from the First Language International Conference Elsinore, Denmark, 31 May – 2 June 1991*, 123–128. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Shlesinger, M.** (1997). Quality in simultaneous interpreting. In Y. Gambier, D. Gile & C. Taylor (eds.), *Conference Interpreting: Current Trends in Research*, 123–131. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
-

-
- Toth, A.** (2011). *Speech Disfluencies in Simultaneous Interpreting: A Mirror on Cognitive Processes*, http://www.skase.sk/Volumes/JTI06/pdf_doc/03.pdf [accessed 3rd April 2017].
- Vančura, A.** (2011). *Characteristics, Quality Indicators and Assessment Criteria of Simultaneous Interpreting by Student-Interpreters: Implications for Interpreting Theory and Teaching Practice* (unpublished doctoral dissertation). Osijek: Faculty of Humanities and Social Sciences, University of J.J. Strossmayer.
- Vančura, A., Milić, G.** (2015). Simultaneous interpreting of numbers: Cognitive-linguistic approach or how to be on cloud nine. In K. Cergol Kovačević & S. L. Udier (eds.), *Multidisciplinary Approaches to Multilingualism. Proceedings from the CALS conference 2014*, 281–302. Frankfurt am Main: Peter Lang Edition.
- Venuti, L.** (2008). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London/New York: Routledge.
- Viaggio, S.** (1992). Teaching beginners to shut up and listen. *The Interpreters' Newsletter* 4, 45–58.
- Viaggio, S.** (2002). The quest for optimal relevance: The need to equip students with a pragmatic compass. In G. Garzone & M. Viezzi (eds.), *Interpreting in the 21st Century, Challenges and Opportunities. Selected Papers from the 1st Forli Conference on Interpreting Studies, 9–11 November 2000*, 229–244. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Viezi, M.** (1996). *Aspetti della Qualità in Interpretazione*. Trieste: Scuola Superiore di Lingue Moderne per Interpreti e Traduttori, Università degli Studi di Trieste.
- Vik-Tuovinen, G.-V.** (1995). Progress in simultaneous interpreting – an evaluation of the development of four students. *Hermes. Journal of Linguistic* 14, 55–64.
-

Alma Vančura

avancura@ffos.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Hrvatska

Karakteristike govora prevoditelja početnika pri simultanom prevođenju kao mogući pokazatelj napretka

Sažetak

Ovaj se rad bavi karakteristikama govora simultanog prijevoda prevoditelja početnika tijekom nekoliko mjeseci. Njihovi simultani prijevodi su snimljeni i analizirani pomoću intra- i intertekstualne analize kako bi se utvrdila kvaliteta prijevoda te karakteristike govora tijekom simultanog prevođenja. Snimka je prvo poslušana bez usporedbe, a zatim u usporedbi s originalom. Pomoću detaljne matrice razne su promjene svrstane u kategorije te su uspoređeni početni i finalni prijevodi kako bi se utvrdili mogući pokazatelji napretka. Rad istražuje različite tipove promjena teksta u formi preoblikovanja, izostavljanja i/ili dodavanja na razini riječi i rečenice te prikazuje detaljnu tipologiju određenih kategorija kako bi se dobio uvid u najtipičnije promjene i pogreške koje se javljaju kod prevoditelja početnika. Početna je ideja rada bila da detaljna tipologija promjena i pogrešaka posluži za utvrđivanje mogućih kriterija procjene kvalitete simultanog prijevoda, da se ustanove pokazatelji napretka te da se uočeno može iskoristiti za eventualne nastavne smjernice.

Želimo ukazati na jedan od mogućih pokazatelja napretka kod početnika, a to je prelazak od doslovnog prevođenja riječ po riječ i pretjerane gorljivosti do prevođenja smisla, čak i ako takvo prevođenje uključuje značajne rečenične pogreške. Ovaj rad također želi naglasiti da se brojanje "pogrešaka", točnije različitih vrsta promjena, treba promatrati kroz prizmu neutralizacije pogreške (Riccardi, 2002) pa su tako sve promjene kvalitativno promatrane kao strateške, zanemarive ili ometajuće. Pomak od ometajućih prema strateškim promjenama također signalizira napredak prevoditelja početnika. Najčešće promjene koje su radili prevoditelji početnici na kraju obuke bile su: mala semantička promjena nastala zbog pogrešnog leksema ili zbog semantički bliskog značenja, velika semantička pogreška zbog pogrešnog leksema, velika rečenična izmjena zbog izmišljanja na temelju nekog dijela teksta ili zbog pogrešnog prijevoda te značajne i male rečenične izmjene nastale zbog izostavljanja.

Ključne riječi: simultano prevođenje, studenti, pokazatelji napretka, govorne karakteristike, pogreške

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 8. 2. 2017.

Prihvaćen za tisak 18. 10. 2017.

<https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.02>

Marina Olujić, Ana Matic

marina.olujic@erf.hr, ana.matic@erf.hr

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska

Govorni i pisani jezik odraslih: koliko se razlikuju?

Sažetak

Gotovo da nema istraživanja koja uspoređuju jezik spontanoga govorenja i pisanja odraslih govornika hrvatskog jezika. Sukladno tomu, obilježja ovih dvaju oblika jezične proizvodnje nisu uspoređivana. Informacija o zastupljenosti pojedinih leksičkih, morfoloških, sintaktičkih, semantičkih i drugih kategorija u govornom i pisanom jeziku pruža uvid u složenost ovih dvaju modaliteta jezične proizvodnje te opisuje njihova obilježja kod odraslih govornika jezika. Cilj ovog istraživanja jest prikazati i usporediti leksička i sintaktička obilježja spontanoga govornog i pisanog jezika. Ispitana su obilježja i razlike u leksičkoj raznolikosti, leksičkoj gustoći i zastupljenosti pojedinih vrsta riječi te u jednoj od mjera sintaktičke složenosti. Istraživanje je provedeno na nezavisnim skupinama ispitanika, a uzorci spontanoga govora i pisanja preuzeti su iz Hrvatskog korpusa govornog jezika odraslih (HrAL) te Hrvatskog korpusa neprofesionalnog pisanog jezika (HKNPJ). Rezultati analize pokazuju da: 1) je prosječna leksička raznolikost pisanog jezika značajno veća od leksičke raznolikosti govornog jezika; 2) postoje razlike u zastupljenosti određenih vrsta riječi, pri čemu je u govornom jeziku veća zastupljenost glagola, zamjenica, priloga, veznika, čestica i uzvika, dok u pisanom jeziku prevladavaju imenice, pridjevi i prijedlozi; 3) pisani jezik ima veću sintaktičku složenost mjerenu u prosječnoj duljini komunikacijske jedinice.

Ključne riječi: govorni jezik, pisani jezik, korpus, odrasli govornici

1. UVOD

"Pisana riječ liči na sliku. Čini ti se da je slika živa, ali ako je zapitaš, ona dostojanstveno šuti. Drugačija je njezina rođena sestra živa riječ jer ona se sa znanjem zapisuje u dušu onoga koji uči, a umije samu sebe braniti i zna govoriti i šutjeti s kim treba." (Sokrat, Phaedrus: 1111)

Jezik je organizirani sustav znakova i pravila koji se ostvaruje govorom kao zvučnim ili pismom kao vizualnim sredstvom. Govorenje i pisanje dva su modaliteta jezične proizvodnje, tj. ekspresivnog jezika, dok se razumijevanje onoga što se čita ili sluša smatra receptivnim jezikom. Ekspresivni i receptivni jezik u istraživanjima se najčešće promatraju odvojeno jer, primjerice, osoba može prilično dobro razumjeti strani jezik, a da ne progovara niti jednu riječ (Hoff, 2013). U ovom istraživanju promatrat će se dva modaliteta jezične proizvodnje – govorenje i pisanje.

Jezik, tj. njegova obilježja nije jednostavno izmjeriti. Primjerice, u istraživanjima receptivnog jezika isprepliću se različite metode mjerenja, od standardiziranih testova do metoda oslikavanja mozga. Međutim, u mjerenjima ekspresivnog jezika još uvijek dominiraju ispitivanja velikih jezičnih uzoraka, tj. jezičnih korpusa (Kuvač i Palmović, 2007). Stoga, kako bi se govorni i pisani jezik istraživali, potrebno je prikupiti velik broj jezičnih uzoraka ili se pak osloniti na dostupne jezične korpusne. Jezični korpusi opsežan su i reprezentativan izvor znanstvenicima koji proučavaju jezik, tj. njegov sastav i strukturu (npr. lingvistima), ali i onima koji se bave otkrivanjem zakonitosti psiholingvističkog razvoja (npr. logopedima, psiholozima, neuroznanstvenicima). Po strukturi se razlikuju opći korpusi koji se često nazivaju i nacionalnim korpusima, a reprezentativni su za jezik u cjelini, te specijalizirani korpusi koji obuhvaćaju samo jedan jezični varijetet (Klobučar Srbić, 2008). Hrvatski nacionalni korpus (HNK) sadrži odabrane pisane tekstove na hrvatskome jeziku iz svih područja, struka, žanrova i stilova (Tadić, 1998) te ne sadrži govorne uzorke. U specijalizirane jezične korpusne uvrstavaju se oni koji sadrže specijalizirane jezične uzorke, primjerice, jezika spontanoga govora i pisane uzorke neprofesionalnih pisaca. Spontani govor podrazumijeva razgovorni funkcionalni stil (Badurina, 2008) koji se upotrebljava u svakodnevnim neformalnim situacijama (Shriberg, 2005). Ovi uzorci "specijalizirani" su i utoliko što ih proizvode neprofesionalni govornici hrvatskog jezika. Po pitanju pisanih jezičnih uzoraka u Nacionalni korpus uvrstavaju se samo uzorci pisanih djela čiji su autori profesionalni govornici ili pisci pa stoga ne predstavljaju reprezentativan uzorak populacije neprofesionalnih govornika, tj. prosječne populacije.

Trenutačno dostupni korpusi spontanoga govornog hrvatskog jezika jesu Hrvatski korpus dječjeg jezika (Kovačević, 2002), koji sadrži 136 000 pojava dječjeg jezika i oko 152 800 pojava spontanoga govora odraslih govornika, odnosno pojava

djetetovog ulaznog jezika, te Hrvatski korpus govornog jezika odraslih (HrAL; Kuvač Kraljević i Hržica, 2016a) s više od 250 000 pojavnica. Oba su dostupna u bazi CHILDES (talkbank.org).¹

Spontani jezik odraslih općenito je vrlo malo istražen u hrvatskom jeziku, a jedan od razloga je i taj što u HNK i druge hrvatske jezične korpuse još uvijek nisu uvršteni govorni jezični uzorci². Stoga je većina lingvističkih istraživanja usmjerena na mnogo dostupnije pisane izvore pa su oni i bolje opisani u odnosu na govorne. Većina prethodnih istraživanja koja uspoređuju govorni i pisani jezik potječe iz 80-ih godina prošlog stoljeća, nakon čega se vrlo malo istraživalo o razlikama među ovim dvama jezičnim modalitetima.

S obzirom na to da su govorni i pisani jezik dva modaliteta jezične proizvodnje, odnosno dijelovi iste jezične djelatnosti koji služe za komunikaciju, čini se da bi oni trebali biti vrlo slični. Međutim, prethodna istraživanja provedena u drugim jezicima pronalaze značajne sličnosti, ali i razlike. Pisana je komunikacija jednomedijska jer upotrebljava samo pismo, dok je govorna multimedijska jer sadrži više medija koji pomažu u prijenosu poruke, primjerice glas, geste, mimiku te auditivne vrednote govornog jezika. Gramatičko-stilistički izraz pisanog jezika je zahtjevniji i složeniji, dok govor dopušta gramatičko-stilistički slobodniji izraz, a da se pri tome ne naruši razumijevanje poruke (Pavličević-Franić, 2005). Najprirodnija razlika između govornog i pisanog jezika leži u spontanosti jezične proizvodnje (Yabuuchi, 1998) te u činjenici da se u govornom jeziku nalazi mnogo više ponavljanja informacija i mnogo više materijala koji pruža dodatne informacije negoli je to slučaj kod pisanog teksta (Curnow, 1979) kojeg pak karakterizira mnogo precizniji izbor riječi (Biber, 1988), bolja organiziranost i jezgrovitost te brže uvođenje novih i potpunijih informacija (Smith, 1987; Chafe, 1992; Bartsch, 1997). Također, pisani tekst najčešće ima bogatiji rječnik ili leksičku raznolikost te koristi više apstraktnih termina (Drieman, 1962; Halliday, 1985; Biber, 1988). Kada se raspravlja o razlikama između govornog i pisanog jezika, svakako se treba naglasiti da one proizlaze iz činjenice da je primarno riječ o

¹ *Talkbank* je trenutno najveća baza spontanih uzoraka govornog jezika. U sklopu projekata *Jezična obrada u odraslih govornika* (HRZZ; UIP-11-2013-2421) te *Računalni asistent za pomoć pri unosu teksta osobama s jezičnim poremećajima* (RAPUT; EU Strukturni fondovi RC.2.2.08-0050), oba započeta pod voditeljstvom izv. prof. dr. sc. Jelene Kuvač Kraljević, tim stručnjaka Laboratorija za psiholingvistička istraživanja (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) krajem 2014. godine započeo je izgradnju dvaju korpusa proizvodnje spontanog jezika: već spomenutog *Hrvatskog korpusa govornog jezika odraslih* (HrAL; Kuvač Kraljević i Hržica, 2016a) te *Hrvatskog korpusa neprofesionalnog pisanog jezika* (HKNPJ; Kuvač Kraljević i Hržica, 2016b). U oba su korpusa, osim uzoraka osoba urednog jezičnog statusa, zastupljeni i jezični uzorci osoba s jezičnim poremećajima.

² Govorni jezični uzorak odnosi se na transkript audio ili videozapisa govora ili razgovora nekoga govornika.

dvama različitim medijima (govorno-auditivnom i grafičko-vizualnom) koji funkcioniraju prema vlastitim zakonitostima, odnosno imaju svoje prednosti i ograničenja, a navedene razlike u spontanosti, ponavljanju informacija i organiziranosti proizlaze upravo iz ovih osnovnih obilježja medija. Svakako je važno da se pri usporedbi govornog i pisanog jezika uspoređuju uzorci istog žanra. Što su govorni i pisani materijali sličniji, moguća je preciznija usporedba (Bartsch, 1997).

Pri analizi jezičnog produkta koriste se objektivne lingvističke mjere za analizu diskursa. U ovom će se radu govorni i pisani uzorci promatrati i uspoređivati na leksičkoj i sintaktičkoj razini korištenjem mjera leksičke raznolikosti, leksičke gustoće te zastupljenosti pojedinih vrsta riječi, kao i jedne od mjera sintaktičke složenosti.

Leksička raznolikost (engl. *lexical diversity*) nekog jezičnog produkta, u ovom slučaju uzoraka govornog i pisanog jezika, izražava se kao indeks omjera natuknica (osnovni oblik riječi) i pojavnica (ukupan broj riječi u jezičnom produktu). Ovaj indeks daje podatak o tome koliko je jezik složen ovisno o broju ponavljanih riječi, tj. iskazuje udio različitih riječi koje se pojavljuju u jezičnom produktu. Što je omjer natuknica (N) i pojavnica (P) veći (bliži vrijednosti 1) to je veća leksička raznolikost jer je u jezičnom produktu više novih riječi, a što je taj omjer manji (bliži vrijednosti 0) to je leksička raznolikost manja jer je veći broj riječi koje se ponavljaju (Kuvač i Palmović, 2007). Yu (2010) je u svom istraživanju uspoređivao govorne i pisane uzorke istih govornika filipinskog, kineskog, ruskog i perzijskog jezika koristeći parametar D^3 kao mjeru leksičke raznolikosti, a rezultati su pokazali približno jednaku razinu leksičke raznolikosti govornih i pisanih jezičnih uzoraka. Međutim, autor je istaknuo kako leksička raznolikost uvelike ovisi o poznavanju teme o kojoj se govori/piše, mjeri leksičke raznolikosti koja se koristi te veličini uzorka. U nekim drugim istraživanjima, primjerice u onom Bibera (1988), koji je kao mjeru leksičke raznolikosti koristio omjer natuknica i pojavnica (N/P), nađena je veća leksička raznolikost pisanog jezika u odnosu na govorni.

Nadalje, razlika između govornog i pisanog jezika često se tumači i učestalošću pojave pojedinih jezičnih konstrukcija koje će se u pisanom tekstu javiti prije nego u govornom jeziku, i obrnuto. Proporcija pojedinih vrsta riječi u odnosu na ukupan broj pojavnica predstavlja mjeru leksičke gustoće (engl. *lexical density*) te označava zastupljenost punoznačnih riječi u cjelokupnom jezičnom uzorku (Johansson, 2008). Korištenjem ove mjere pokazalo se da govorni jezik odraslih ima manju leksičku gustoću u odnosu na pisani (Ure, 1971; Johansson, 2008), pri čemu je Ure (1971) dodatno upozorio da leksička gustoća može značajno varirati među jezicima s obzirom na njihove

³ D je parametar matematičke funkcije koji modelira pad krivulje omjera natuknica i pojavnica s obzirom na njezinu ovisnost o veličini uzorka (Malvern i sur., 2004).

tipološke specifičnosti (vidi raspravu u Johansson, 2008). Allwood (1998) je otišao korak dalje i detaljnije promotrio zastupljenost pojedinih vrsta riječi u dvama švedskim korpusima: transkribiranom govornom jezičnom korpusu i pisanom jezičnom korpusu. Govorni korpus sačinjavali su prijepisi iz 14 aktivnosti, a pisani tekstovi iz pripovijetki i novina. Pronađeno je nekoliko sličnosti i razlika između govornog i pisanog jezika: (1) zamjenice i glagoli najučestaliji su u oba modaliteta; (2) u oba modaliteta najučestalije su funkcionalne riječi te je (3) broj vrsta riječi manji u govornom nego u pisanom jeziku. U ovome je radu analizirana standardna mjera leksičke gustoće kao i zastupljenost pojedinih vrsta riječi u govornom i pisanom jeziku.

Kada pak govorimo o sintaktičkoj složenosti, prvi korak u njezinoj analizi kod govornog jezika jest određivanje osnovnih jedinica za analizu sintaktičke složenosti. Naime, pisani je jezik vrlo jasno podijeljen na rečenice, dok se u govornom jeziku rečenice ne izdvajaju tako jasno. Ovisno o cilju analize, razlikuju se strukturalni i funkcionalni sustavi (Chaudron, 1988). Crookes (1990) opisuje T-jedinice (engl. *T-units*; Hunt, 1965) kao osnovne jedinice analize govornog jezika te njihove varijacije poput C-jedinica (engl. *C-units*; Loban, 1976) koje predstavljaju komunikacijske jedinice. Podjela teksta na T- ili C-jedinice zasniva se na sintaktičkim obilježjima. T-jedinica određuje se kao nezavisna rečenica i njezini modifikatori. To je iskaz koji se ne može dalje dijeliti, a da se ne izgubi njegovo osnovno značenje. Glavna rečenica može stajati zasebno i može biti određena kao jedna T-jedinica. Za razliku od glavne, zavisne rečenice ne mogu stajati zasebno jer time gube osnovno značenje pa ne mogu tvoriti samostalne T-jedinice (Miller i sur., 2015). C-jedinica je usko povezana s T-jedinicom, ali uključuje i iskaze koji se sastoje od izoliranih fraza koje ne sadrže glagole (kao što su, primjerice, odgovori na pitanja). Stoga korištenje C-jedinica kao osnovnih jedinica analize omogućuje uključivanje ključnih komunikacijskih elemenata, istovremeno se oslanjajući na sintaksu kao glavni kriterij analize. Prosječna duljina komunikacijske jedinice – PDKJ (MLCU, engl. *mean length of communication unit*) odražava sintaktičku složenost preciznije nego prosječna duljina drugih mogućih jedinica jer u obzir uzima ne samo broj riječi već i hijerarhiju organizacije teksta na sintaktičkoj razini. Iako je ovo samo jedna od mjera sintaktičke složenosti, potvrdila se njezina umjerena i pozitivna povezanost s drugim mjerama složenosti (primjerice, mjerom sintaktičke sofisticiranosti; više u istraživanju Matić i sur., u tisku), zbog čega se smatra valjanom i pouzdanom. Nadalje, ova je mjera dobar pokazatelj produktivnosti (Foster i sur., 2000).

O'Donnell (1973) je analizirao sintaktička obilježja govornog i pisanog jezika kako bi utvrdio je li pisani jezik sintaktički složeniji. Govorni uzorci bili su prikupljeni iz televizijskog programa u kojem je osoba odgovarala na pitanja novinara, a pisani uzorci bili su objavljeni novinski članci istoga govornika. Rezultati su pokazali kako se u pisanom jeziku koriste složenije sintaktičke strukture.

Cilj je ovog istraživanja prikazati i usporediti leksička obilježja (leksičku raznolikost, leksičku gustoću i zastupljenost pojedinih vrsta riječi) i sintaktička obilježja (prosječnu duljinu komunikacijske jedinice kao jedne od mjera sintaktičke složenosti) spontanoga govorenja i pisanja u hrvatskome jeziku. Pretpostavlja se da je pisani jezik složeniji u odnosu na govorni, što će biti vidljivo putem veće leksičke raznolikosti, leksičke gustoće i sintaktičke složenosti. Pretpostavka je i da će se modaliteti razlikovati u zastupljenosti vrsta riječi.

2. METODE

2.1. Ispitanici

U istraživanju je korišten uzorak od ukupno 105 ispitanika, od kojih je 44 (17 muških i 27 ženskih) preuzeto iz Hrvatskog korpusa govornog jezika odraslih (HrAL; Kuvač Kraljević i Hržica, 2016a), a 61 (23 muška i 38 ženskih) iz Hrvatskog korpusa neprofesionalnog pisanog jezika (HKNPJ; Kuvač Kraljević i Hržica, 2016b). Prosječna dob ispitanika u govornom uzorku je $M = 35,48$ ($SD = 14,31$), a u pisanom $M = 36,57$ ($SD = 13,63$) godina. U govornom uzorku zastupljena su 22 ispitanika nižeg obrazovanja (OŠ, SŠ) i 22 višeg obrazovanja (VŠS, VSS), dok su u pisanom uzorku 33 ispitanika nižeg obrazovanja i 28 višeg obrazovanja. Dakle, ove dvije skupine ispitanika, tj. dva jezična uzorka, pretežito su ujednačena po spolu, dobi i obrazovanju. Osim toga, jezični uzorci, govorni i pisani, ujednačeni su i po broju pojavnica: u govornom ih je ukupno 19 352, a u pisanom 19 484.

2.2. Postupak odabira jezičnih uzoraka iz korpusa

Uzorci govornog i pisanog jezika preuzeti su iz HrAL-a (Kuvač Kraljević i Hržica, 2016a) i HKNPJ-a (Kuvač Kraljević i Hržica, 2016b). Analizirana su ukupno 44 govorna i 122 pisana uzorka, od kojih po dva pisana teksta svakog ispitanika.

Uzorci govornog jezika u HrAL-u prikupljeni su snimanjem zvučnog zapisa spontanog razgovora tijekom neke neformalne situacije (npr. obiteljski ručak, druženje s prijateljima). Prikupljeni audio zapisi transkribirani su u programu *CHAT Transcription Format* (CHAT; MacWhinney, 2000). U HKNPJ su uvršteni pisani tekstovi različitih razina strukturiranosti čime se varira spontanost proizvodnje što utječe na krajnju izvedbu; od najmanje strukturiranih tekstova kao što su eseji na zadanu temu koji zahtijevaju komponiranje teksta, preko nešto više strukturiranih tekstova poput pripovijedanja i pisanja pisama, pa sve do visoko strukturiranog teksta kao što je diktat

koji uopće ne zahtijeva komponiranje te je kao takav kognitivno najmanje zahtjevan s obzirom da podrazumijeva reprodukciju unaprijed lingvistički uređenog teksta. Kako bi se pisani tekstovi što više približili diskursu spontanoga govora iz HrAL-a, iz HKNPJ-a su odabrani isključivo tekstovi najniže razine strukturiranosti, tj. eseji pisani na zadanu temu (*Moja kućalstan, Moj susjed/susjeda*), dok primjerice diktati nisu odabrani zbog visoke razine strukturiranosti, odnosno minimalne mogućnosti spontane proizvodnje. Jezik najniže strukturiranog teksta opravdano je uspoređivati s jezikom spontanoga govora i s obzirom na to da su ovi žanrovi funkcionalno najbližiji. Prikupljeni pisani uzorci također su transkribirani u programu CHAT (MacWhinney, 2000).

3. REZULTATI I RASPRAVA

Cilj je ovog istraživanja prikazati i usporediti leksička i sintaktička obilježja spontanoga govora i pisanja u hrvatskom jeziku.

Iz prethodnih istraživanja proizlazi kako je pisani jezik unaprijed planiran, dobro organiziran i strukturiran, dok je govorni jezik mahom neplaniran, manje strukturiran i interaktivan. Govorni jezik jednostavniji je i kraći te koristi nestandardne gramatičke oblike. Čini se da je stil govornog jezika stil prvog koncepta, tj. prve verzije produkta, dok pisani jezik stilski podsjeća na završni koncept, odnosno završni produkt koji je stoga bogatiji sadržajem, složeniji i bolje strukturiran (Ghasemi i Jahromi, 2014).

3.1. Obrada podataka

Govorni i pisani jezični uzorci analizirani su u programu *Computerized Language Analysis programme* (CLAN; MacWhinney, 2000) te SPSS 22 statističkim paketom (*Statistical Package for the Social Sciences*). Podatci su obrađeni deskriptivnom i inferencijalnom analizom. Kod govornog i pisanog jezika uspoređeni su leksička raznolikost, leksička gustoća i zastupljenost pojedinih vrsta riječi te sintaktička složenost izražena u prosječnoj duljini komunikacijskih jedinica, sve na razini pojavnica.

3.2. Leksička raznolikost

Kako je ranije spomenuto, leksička raznolikost izražava se kao indeks omjera natuknica (osnovni oblik riječi) i pojavnica (ukupan broj riječi u jezičnom produktu) – N/P.

Kako bi se opisala veličina prikupljenih jezičnih uzoraka, u Tablici 1. prikazan je ukupan broj pojava i natuknica za uzorke govornog i pisanog jezika. Vidljivo je kako je broj pojava u govornom i pisanom jezičnom modalitetu približno ujednačen, što omogućuje njihovu valjanu usporedbu. Također, prosječan broj prikupljenih pojava po ispitaniku je do 400 ili blago više od 400, što donekle osigurava pouzdanost omjera N/P kao mjere leksičke raznolikosti, budući da je ovaj omjer često manji što je promatrani govorni ili pisani uzorak dulji, čime mjera gubi na pouzdanosti (vidi Johansson, 2008). U istoj je tablici za oba jezična modaliteta prikazana prosječna leksička raznolikost.

Prije inferencijalne analize Kolmogorov-Smirnovim testom provjeren je preduvjet normalnosti distribucije rezultata prosječne leksičke raznolikosti za govorni (K-S Z = 0,69; $p > 0,05$) i pisani (K-S Z = 0,71; $p > 0,05$) uzorak; u oba se rezultati raspoređuju prema normalnoj distribuciji. T-testom za nezavisne uzorke provjerena je značajnost razlike u prosječnoj leksičkoj raznolikosti govornog i pisanog jezika te je dobivena statistički značajna razlika u korist pisanog jezika (Tablica 1.), što se vidi i iz grafičkog prikaza (Slika 1.).

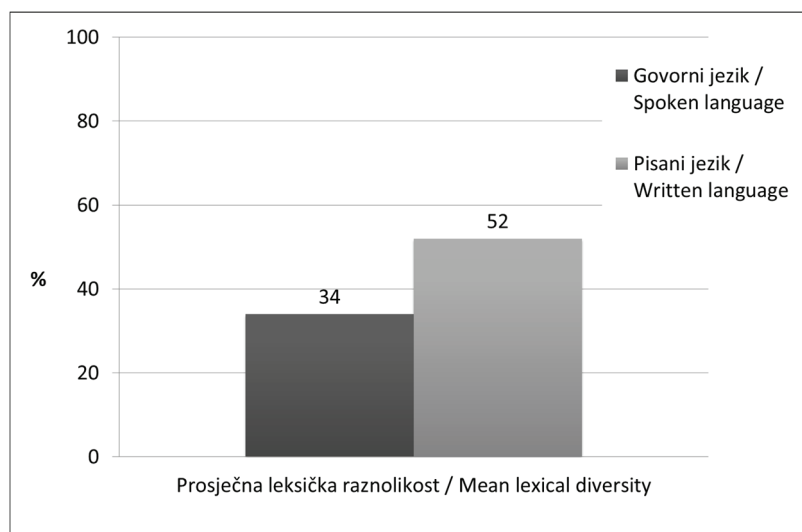
Tablica 1. Ukupan broj pojava i natuknica te leksička raznolikost govornog i pisanog jezika

Table 1. Total number of types and tokens and lexical diversity of spoken and written language

	Govorni jezik / Spoken language		Pisani jezik / Written language	
	Pojavnice / Types	Natuknice / Tokens	Pojavnice / Types	Natuknice / Tokens
Ukupan broj / Total number	19 484	6 685	19 352	10 061
M	439,71	151,93	319,41	170,52
SD	353,86	89,86	133,16	57,25
Prosječna leksička raznolikost (N/P) / Average lexical diversity (N/P)	34 %		52 %	
M	0,43	/	0,55	/
SD	0,13	/	0,05	/
t-test	t = -6,71** (df = 101; Cohenov $d = -1,34$)			

**p < 0,01

Leksička raznolikost smatra se jednim od najvažnijih parametara za ovladavanje govorenjem (Zechner i sur., 2007) i pisanjem (Chodorow i Burstein, 2004). Veća leksička raznolikost pisanog teksta dobivena u ovom istraživanju u skladu je s nekim prethodnim istraživanjima (npr. Biber, 1988). Pisani jezik ima mnogo manji opseg mogućih medija kojima se prenose informacije, tj. one se prenose samo putem grafema i interpunkcijskih znakova (Pavličević-Franić, 2005) te se stoga potrebno više osloniti na jezične resurse kako bi poruka bila uspješno prenesena čitatelju. Koliko je govorni jezik različit od pisanoga, gledamo li samo njegovu jezičnu osnovu, može se lako uvidjeti iz prijepisa govornih uzoraka, gdje se vrlo lako uočava obilje uporabe nestandardnih jezičnih oblika, nedovršenost rečenica/iskaza i slično. Stoga, kako bi pisani tekst nadomjestio sve one resurse za prijenos informacija koje govorni modalitet ima, za taj mu je prijenos potreban primarno velik broj različitih riječi, a čime se izravno povećava broj natuknica, kao i leksička raznolikost.

Slika 1. Leksička raznolikost govornog i pisanog jezika
Figure 1. Lexical diversity of spoken and written language

3.3. Leksička gustoća i zastupljenost pojedinih vrsta riječi

Vrste riječi vrlo su složen sustav u teoriji jezika i postoji nekoliko pravaca koji zastupaju donekle različite kriterije za određivanje vrsta riječi (Brlobaš, 2001). U ovom radu vrste riječi određivane su prema morfološkim kriterijima pa su glagolski

pridjev trpni i poimeničeni pridjevi svrstani u kategoriju pridjeva. Također, riječi se u ovom istraživanju promatraju i s obzirom na kategoriju promjenjivosti. Promjenjivost je morfološko obilježje u kojem se promjenjive riječi mijenjaju u odnosu na svoju ulogu u rečenici koja se iskazuje gramatičkim značenjskim kategorijama, dok nepromjenjive riječi ne mijenjaju oblik u rečenicama. Prema tome, promjenjive riječi su imenice, pridjevi, brojevi, zamjenice, prilozi i glagoli, a nepromjenjive su prijedlozi, veznici, čestice i uzvici. S obzirom na funkciju značenja, riječi se dijele na punoznačne (leksičke) – riječi koje izriču nekakav sadržaj vanjskog ili unutrašnjeg svijeta, te odnošajne (pomoćne) – riječi koje izriču odnose između onoga što znače riječi iz skupa punoznačnih riječi. Punoznačne riječi ujedno su i promjenjive ili djelomično promjenjive, a odnošajne su nepromjenjive (Barić i sur., 2005).

Uspoređena je proporcija promjenjivih (punoznačnih) riječi, što je istovjetno mjeri leksičke gustoće, u govornom i pisanom jeziku te je u tu svrhu izračunat t-test za nezavisne uzorke parova. Rezultati pokazuju kako ne postoji razlika u leksičkoj gustoći između govornog ($M = 0,78$; $SD = 0,06$) i pisanog ($M = 0,80$; $SD = 0,05$) jezika ($t = -1,91$; $df = 89$; $p = 0,06$; Cohenov $d = 0,40$). Premda statistički značajna razlika nije utvrđena na strožoj razini značajnosti od 5 %, na 6 % ona jest značajna te postoji tendencija k većoj leksičkoj gustoći u pisanom jeziku, a što je u skladu s rezultatima dobivenim u istraživanju Ure (1971) i Johansson (2008). Ovu tendenciju k razlici trebalo bi pomnije istražiti na većem uzorku te uzimajući u obzir različite mogućnosti definiranja punoznačnih riječi, tj. vrsta riječi koje se u ovu skupinu ubrajaju (vidi raspravu o leksičkoj gustoći u Johansson, 2008).

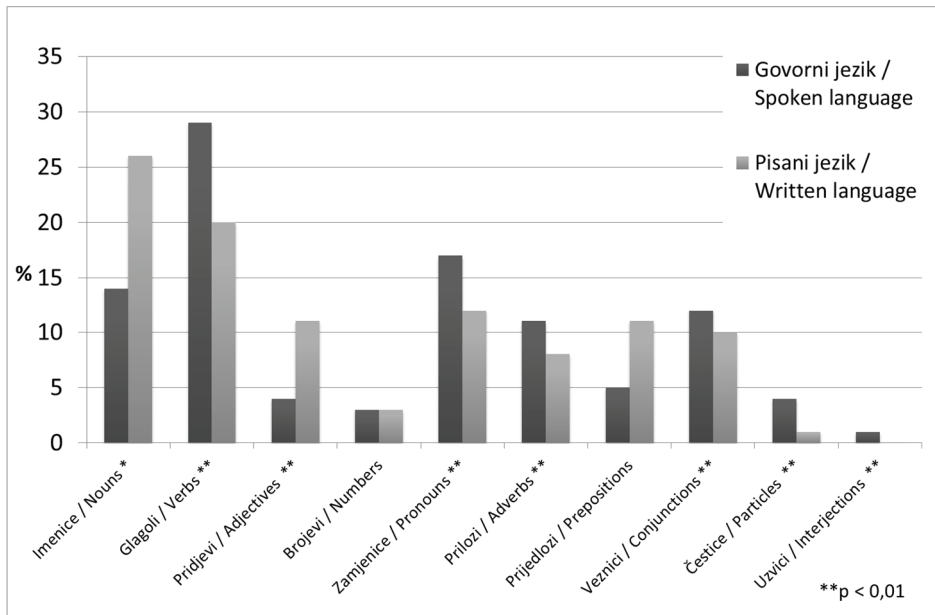
Kako bi se dodatno opisala zastupljenost vrsta riječi u govornom i pisanom jeziku, t-testom za nezavisne uzorke uspoređena je proporcija zastupljenosti svake pojedine vrste riječi. K-S testom provjeren je i preduvjet normalnosti distribucije pojedinih vrsta riječi za govorni i pisani jezični modalitet te sve distribucije pokazuju normalnu ili približno normalnu raspodjelu rezultata. U Tablici 2. prikazana je proporcija zastupljenosti pojedinih vrsta riječi unutar pojavnica u govornom i pisanom jeziku, kao i značajnost dobivenih razlika. Rezultati su prikazani i grafički (Slika 2.).

Tablica 2. Zastupljenost pojedinih vrsta riječi u govornom i pisanom jeziku
Table 2. The distribution of particular parts of speech in spoken and written language

	Vrsta riječi / Parts of speech	Uzorak / Sample	M	SD	t-test (df)	Cohenov <i>d</i> / Cohen's <i>d</i>
Punoznačne / Content words	Imenice / Nouns	Govorni jezik	0,14	0,05	-13,54** (89)	-2,87
		Pisani jezik	0,26	0,03		
	Glagoli / Verbs	Govorni jezik	0,29	0,07	6,73** (89)	1,43
		Pisani jezik	0,20	0,05		
	Pridjevi / Adjectives	Govorni jezik	0,04	0,02	-12,44** (89)	-2,64
		Pisani jezik	0,11	0,03		
Brojevi / Numbers	Govorni jezik	0,03	0,03	0,08 (89)	/	
	Pisani jezik	0,03	0,01			
Zamjenice / Pronouns	Govorni jezik	0,17	0,05	5,85** (89)	1,24	
	Pisani jezik	0,12	0,03			
Prilozi / Adverbs	Govorni jezik	0,11	0,04	4,88** (89)	1,03	
	Pisani jezik	0,08	0,02			
Odnosajne / Grammatical words	Prijedlozi / Prepositions	Govorni jezik	0,05	0,02	-12,90** (89)	-2,73
		Pisani jezik	0,11	0,02		
	Veznici / Conjunctions	Govorni jezik	0,12	0,04	3,47** (89)	0,74
		Pisani jezik	0,10	0,02		
Čestice / Particles	Govorni jezik	0,04	0,02	10,03** (89)	2,13	
	Pisani jezik	0,01	0,01			
Uzvici / Interjections	Govorni jezik	0,01	0,01	6,95** (89)	1,48	
	Pisani jezik	0,00	0,00			

** $p < 0,01$

Iz Tablice 2. i Slike 2. vidljivo je kako postoje značajne razlike između govornog i pisanog jezika u zastupljenosti imenica, glagola, pridjeva, zamjenica, priloga, prijedloga, veznika, čestica i uzvika. U govornom jeziku veća je zastupljenost glagola, zamjenica, priloga, veznika, čestica i uzvika, dok je u pisanom jeziku veća zastupljenost imenica, pridjeva i prijedloga. Značajna razlika nije dobivena samo u zastupljenosti brojeva, što upućuje na podjednaku zastupljenost ove vrste riječi unutar oba modaliteta. Općenito gledajući, u govornom modalitetu najzastupljeniji su glagoli, a u pisanom imenice, dok su u oba modaliteta najmanje zastupljeni brojevi i uzvici.

Slika 2. Usporedba zastupljenosti pojedinih vrsta riječi unutar pojavnica u govornom i pisanom jeziku

Figure 2. Comparison of the distribution of particular parts of speech within tokens in spoken and written language

Imenice, pridjevi i prijedlozi značajno su zastupljeniji u pisanom jeziku. Imenice označavaju bića, stvari i pojave, dok pridjevi opisuju osobine tih imenica. Ove se vrste riječi najviše koriste pri opisivanju i preciznijem iznošenju informacija koje upravo karakteriziraju pisani jezik (Biber, 1988). Funkcija zamjenica jest da zamjenjuju druge riječi, primjerice već spomenute osobe ili mjesta, što je češće u govornom jeziku vrlo vjerojatno jer su u govornom jeziku, zbog njegove multimedijalnosti, informativnije i jasnije negoli u pisanom. Naime, u govornom se jeziku mogu kombinirati s neverbalnim znakovima poput gesti, pogleda, pokreta i sl., dok se u pisanome, u nedostatku jasnoće izraza i informativnosti, izbjegavaju. Nepromjenjive riječi, kao što je već prethodno spomenuto, izriču odnose između značenja punoznačnih riječi. Ovoj skupini pripadaju veznici koji stvaraju odnose među riječima ili rečenicama, potom čestice koje omogućavaju oblikovanje ili preoblikovanje rečenice, uzvici koji naglašavaju osjećaj ili raspoloženje, a češće se pojavljuju u govornom jeziku moguće zbog toga što se njima nerijetko formiraju oklijevajuće i nedovršene sintaktičke strukture koje su karakteristične za govorni jezik (Pietilä, 1999) (primjerice, "parkira se negdje (.) tamo u onome. tu smo znači +/- tak [: tako], ma dobro. + <aha> [!]").

"jel [: je li]? "; vidi više primjera na TalkBank-u – <http://talkbank.org/browser/index.php?url=CABank/Croatian/>), a izbjegavaju se u pisanom.

3.4. Sintaktička složenost izražena u PDKJ-u

Već je spomenuto da je prosječna duljina komunikacijske jedinice – PDKJ (MLCU, engl. *mean length of communication unit*) jedna od mjera koja prikazuje sintaktičku složenost.

Kako bi se provjerilo razlikuje li se značajno sintaktička složenost mjerena u duljini komunikacijske jedinice govornog i pisanog jezika, u oba su uzorka označene C-jedinice, zatim je izračunat PDKJ za svakog ispitanika i u konačnici je t-testom za nezavisne uzorke uspoređen PDKJ govornog i pisanog jezika. Prije računanja t-testa, K-S testom provjeren je preduvjet normalnosti distribucije rezultata PDKJ-a za govorni (K-S $Z = 0,88$; $p > 0,05$) i pisani (K-S $Z = 0,84$; $p > 0,05$) uzorak te se u oba rezultati raspoređuju prema normalnoj distribuciji. Deskriptivna statistika i značajnost testa prikazani su u Tablici 3.

Tablica 3. Sintaktička složenost (prosječna duljina komunikacijske jedinice; PDKJ) u govornom i pisanom jeziku; usporedba sintaktičke složenosti u govornom i pisanom jeziku

Table 3. Syntactic complexity (mean length of communication unit; MLCU) in spoken and written language; comparison of syntactic complexity in spoken and written language

Varijabla / Variable	Uzorak / Sample	Min. / Min	Maks. / Max	M	SD	t (df)	Cohenov <i>d</i> / Cohen's <i>d</i>
Sintaktička složenost (PDKJ)	Govorni jezik	2,55	6,89	4,56	1,14	-13,95** (103)	-2,75
	Pisani jezik	6,05	12,15	8,50	1,60		

** $p < 0,01$

T-test za nezavisne uzorke pokazuje značajno veću sintaktičku složenost pisanog u odnosu na govorni jezik. Dakle, pisani jezik ima veću sintaktičku složenost mjerenu u duljini komunikacijske jedinice u odnosu na govorni jezik. Slični rezultati dobiveni su i u istraživanjima navedenima u nastavku.

Kada se govori o sintaktičkoj složenosti, nije preporučljivo osloniti se samo na jednu mjeru, tj. jednu njezinu dimenziju, međutim konsenzus oko toga koje mjere

čine sveobuhvatan set još uvijek ne postoji. Wolfe-Quintero i suradnici (1998) i Ortega (2003) iznijeli su preglede velikog broja mjera sintaktičke složenosti korištenih u istraživanjima pa Ortega (2003) u konačnici predlaže šest različitih mjera, dok Wolfe-Quintero i suradnici (1998) predlažu i neke dodatne. Dakle, istraživanja široko variraju u uporabi mjera sintaktičke složenosti, što otežava njihovu međusobnu usporedbu. Najčešće upotrebljavana opća mjera sintaktičke složenosti je prosječna duljina iskaza koji se najčešće definira ili kroz T-jedinice (Scott i Windsor, 2000) ili kroz C-jedinice.

Sintaktička složenost općenito se smatra kvalitativnom dimenzijom jezika te se pokazalo kako vještiji govornici koriste složenije sintaktičke strukture (Housen i sur., 2012), što govori u prilog tome da upravo one sugeriraju i zahtjevniji jezik nekog diskursa. Neka prethodna istraživanja u drugim jezicima pokazuju kako upravo pisani jezik sadrži složenije sintaktičke strukture u odnosu na govorni. Naime, u govoru su vrlo česta oklijevanja i nedovršeni iskazi (Pietilä, 1999), što ga čini sintaktički jednostavnijim. Zhang (2013) također smatra da su rečenice koje se proizvode u pisanom jeziku znatno dulje i složenije od odgovarajućih sintaktičkih jedinica koje se proizvode u govornom jeziku.

3.5. Metodološki nedostaci i praktične implikacije

Premda su iz ovog rada proizašli neki zanimljivi podatci, ne treba zanemariti metodološke nedostatke istraživanja. Naime, jezični uzorci od dvadesetak tisuća pojavnica, premda djeluju veliko, za jezična su istraživanja prilično maleni, a time i manje reprezentativni. Također, nisu kontrolirani prostorni jezični varijeteti te su analizirane samo neke od mogućih mjera (primjerice, PDKJ kao mjera sintaktičke složenosti). U daljnjim istraživanjima ove nedostatke svakako treba uzeti u obzir.

Analize na specijaliziranim jezičnim korpusima kao što su HrAL i HKNPJ posebno su zanimljive logopediji kao znanstvenoj disciplini koja se bavi temeljnim i primijenjenim istraživanjima u području jezika i jezične patologije. Primjerice, vrlo su korisni pri izradi dijagnostičkih instrumenata, za procjenu govornog i pisanog jezika ili za utvrđivanje različitih jezičnih normi. Također, komparativne studije govornog i pisanog jezika vrlo su korisne u proučavanju i poučavanju drugog jezika (J2). Primjerice, za engleski jezik postoje gramatički priručnici za govorni i pisani jezik (npr. *Student Grammar of Spoken and Written English*; Biber i sur., 2002). Kako bi se formirale ovakve jezične norme i opisala jezična obilježja pojedinih jezičnih poremećaja, potrebno je provesti mnogo komparativnih istraživanja na

specijaliziranim korpusima govornog i pisanog jezika urednih govornika i govornika s jezičnim poremećajima. Ovakva su istraživanja u hrvatskom jeziku na samom začetku, a ovaj je rad svojevrsan doprinos tim nastojanjima.

4. ZAKLJUČAK

Govorni i pisani jezik kod govornika hrvatskog jezika gotovo da nisu uspoređivani. Rezultati ovog istraživanja u skladu su s istraživanjima provedenima u drugim jezicima i pokazuju kako je prosječna leksička raznolikost pisanog jezika značajno veća od leksičke raznolikosti govornog jezika. Razlike u leksičkoj gustoći između govornog i pisanog jezika marginalno su značajne u smjeru veće gustoće pisanog jezika. Zastupljenost imenica, pridjeva i prijedloga veća je u pisanom jeziku, dok je u govornom jeziku veća zastupljenost glagola, zamjenica, priloga, veznika, čestica i uzvika. Također, postoji značajna razlika u sintaktičkoj složenosti između govornog i pisanog jezika te pisani jezik ima veću sintaktičku složenost mjerenu u duljini komunikacijske jedinice u odnosu na govorni jezik.

Zahvale: Ovaj rad nastao je u sklopu dvaju projekata: "Jezična obrada u odraslih govornika" (*Adult Language Processing*, ALP; HRZZ; UIP-11-2013-2421) Hrvatske zaklade za znanost te "Računalni asistent za pomoć pri unosu teksta osobama s jezičnim teškoćama" (*Computer assistant for text input for persons with language impairment*; RAPUT, EU, RC.2.2.08-0050), financiran iz Europskih strukturnih i investicijskih fondova.

REFERENCIJE

- Allwood, J. (1998). Some frequency based differences between spoken and written Swedish. *Proceedings of the 16th Scandinavian Conference of Linguistics* (ur. T. Haukioja), 18–29.
- Badurina, L. (2008). *Između redaka: studije o tekstu i diskursu*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., Znika, M. (2005). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bartsch, C. (1997). Oral style, written style, and Bible translation. *Notes on Translation* 11, 3, 41–48.
- Biber, D. (1988). *Variation across Speech and Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Biber, D., Conrad, S., Leech, G.** (2002). *Longman Student Grammar of Spoken and Written English*. Harlow, Essex: Longman.
- Brlobaš, Ž.** (2001). Teorijska promišljanja o vrstama riječi. *Suvremena lingvistika* 51, 1–2, 267–279.
- Chafe, W. L.** (1992). The flow of ideas in a sample of written language. U W. C. Mann i S. A. Thompson (ur.), *Discourse Description: Diverse Linguistic Analyses of a Fund-raising Text*, 267–294. Amsterdam: J. Benjamins.
- Chaudron, C.** (1988). *Second Language Classrooms: Research on Teaching and Learning*. New York: Cambridge University Press.
- Chodorow, M., Burstein, J.** (2004). *Beyond Essay Length: Evaluating e-rater's Performance on TOEFL Essays (Research Report No. 73)*. Educational Testing Service.
- Crookes, G.** (1990). The utterance, and other basic units for second language discourse analysis. *Applied Linguistics* 11, 2, 183–199.
- Curnow, A.** (1979). Analysis of written style: An imperative for readable translations. *READ* 14, 2, 75–83.
- Drieman, G. H.** (1962). Differences between written and spoken language: An exploratory study. *Acta Psychologica* 20, 78–100.
- Foster, P., Tonkyn, A., Wigglesworth, G.** (2000). Measuring spoken language: A unit for all reasons. *Applied Linguistics* 21, 3, 354–375.
- Ghasemi, H., Jahromi, M. K.** (2014). The differences between spoken and written discourses in English. *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World* 6, 4, 147–155.
- Halliday, M. A. K.** (1985). *Spoken and Written Language*. Geelong Vict.: Deakin University.
- Hoff, E.** (2013). *Language Development*. Cengage Learning.
- Housen, A., Kuiken, F., Vedder, I. (ur.)** (2012). *Dimensions of L2 Performance and Proficiency: Complexity, Accuracy and Fluency in SLA*. Amsterdam: Benjamins.
- Hunt, K. W.** (1965). *Grammatical Structures Written at Three Grade Levels*. NCTE Research Report No. 3: Champaign, Illinois, USA.
- Johansson, V.** (2008). Lexical diversity and lexical density in speech and writing: A developmental perspective. *Working Papers* 53, 61–79.
- Klobučar Srbić, I.** (2008). Obol korpusne lingvistike suvremenoj leksikografiji. *Studia Lexicographica* 2, 3, 39–51.
-

-
- Kovačević, M.** (2002). Hrvatski korpus dječjeg jezika. Dostupno na <http://childes.psy.cmu.edu/> [posljednji pristup 18. siječnja 2017.].
- Kuvač Kraljević, J., Hržica, G.** (2016a). Croatian adult spoken language corpus (HrAL). *Fluminensia: Journal for Philological Research* **28**, 2. Dostupno na <http://talkbank.org/access/CABank/Croatian.html> [posljednji pristup 27. siječnja 2016.].
- Kuvač Kraljević, J., Hržica, G.** (2016b). *Hrvatski korpus neprofesionalnog pisanog jezika*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Laboratorij za psiholingvistička istraživanja.
- Kuvač, J., Palmović, M.** (2007). *Metodologija istraživanja dječjega jezika*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Loban, W.** (1976). *Language Development: Kindergarten through Grade Twelve*. NCTE Committee on Research Report No. 18.
- MacWhinney, B.** (2000). *The CHILDES Project: Tools for Analyzing Talk*, 3. izd. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Malvern, D., Richards, B., Chipere, N., Durán, P.** (2004). *Lexical Diversity and Language Development. Quantification and Assessment*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Matić, A., Hržica, G., Kuvač Kraljević, J., Olujić, M.** (u tisku) Syntactic complexity of spontaneous spoken language of adult Croatian speakers. *Proceedings of Croatian Applied Linguistics Society*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Miller, J. F., Andriacchi, K., Nockerts, A.** (2015). *Assessing Language Production Using Salt Software: A Clinician's Guide to Language Sample Analysis*, 2. izd. Middleton, WI: SALT Software LLC.
- O'Donnell, R. C.** (1973). Some syntactic characteristics of spoken and written discourse. *Studies in Language Education Report n. 4*, 0–15.
- Ortega, L.** (2003). Syntactic complexity measures and their relationship to L2 proficiency: A research synthesis of college-level L2 writing. *Applied Linguistics* **24**, 4, 492–518.
- Pavličević-Franić, D.** (2005). *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa d.d.
- Pietilä, P.** (1999). L2 Speech. Oral proficiency of students of English at university level. *Anglicana Turkuensia* **19**, 1236–4754. Turku: University of Turku.
- Scott, C. M., Windsor, J.** (2000). General language performance measures in spoken and written narrative and expository discourse of school-age children with
-

- language learning disabilities. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* **43**, 2, 324–339.
- Shriberg, E.** (2005). Spontaneous speech: How people really talk and why engineers should care. *Interspeech*, 1781–1784.
- Smith, J.** (1987). A search for naturalness in translated material. *SIL-Mexico Branch Workpapers* **9**, 101–106.
- Tadić, M.** (1998). *Hrvatski nacionalni korpus*. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za lingvistiku.
- Ure, J.** (1971). Lexical density and register differentiation. U G. Perren i J. L. M. Trim (ur.), *Applications of Linguistics*, 443–452. London: Cambridge University Press.
- Wolfe-Quintero, K., Inagaki, S., Kim, H.-Y.** (1998). *Second Language Development in Writing: Measures of Fluency, Accuracy, and Complexity*. Honolulu, HI: University of Hawaii Press.
- Yabuuchi, A.** (1998). Spoken and written discourse: What's the true difference? *Semiotica* **120**, 1–2, 1–37.
- Yu, G.** (2010). Lexical diversity in writing and speaking task performances. *Applied Linguistics* **31**, 2, 236–259.
- Zechner, K., Bejar, I. I., Hemat, R.** (2007). *Toward an Understanding of the Role of Speech Recognition in Non-Native Speech Assessment (ETS Research Report Series)*. Educational Testing Service.
- Zhang, B.** (2013). An analysis of spoken language and written language and how they affect English language learning and teaching. *Journal of Language Teaching and Research* **4**, 4, 834–838.
-

Marina Olujić, Ana Matic

marina.olujic@erf.hr, ana.matic@erf.hr

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, University of Zagreb
Croatia

Spoken and written language of adult speakers: how much do they differ?

Summary

Spontaneous spoken language, as well as written language, of adult speakers of Croatian language has not been compared often. Therefore, the characteristics of these two forms of language production have also not been explored. The distribution, i.e. the presence of particular lexical, morphological, syntactic, semantic, etc. characteristics in spoken and written language gives us information about the complexity of these two modalities of language production, and also provides insight into characteristics of language production of adult speakers of Croatian language.

The aim of the current paper is to present and compare lexical and syntactic features of spontaneous spoken and written language. For this reason, features and differences in lexical diversity, lexical density and the distribution of parts of speech, as well as one measure of syntactic complexity have been explored. The research has been conducted using the independent samples of participants. The samples of spoken and written language have been taken over from the Croatian Adult Spoken Language Corpus (HrAl) and Croatian Corpus of Non-professional Written Language (HKNPJ).

The results suggest that 1) lexical diversity of written language is significantly higher than lexical diversity of spoken language; 2) there are differences in the distribution of parts of speech; spoken language has greater representation of verbs, pronouns, adverbs, conjunctions and particles, while written language has greater representation of nouns, adjectives and prepositions; and 3) written language has higher syntactic complexity measured in the length of c-units.

The analyses of specialised language corpora such as HrAl and HKNPJ are especially interesting to experts in the field of speech and language pathology, a scientific discipline oriented to fundamental and applied research in the area of language and language pathology. For example, they are useful for the development of diagnostic instruments, for conducting an authentic assessment of spoken and written language or for developing different language

norms. Comparative studies of spoken and written language are also useful for investigating and teaching second language (L2).

In order to create language norms and describe characteristics of certain language impairments, studies of specialised corpora of spoken and written language need to be conducted. This study is a step forward when it comes to corpora analyses in Croatian language.

Key words: spoken language, written language, corpus, adult speakers

Prethodno priopćenje

Rukopis primljen 26. 1. 2017.

Prihvaćen za tisak 19. 10. 2017.

<https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.03>

Ivana Trtanj

itrtanj@foozos.hr

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Hrvatska

Jelena Kuvač Kraljević

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska

Jezična i govorna obilježja dječjega pripovjednog diskursa: analiza na mikrostrukturnoj razini

Sažetak

Analizirajući pripovijedanje na mikrostrukturnoj razini, moguće je prikupiti podatke o onim jezičnim elementima pomoću kojih se postiže koherentni diskurs. U skladu s tim, prikupljeni pripovjedni uzorci djece u dobi od šest i deset godina u ovom su radu promatrani u odnosu na četiri jezične i govorne mjere: sintaktičku složenost, gramatičku točnost, verbalnu proizvodnju i govornu tečnost. Provedena neparametrijska statistička analiza upućuje na značajnu razliku samo na varijabli gramatičke točnosti. S obzirom na tako dobivene podatke, pretpostavku ovoga rada – da će djeca u dobi od deset godina brže i tečnije pripovijedati dulje priče temeljeći ih na složenim sintaktičkim strukturama te pri tome imati manje gramatičkih odstupanja u odnosu na djecu u dobi od šest godina – moguće je prihvatiti samo u dijelu koji se odnosi na manji broj gramatičkih odstupanja.

Ključne riječi: diskurs, pripovjedna sposobnost, mikrostrukturna razina, jezične mjere, gramatička točnost

1. UVOD

Pragmatski razvoj određen je pravilima i načelima kojima se organiziraju obavijesti na razini rečenica, međurečenica te posebice na razini koja ih nadilazi – nadrećeničnoj. S psiholingvističkoga stajališta to znači da je potrebno proučavati kako djeca ovladavaju jezičnom organizacijom na diskursnoj razini, jer pravilna organizacija obavijesti osigurava proizvodnju povezanoga i sadržajno smislenoga diskursa. Iako je diskurs po svojem unutarnjem ustrojstvu niz kontekstualiziranih jedinica jezične uporabe, ipak njegovo oblikovanje nije uniformno jer se ono ostvaruje nizom oblika (žanrova) predstavljenih na kontinuumu od pripovijedanja do izlaganja (Shriffin, 1994). Nije stoga neobično da proces ovladavanja diskursnim oblicima traje tijekom cijeloga jezičnog razvoja, što znači tijekom cijeloga života. Iako je to područje lingvistike – diskurs i diskursna analiza – još uvijek dobrim dijelom nerasvijetljeno, što zbog same prirode diskursa, što zbog velikoga broja čimbenika koji na njega utječu i povećega broja diskursnih analiza, neupitno je da je pripovijedanje diskursni oblik koji se razvojno javlja prvi (McCabe, 1998; Toolan, 2001).

Tradicionalno se pripovjedni diskurs u području diskursne analize promatra na dvjema razinama: na razini mikrostrukture i na razini makrostrukture. Makrostruktura se odnosi na hijerarhijsku organizaciju priče koja uključuje strukturu epizoda i komponente gramatike priče (Heilmann i sur., 2010), te je kao takva jezično neovisna (Gagarina i sur., 2012). Mikrostruktura obuhvaća one jezične elemente kojima će se osigurati koherentni tekst, a to su leksičke veze (primjerice kolokacije, sinonimi, homonimi, meronimi i dr.), složene sintaktičke strukture te kohezivne veze među njima, kao i načine označavanja referenata. Mikrostruktura i makrostruktura dva su različita, ali međusobno povezana aspekta koja stoje u pozadini sposobnosti proizvodnje pripovjednoga diskursa (Pearson, 2001; Gagarina i sur., 2012). Ovaj se rad temelji na analizi pripovjednoga diskursa na razini mikrostrukture primjenjujući nekoliko jezičnih mjera na sintaktičkoj i morfološkoj razini.

1.1. Jezične mjere

Jezični se razvoj u godinama nakon vrtićkoga razdoblja, a time i pripovjedna sposobnost, razlikuje od jezičnoga razvoja u prvim godinama života s obzirom na sadržaj i brzinu usvajanja jezičnih elemenata (Nippold, 2007). Primjerice, nakon pete

godine djeca tečnije i uspješnije upotrebljavaju riječi i gramatiku te proizvode i oblikuju dulje i složenije diskurse kao što su pričanje izmišljene priče, pisanje eseja, sudjelovanje u dugim i složenim razgovorima (Bates, 2003). Stoga je zanimljivo, primjenjujući različite jezične mjere na razini mikrostrukture, promatrati promjene u jezičnoj izvedbi pripovjednoga diskursa između djece mlađe i starije dobi.

Niz je jezičnih mjera kao što su prosječna duljina iskaza, broj pojavnica, natuknica, omjer natuknica i pojavnica, broj obličnica, omjer obličnica i pojavnica (o jezičnim mjerama vidi više u Kuvač i Palmović, 2007; Kelić i sur., 2012), kojima se procjenjuje mikrostruktura. Da bi se pristupilo primjeni jezičnih mjera potrebno je prethodno sve sintaktičke strukture uključene u analizu definirati putem T-jedinica koje uključuju gramatički najkraću dopuštenu rečenicu ili C-jedinica koje su identične T-jedinicama, ali uključuju i iskaze u kojima nedostaje nezavisni dio, a sam iskaz proizlazi iz komunikacijske situacije (primjerice, odgovor *Da* čini jednu C-jedinicu na upit *Je li došla mama?*). Upravo se T- ili C-jedinicama najčešće mjeri duljina diskursa u školskoj dobi (Scott, 1988). Tako je, primjerice, rabeći C-jedinice njihov tvorac Loban (1976) analizirao sintaksu razgovornoga diskursa 211 djece koja su longitudinalno praćena od vrtića do 17. godine života. Rezultati su pokazali da, iako sporo, prosječna duljina C-jedinica raste s porastom djetetove kronološke dobi. Štoviše, unatoč sporom rastu, duljina mjerena u C- ili T-jedinicama smatra se značajnim pretkazateljem jezičnoga razvoja nakon pete godine (Loban, 1976; Nippold, 1993). Uz te jedinice, pokazateljima sintaktičkoga razvoja u školskoj dobi smatraju se i prosječna duljina iskaza (PDI) i rečenična gustoća (engl. *clausal density*) (Nippold, 1993). Jednako kao i kod C- i T-jedinica i te mjere pokazuju postupno povećanje tijekom školskoga razdoblja i adolescentskih godina.

Westerveld i Moran (2011) u svom su istraživanju usporedile izvedbu djece u dobi od šest i sedam godina, odnosno skupinu djece koja je bila u razdoblju početnoga čitanja sa skupinom djece u dobi od jedanaest godina, odnosno u razdoblju kada je vještina čitanja automatizirana. Autorice su potvrdile da se te dvije dobne skupine razlikuju u diskursu s obzirom na mjere govorne tečnosti i gramatičke točnosti tako što je izvedba djece starije dobi tečnija i gramatički točnija. Međutim, jednako kao i u istraživanju Nippold i suradnika (2005), Westerveld i Moran (2011) nisu pronašle razlike u sintaktičkoj složenosti mjerenoj u T-jedinicama te u mjeri rečenične gustoće. Autorice smatraju da prve godine obrazovanja, kada se vještine čitanja i pisanja rabe

na osnovnoj razini da bi se tim vještinama ovladalo, ne pridonose sintaktičkom razvoju na način da su promjene u sintaksi na tim mjerama značajne. Međutim, Nippold i suradnici (2005) pronalaze značajnu razliku u porastu broja T-jedinica nakon 13. godine. Rezultati tih istraživanja upućuju na zaključak da se uslozňjavanje na sintaktičkoj razini događa u onim godinama kada su djeca tijekom obrazovanja izloženi formalnijim jezičnim situacijama i zadacima, uključujući i pisane diskursne oblike poput eseja, proze pa čak i diskursa znanstvenoga stila.

Osim s obzirom na jezičnu složenost, dječja jezična proizvodnja s porastom kronološke dobi postaje sve tečnija i brža. Međutim, Fiestas i suradnici (2005) navode da u jezično zahtjevnim situacijama, kao što je upravo pripovijedanje, djeca imaju više netečnosti u smislu zastajkivanja, oklijevanja, pogrešnih početaka i proizvode više poštapalica, odnosno imaju više ometača u govoru (engl. *maze*). Iako su netečnosti tipične i za spontani govor, Leadholm i Miller (1995) navode da se ometači u govoru posebice pojavljuju onda kada govornik treba izraziti apstraktnu ili složenu ideju ili proizvesti onaj diskursni oblik kojim još nije u potpunosti ovladao. Ometači u govoru odraz su unutarnjih procesa jezične proizvodnje (Loban, 1976; Leadholm i Miller, 1995; Fiestas i sur., 2005).

Primjenjujući jezične mjere: prosječnu duljinu iskaza, rečeničnu gustoću, prosječnu duljinu u T-jedinicama te analizirajući broj gramatičkih odstupanja i govornih ometača, cilj je ovoga rada analizirati mikrostrukturu pripovjednoga diskursa djece u predškolskoj i školskoj dobi. Središnje je pitanje rada koja se od promatranih jezičnih i govornih obilježja mijenjaju s porastom dobi? U skladu s dosadašnjim istraživanjima pretpostavlja se da će desetogodišnjaci biti uspješniji na svim ispitivanim varijablama, i to tako da će brže i tečnije pripovijedati dulje priče temeljeći ih na složenim sintaktičkim strukturama te pri tome imati manje gramatičkih odstupanja.

2. METODE ISPITIVANJA

2.1. Ispitanici

Ispitivanjem je obuhvaćeno ukupno dvadesetero djece: desetero djece u dobi od šest godina i desetero djece u dobi od deset godina. Sva su djeca jednojezični govornici hrvatskoga jezika i urednoga jezično-govornog razvoja.

Tablica 1. Osnovni podatci o ispitanicima (dob i spol)**Table 1.** Subjects' basic data (age and gender)

	N	Kronološka dob / Chronological age		Spol / Gender	
		M	Raspon / Range	M	F
Skupina predškolske dobi / Preschool group	10	6,34	6,00 – 6,09	5	5
Skupina školske dobi / School-age group	10	10,23	10,00 – 10,06	5	5

2.2. Ispitivački materijal

Dječji pripovjedni uzorci prikupljeni su slikovnicom *Frog, Where Are You* (Mayer, 1969). Priča se sastoji od 24 crno-bijele slike bez teksta i predstavlja visokostrukturirani poticaj, tj. poticaj u kojem je određen okvir priče s obzirom na likove, problem i rješenje problema. Priča je tipična dječja priča s junakom, problemom, nizom akcija koje proizlaze iz toga problema i sretnim završetkom, te je takvim sadržajem i strukturom odgovarajuća za djecu predškolske i školske dobi.

2.3. Način ispitivanja

Sposobnost pripovijedanja može se poticati na dva načina: pričanjem priče različitoga stupnja strukturiranosti ili prepričavanjem. U ovom su radu pripovjedni uzorci izdvojeni načelom situacijskoga uzrokovanja (vidi Kelić i sur., 2012), što znači da su zabilježene reakcije na poticajnu metodu pripovijedanja. Situacijsko uzrokovanje uporabom opisanoga materijala upotrijebljeno je u ovom istraživanju zbog dvaju razloga: 1) uporaba istoga materijala u određenoj mjeri ograničava veličinu uzorka, čime se pretpostavlja da će djeca sličnih jezičnih sposobnosti proizvesti približno jednak broj iskaza te 2) pretpostavlja se da će poticajni materijal utjecati na izbor rječnika koji se rabi te tako omogućiti veću kontrolu nad ispitanikovim diskursom. Sukladno tomu svaki će ispitanik imati barem približno jednaku mogućnost proizvodnje pogreške. Naime, u visokostrukturiranim poticajnim materijalima ispitanik je vođen u odabiru rječnika, ali i gramatičkih kategorija koje se rabe (Hržica i Lice, 2013).

Svako je dijete ispitano pojedinačno u svom vrtiću, odnosno školi. Dijete je trebalo najprije samo pogledati slikovnicu, a nakon toga je ispričati ispitivaču uz ponovno gledanje slikovnice. Tijekom pričanja priče ispitivač nije smio pomagati i komentirati dječje pripovijedanje. Dječje su priče tonski snimljene te naknadno

transkribirane u programu CLAN i obrađene u programu za računalnu obradu govornoga jezika CHAT (MacWhinney, 1997).

2.4. Obrada podataka

U ovom su radu praćena sljedeća jezična i govorna obilježja kao konceptualne varijable: sintaktička složenost, gramatička točnost, verbalna proizvodnja i govorna tečnost. Na operacionalnoj razini te su varijable analizirane na sljedeći način:

- a) Sintaktička složenost izmjerena je prosječnom duljinom iskaza mjenom u riječima (PDIr)¹ te rečeničnom gustoćom (engl. *clausal density*) koja se dobije tako što se ukupni broj rečenica podijeli s ukupnim brojem T-jedinica².
- b) Gramatička točnost izražena je ukupnim brojem gramatičkih odstupanja koja su zabilježena u pripovjednim uzorcima obiju ispitanih skupina. U gramatička odstupanja uključena su sva razvojna odstupanja i otkloni od standarda uvjetovani djetetovom vertikalnom dvojezičnosti (Kuvač i Cvikić, 2005) kao što su odstupanja u fleksiji, tvorbi, sročnosti, redosljedu riječi i druga.
- c) Verbalna proizvodnja izražena je duljinom uzorka mjenom ukupnim brojem T-jedinica te tempom pripovijedanja izraženoga brojem riječi izgovorenih u minuti (WPM, engl. *word per minute*). Za izračunavanja broja izgovorenih riječi u minuti potrebno je podijeliti ukupan broj svih izgovorenih riječi s ukupnim vremenom trajanja iskaza.
- d) Govorna tečnost izračunata je brojem proizvedenih ometača u govoru (engl. *maze*), odnosno brojem zastajkivanja, oklijevanja, pogrešnih početaka, ponavljanja, hmkanja, samoispravljanja, poštapalica.

S obzirom na to da su jezične mjere pod izravnim utjecajem veličine transkripta, a koja pak proizlazi iz individualnih razlika u broju upotrijebljenih riječi i proizvedenih iskaza tijekom pripovijedanja, veličina je transkripta kontrolirana upravo tim varijablama. Nepostojanje statistički značajnih razlika na varijablama broja proizvedenih iskaza ($Z = -0,903$; $p > 0,05$) i broja upotrijebljenih riječi ($Z = -0,605$; $p > 0,05$) omogućilo je usporedbu na navedenim jezičnim i govornim mjerama između ispitivanih skupina na njihovim pripovjednim uzorcima.

S obzirom na mali uzorak i osjetljivost testova za testiranje normalnosti distribucije na veličinu uzorka, podatci dobiveni u obje skupine obrađeni su

¹ U analizu su uključene samo potpune jednostavne i složene rečenice, a sve nepotpune rečenice kodirane su kao fragmenti i isključene su iz analize.

² Segment iskaza temeljen je na *T-jedinici* i definiran je kao jedna glavna surečenica sa svim svojim subordiniranim surečenicama.

neparametrijskim Mann-Whitneyevim U-testom. Svi su podaci obrađeni u programskom paketu SPSS 20.

3. REZULTATI I RASPRAVA

Pripadajuće mjere centralne tendencije – medijan (C) i pripadajuća poluinterkvartilna raspršenja (Q) – izračunati su i prikazani u Tablici 2.

Tablica 2. Deskriptivna statistika za analizirane jezične i govorne mjere u obje skupine ispitanika

Table 2. Descriptive statistics for analyzing the language and speech measures in both groups of subjects

Jezična mjera / Language measure	Skupina / Group	N	C	Q	Min. / Min	Maks. / Max
UBR – ukupan broj riječi / Total word count	Šestogodišnjaci (6)	10	215,5	154,5	162	451
	Desetogodišnjaci (10)	10	249,5	38,5	194	301
UBReč – ukupan broj rečenica / Total sentence count	Šestogodišnjaci (6)	10	44	24,2	35	73
	Desetogodišnjaci (10)	10	50	12	40	64
T-jedinice / T-units	Šestogodišnjaci (6)	10	36,5	19,5	30	65
	Desetogodišnjaci (10)	10	42	6,2	33	50
PDIr – prosječna duljina iskaza u riječima / MLU – mean length utterance	Šestogodišnjaci (6)	10	20,5	11,2	13	29
	Desetogodišnjaci (10)	10	23,5	5,5	21	28
RG – rečenična gustoća / Clausal density	Šestogodišnjaci (6)	10	1,135	0,2	1	1,4
	Desetogodišnjaci (10)	10	1,950	0,09	1,1	1,4
Broj gramatičkih odstupanja / Grammatical accuracy	Šestogodišnjaci (6)	10	7	6,7	3	12
	Desetogodišnjaci (10)	10	3	2,2	1	7
RPM – riječi u minuti / WPM – word per minute	Šestogodišnjaci (6)	10	79,3	45,7	37	100
	Desetogodišnjaci (10)	10	90	29	64	130
Broj ometača u govoru / Number of mazes	Šestogodišnjaci (6)	10	23,5	28,7	7	51
	Desetogodišnjaci (10)	10	12,5	24	1	33

3.1. Sintaktična složenost

Sintaktička složenost proizvedenih pripovjernih diskursa u obje je skupine ispitanika procijenjena 1) prosječnom duljinom iskaza mjenom u riječima (PDIr) te 2) rečeničnom gustoćom (RG) koja se dobila tako što se ukupni broj rečenica podijelio s ukupnim brojem T-jedinica. Središnje vrijednosti temeljnih mjera: broj riječi, broj iskaza i broj T-jedinica iz kojih su se naknadno izračunale mjere PDIr i RG, pokazuju da su šestogodišnjaci i desetogodišnjaci proizveli približno isti broj tih jedinica (Tablica 2.).

Proveden Mann-Whitneyev U test pokazuje da nema značajne razlike u mjerama prosječne duljine iskaza izražene u riječima ($Z = -0,912$; $p > 0,05$) i rečeničnoj gustoći ($Z = -0,681$; $p > 0,05$) između tih dviju skupina ispitanika. Rezultati ovoga istraživanja u skladu su s rezultatima istraživanja Nippold i suradnika (2005) te Westerveld i Moran (2011) u kojima također nisu dobivene razlike u sintaktičkoj složenosti mjerenoj u T-jedinicama te u mjeri rečenične gustoće. Stoga nalazi i ovoga istraživanja idu u prilog nalazu da, iako su te mjere u izravnoj vezi s porastom kronološke dobi, taj porast ipak nije značajan do desete godine. Statistički govoreći, te mjere nemaju diskriminativnu ulogu u razdoblju do automatizacije jezika.

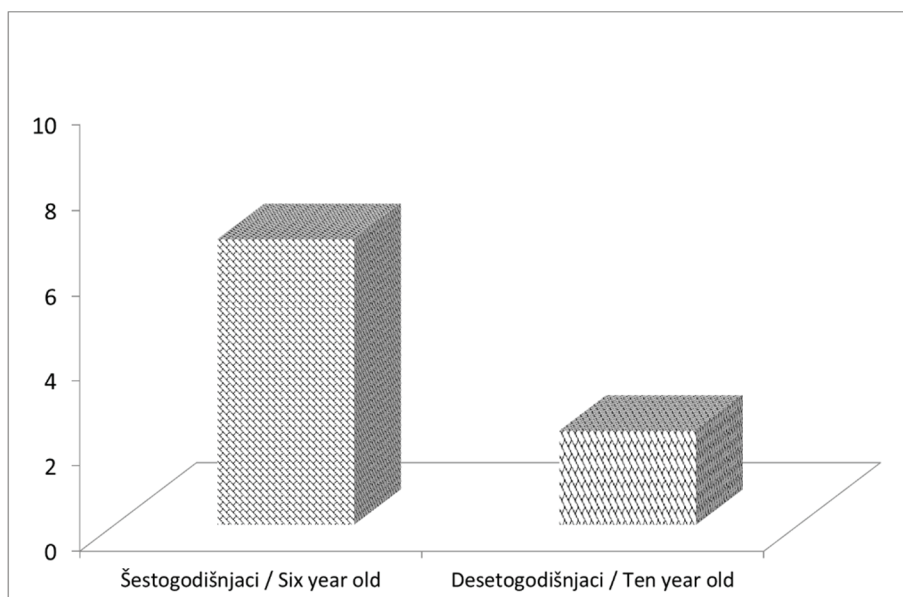
Unatoč nepostojanju razlike na promatranim varijablama bilo je zanimljivo dodatno analizirati proizvodnju različitih vrsta zavisnih rečenica. Ukupno 40 % šestogodišnje djece nije upotrijebilo odnosnu rečenicu, 70 % njih upotrijebilo je jednu priložnu rečenicu, dok je čak 90 % šestogodišnjaka u svojem pripovijedanju rabilo imensku zavisnu rečenicu (objektu). Svaki je desetogodišnjak upotrijebio barem jednu priložnu rečenicu i jednu imensku rečenicu, dok je samo jedan desetogodišnjak upotrijebio odnosnu rečenicu. Odnosne rečenice rabio je veći broj šestogodišnjaka što se može objasniti činjenicom da su šestogodišnjaci zadržali tzv. *zlatnu formulu* priče. Formula za započinjanje priče *Bio jednom jedan x koji ...* omogućuje pogodan kontekst za odnosne konstrukcije. Takve konstrukcije omogućuju uvođenje *novoga* i važnoga referenta kakav je glavni lik u priči te u njima glavna rečenica ima semantički neutralnu značajku uvodne rečenice. Može imati izraz *Ovo je ...* ili *Ovo je priča o ...* ili sadržavati glagol koji indicira znanje ili percepciju dolaska na scenu (*vidjeli smo ..., znamo ..., imamo ...*). Sintaktički takve konstrukcije dopuštaju da novi lik u priču bude uveden u nepočetoj položaju. Odnosna rečenica, s druge strane, služi da bi dala *nove* obavijesti o liku. Uporaba odnosne rečenice za uvođenje glavnih likova u slikovnici *Frog Story* javlja se u tzv. prezentativnim strukturama i ima pripovjednu

funkciju. Takva vrsta odnosnih rečenica služi da bi u priču uvela sporedne likove koje govornik smatra i tretira vrijednima daljnijega komentara (Trtanj, 2015).

3.2. Gramatička točnost

Broj i vrste odstupanja koje se pojavljuju tijekom pripovijedanja pružaju podatke o govornikovoju usvojenosti gramatičkoga sustava. Stoga su u nastavku analizirane sve vrste odstupanja koje su se pojavile u dječjim pripovjednim uzorcima u obje skupine ispitanika.

Za razliku od kvantitativnih mjera duljine i složenosti priče, po kojima se ne razlikuju dvije skupine, podatci o broju odstupanja unutar skupina znatno su drugačiji. Usporedbom ukupnoga broja sintaktičkih i morfoloških odstupanja, neparametrijska analiza Mann Whitney razlikuje dvije skupine: $Z = -2,828$; $p < 0,01$ na varijabli gramatičke točnosti.

Slika 1. Prosječan broj odstupanja u skupini šestogodišnjaka i desetogodišnjaka
Figure 1. The average number of errors in a group of six and ten year olds

Deskriptivna analiza pokazuje da je mlađa skupina ispitanika proizvela više od tri puta veći broj odstupanja od skupine desetogodišnjaka. Budući da usvajanje morfologije i ovladavanje njome ovisi o tipologiji jezika, Dressler i Karpf (1994) ističu

da će dijete one paradigme koje su morfofonološki jednostavnije, dakle bez glasovnih promjena i nepravilnih oblika, usvojiti brže. Tu je njegovu tvrdnju potvrdilo i ovo istraživanje. Tako je, primjerice, u građi pripovjednih uzoraka šestogodišnjaka primijećeno da imaju poteškoća sa sklonidbom imenica *pas* i *drvo* (vidi primjere 1. i 2.). Osim što je zamijećena uporaba imenice *pas* u umanjeničkom obliku, čime se umanjuje njezina morfološka zahtjevnost, uočava se i neprovođenje pravila nepostojanoga *a* u imenica muškoga roda. Sklonidba imenice *drvo* koja znači materijal i one koja znači stablo ponekad stvara nedoumice i odraslim govornicima hrvatskoga jezika pa ne čudi što djeca imaju poteškoća s njezinom sklonidbom.

- (1.) *LUC: onda se ljutio na **pasa**.
 (2.) *LUC: i pogledo jel ima u **drvju** žabe.

Uz odstupanja u sklonidbi, kod šestogodišnjaka pronalazimo odstupanja i u broju i rodu glagolskoga pridjeva radnog (vidi primjer 3.) te u tvorbi riječi (primjer 4.).

- (3.) *HAN: pčele su **loveli** psa.

- (4.) *IVA: **zaganjala** ga je sova.

Usto, brojna su preopćavanja glagolske osnove.³

- (5.) *ROB: dječak je pao <a so> [//] a sova je **izletila**.
 (6.) *ROB: doplivali su do [/]do drveta da **vidiju** (PR) jel je tu žaba.
 (7.) *HAN: i onda kad se probudio **vidjeo** je da žaba nije tu.
 (8.) *LUC: <i tra i z> [//] i **zovio** je [/] je na kamenu.

Šestogodišnjaci odabiru morfološki lakši oblik za iskazivanje posvojnosti (vidi primjere 9. i 10.) Izražavanje posvojnosti u predškolske djece (Kuvač i Mustapić, 2003.) pokazalo je da se oblik N + *od* + N (gen.) najdulje zadržava. Vjerojatnost je

³ O preopćavanju glagolske osnove u usvajanju hrvatskoga jezika vidi Hržica, 2012.

pojavljivanja toga oblika, prema riječima Kuvač i Palmović (2007), proporcionalna morfološkoj zahtjevnosti posjednika. Djeci je lakše posvojnosti označiti prijedlogom *od* i imenicom jer takva posvojnost zahtijeva minimalnu morfološku preobliku. Posvojni je pridjev viša razina u morfološkom razvoju, a najviša je razina uporaba posvojnih zamjenica kojima se najprije označuju prvo i drugo lice jednine⁴.

(9.) *IVA: gleda u košnicu **od pčela**.

(10.) *ROB: kad je pala [//] kad je pas srušio košnicu **od pčela**
sve pčele su izašle.

Kod šestogodišnjaka se zadržavaju odstupanja u imenicama tzv. složene morfologije. Takva je spoznaja u skladu s istraživanjem Kuvač i Cvikić (2003) o usvojenosti morfologije imenica muškoga roda koje sadrže glasovne promjene, a koje je potvrdilo da djeca polaskom u školu još uvijek nisu usvojila sklonidbu svih imenica.

Iako broj morfoloških, tvorbenih i leksičkih razvojnih odstupanja opada s kronološkom promjenom dobi, i kod najstarije ispitane dobne skupine pronađen je znatan dio odstupanja i nepravilnosti što nameće pitanje kada djeca ovladaju morfologijom.

Desetogodišnjaci i dalje ne upotrebljavaju posvojni pridjev kada izriču posvojnost (*kuća od sove, na rogove od jelena*), npr.:

(11.) *HAN: pas je skakao kraj košnice **od pčela**.

Nadalje, i u toj se dobnoj skupini mogu pronaći odstupanja u uporabi glagola, odnosno i u desetogodišnjaka su česta preopćavanja glagolske osnove (vidi primjere 12. i 13.):

(12.) *MAR: i on se zatrčao sa brijega je **gurnio** dječaka i psa u malo jezero.

(13.) *IVA: dječak je pao a iz stabla je **izletila** sova.

⁴ O izražavanju posvojnih odnosa u pripovjednom diskursu četverogodišnjaka i desetogodišnjaka vidi Šaravanja i Trtanj, 2016.

Gramatička odstupanja koja djeca čine ne utječu na strukturu pa čak ni na sadržaj priče, ali su pokazatelji jezičnoga napredovanja izraženoga putem dječjih pokušaja u pronalaženju odgovarajućega gramatičkog pravila (Tomasello, 1992; MacWhinney, 2001).

3.3. Verbalna proizvodnja

Iako se količina verbalne proizvodnje u istraživanjima pokazala kao mjera koja se mijenja s porastom kronološke dobi (Nippold i sur., 2005), suprotno očekivanjima i postavljenom pretpostavkom ovoga rada, statističkom analizom nije utvrđena značajna razlika na toj varijabli između dviju ispitivanih skupina. Središnji rezultat u proizvodnji T-jedinica u skupini djece u dobi od šest godina iznosio je 36,5, a u skupini djece u dobi od deset godina 42. Razlika među središnjim rezultatima obiju skupina nije se pokazala značajnom ($Z = -0,644$; $p > 0,05$). Iako je prosječna duljina diskursa mjerena bilo u C- ili T-jedinicama pokazana kao značajni pretkazatelj jezičnoga razvoja u školskoj dobi, i ovdje dobiveni rezultati idu u prilog nalazu da prosječna duljina mjerena u tim jedinicama raste s porastom kronološke dobi, ali sporo.

I istraživanja o broju riječi u minuti (RPM) u razgovoru, pripovijedanju i izlaganju pokazala su da je ta mjera osjetljiva na dob i jezične sposobnosti. Iako se prema središnjim rezultatima skupina može vidjeti lagan porast u broju proizvedenih riječi u minuti (središnji rezultat šestogodišnjaka je 79,3 proizvedene riječi u minuti, a desetogodišnjaka 90 riječi u minuti, Tablica 2.), ipak nije dobivena statistički značajna razlika na Mann-Whitneyevu U testu ($Z = -1,210$; $p > 0,05$).

3.4. Govorna tečnost

Djeca imaju više ometača u govoru (engl. *maze*), odnosno netečnosti, ponavljanja, samoispravljanja i poštapalica, u kontekstima koji su jezično zahtjevni poput proizvodnje pripovjednoga teksta (za razliku od primjerice razgovora). Ometači u govoru grupirani su u kategorije kao što su hmkanja, oklijevanja, zastajkivanja, ponavljanja i samoispravljanja. Hmkanja i ponavljanja smatraju se obilježjima nevjestijih govornika, ali s porastom jezične kompetencije opadaju tijekom proizvodnje diskursa (Starkweather, 1987). U primjerima koji slijede prikazani su ometači u govoru (samoispravljanja i ponavljanja) šestogodišnjaka (primjeri 14. i 15.) te desetogodišnjaka (16. i 17.).

- (14.) *IVA: zaganjala ga je sova <dok su pče> [//] dok je pas trčao.
(15.) *LUK: i [//] bili su tiho i vidjeli su žabu i <dje ža> [//] žabu.
(16.) *LUC: <u ko> [//] iz košnice su izašle pčele a iz rupe krtica.
(17.) *NIN: <naš> [//] našao je slomljeno drvo.

Iako se analizom mjera centralne tendencije (Tablica 2.) primjećuje da broj ometača u govoru opada s porastom kronološke dobi (središnji rezultat varijable *broj ometača u govoru* kod šestogodišnjaka iznosi 23,5, dok je kod desetogodišnjaka taj broj manji i iznosi 12,5), ipak nije utvrđena razlika između dviju skupina ($Z = -1,629$; $p > 0,05$). Čini se kako je pripovijedanje i u dobi od deset godina jezično i govorno zahtjevnija vještina.

4. ZAKLJUČAK

Vještina pripovijedanja vrijedan je izvor jezičnih i govornih obilježja pripovjedača. Stoga je cilj ovoga rada bio ispitati četiri mjere s mikrostrukturne, odnosno jezične razine pripovijedanja – sintaktičku složenost, gramatičku točnost, verbalnu proizvodnju i govornu tečnost – te utvrditi koja se od navedenih mjera mijenja s porastom kronološke dobi. Primjenjujući visokostrukturirani poticaj u kontekstu situacijskoga uzorkovanja potvrđene su samo razlike na varijabli gramatičke točnosti. Nedobivanje razlika na ostalim jezičnim mjerama ne govori nužno o nenapredovanju djece u vještini pripovijedanja. Razlog može biti i u nedovoljnoj osjetljivosti jezičnih mjera u kraćem razdoblju kao što to navode i druga istraživanja poput istraživanja Loban (1976), Nippold i suradnika (2005) ili Westerveld i Moran (2011). Međutim, za provjeru osjetljivosti pojedinih jezičnih mjera potrebno je provesti, s obzirom na broj ispitanika i veličinu i broj pripovjednih uzoraka, daleko opsežnija ispitivanja. S obzirom na dobivene podatke, pretpostavku ovoga rada – da će djeca u dobi od deset godina brže i tečnije pripovijedati dulje priče temeljeći ih na složenim sintaktičkim strukturama te pri tome imati manje gramatičkoga odstupanja u odnosu na djecu u dobi od šest godina – moguće je prihvatiti samo u dijelu koji se odnosi na manji broj gramatičkih odstupanja. To znači da djeca u dobi od deset godina, a u odnosu na djecu u dobi od šest godina, pripovijedaju gramatički točnije priče.

REFERENCIJE

- Bates, E.** (2003). On the nature and nurture of language. U R. Levi-Montalcini, D. Baltimore, R. Dulbecco, F. Jacob, E. Bizzi, P. Calissano i V. Volterra (ur.), *Frontiers of Biology: The Brain of Homo Sapiens*, 241–265. Rome: Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani.
- Dressler, W. U., Karpf, A.** (1994). The theoretical relevance of pre- and protomorphology in language acquisition. U G. Booij i J. Marple (ur.), *Yearbook of Morphology*, 99–122. Vienna: LINCOM Europa.
- Fiestas, C. E., Bedore, L. M., Peña, E. D., Nagy, V. J.** (2005). Use of mazes in the narrative language samples of bilingual and monolingual 4- to 7-year old children. *Proceedings of the 4th International Symposium on Bilingualism* (ur. J. Cohen, K. T. McAlister, K. Rolstad i J. MacSwan), 730–740.
- Gagarina, N., Klop, D., Kunnari, S., Tantele, K., Välimaa, T., Balciuniene, I., Bonacker, U., Walters, J.** (2012). *MAIN: Multilingual Assessment Instrument for Narratives*. ZASPiL 56.
- Heilmann, J., Miller, J. F., Nockerts, A.** (2010). Sensitivity of narrative organization measures using narrative retells produced by young school-age children. *Language Testing* 27, 4, 603–626.
- Hržica, G.** (2012). Daj mi to napisaj: preopćavanja glagolske osnove u usvajanju hrvatskog jezika. *Suvremena lingvistika* 38, 74, 189–208.
- Hržica, G., Lice, K.** (2013). Morfološke pogreške u uzorcima govornog jezika djece urednog jezičnog razvoja i djece s posebnim jezičnim teškoćama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 4, 1, 65–77.
- Kelić, M., Hržica, G., Kuvač Kraljević, J.** (2012). Mjere jezičnog razvoja kao pokazatelji posebnih jezičnih teškoća. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* 48, 2, 23–40.
- Kuvač, J., Cvikić, L.** (2003). Obilježja dječje gramatike na primjeru imeničke morfologije. *Riječ: časopis za slavensku filologiju* 2, 9, 19–30.
- Kuvač, J., Mustapić, M.** (2003). Rani leksički razvoj – odnos nadređene i osnovne razine u usvajanju riječi. U I. Vodopija (ur.), *Dijete i jezik danas*, 67–77. Osijek: Visoka učiteljska škola u Osijeku.
- Kuvač, J., Cvikić, L.** (2005). Dječji jezik između standarda i dijalekta. U D. Stolac, N. Ivanetić i B. Pritchard (ur.), *Jezik u društvenoj interakciji*, 275–285. Zagreb-Rijeka: HDPL.
-

-
- Kuvač, J., Palmović, M.** (2007). *Metodologija istraživanja dječjeg jezika*. Jastrebarsko/Zagreb: Naklada Slap.
- Leadholm, B. J., Miller, J.** (1995). *Language Sample Analysis: The Wisconsin Guide*. Madison, WI: Wisconsin Department of Public Health.
- Loban, W.** (1976). *Language Development: Kindergarten through Grade Twelve*. Urbana, IL: National Council of Teachers of English.
- Mayer, M.** (1969). *Frog, Where are You?* New York: Dial Books for Young Readers.
- MacWhinney, B.** (1997). *The CHILDES Project: Tools for Analysing Talk*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- MacWhinney, B.** (2001). First language acquisition. U M. Aronoff i J. Rees-Miller (ur.), *The Handbook of Linguistics*, 466–488. Oxford: Blackwell Publishers.
- McCabe, A., Rollins, P. R.** (1996). Evaluating narrative discourse skills. U K. N. Cole, P. S. Dale i D. J. Thal (ur.), *Assessment of Communication and Language*, 121–141. Baltimore: Brookes.
- Nippold, M. A.** (1993). Developmental markers in adolescent language: Syntax, semantics, and pragmatics. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools* **24**, 21–28.
- Nippold, M. A.** (2007). *Later Language Development: School-age Children, Adolescents, and Young Adults*. Austin, TX: Pro-Ed.
- Nippold, M. A., Hesketh, L. J., Duthie, J. K., Mansfield, T. C.** (2005). Conversational versus expository discourse: A study of syntactic development in children, adolescents, and adults. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research* **48**, 5, 1048–1064.
- Pearson, B. Z.** (2001). Language and mind in the stories of bilingual children. U L. Verhoeven i S. Strömquist (ur.), *Narrative Development in Multilingual Contexts*, 373–398. Amsterdam, NL: John Benjamins.
- Schiffin, D.** (1994). *Approaches to Discourse*. Oxford: Blackwell.
- Scott, C.** (1988). Spoken and written syntax. U M. Nippold (ur.), *Later Language Development*, 49–95. San Diego, CA: College-Hill Press.
- Starkweather, C. W.** (1987). *Fluency and Stuttering*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Šaravanja, L., Trtanj, I.** (2016). Izražavanje posvojnih odnosa u pripovjednom diskursu jednojezične djece govornika hrvatskoga i engleskoga jezika. *Jezikoslovlje* **17**, 1–2, 475–494.
-

- Tomasello, M.** (1992). *First Verbs: A Case Study of Early Grammatical Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Toolan, M.** (2001). *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*. London: Routledge.
- Trtanj, I.** (2015). *Jezično označavanje likova u dječjem pripovjednom diskursu* (doktorska disertacija). Osijek: Filozofski fakultet.
- Westerveld, M. F., Moran, C. A.** (2011). Expository language skills of young school-age children. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools* **42**, 2, 182–193.
-

Ivana Trtanj

itrtanj@foozos.hr

Faculty of Education, University Josip Juraj Strossmayer, Osijek
Croatia

Jelena Kuvač Kraljević

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, University of Zagreb
Croatia

Language and speech characteristics of children's narratives: the analysis of microstructure

Summary

The analysis of narrative's microstructure provides linguistic data on elements that make the discourse coherent. This paper examined narrative patterns in two groups of children: six- and ten-year olds. The analysis included the following measures: syntactic complexity, grammatical accuracy, verbal production and verbal fluency. Nonparametric statistical analysis showed a significant difference only for grammatical accuracy. The results showed that the hypothesis, the ten-year old children will be faster and more fluent in the production of longer stories using complex syntactic structures with fewer grammatical errors, is only partly confirmed, since older children showed higher grammatical accuracy.

Key words: discourse, narrative ability, microstructural level, language measures, grammatical accuracy

Stručni rad

Rukopis primljen 27. 1. 2017.

Prihvaćen za tisak 20. 10. 2017.

<https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.04>**Iva Bašić, Daša Grković***ibasic@ffzg.hr, dgrkovic@ffzg.hr*

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

Naglašavanje posuđenica iz španjolskoga jezika u hrvatskim rječnicima

Sažetak

Strane se riječi preuzimaju iz drugoga jezika i prilagođavaju hrvatskom jeziku, u kojem se mogu nalaziti iz stilističkih razloga ili zato što još nije pronađena odgovarajuća hrvatska istovrijednica (Jozić, 2013: 67). Tijekom prilagodbe na svim jezičnim razinama preuzeta riječ može biti u statusu tuđice ili prilagođenice. Za razliku od tuđice, koja glasnički, prozodijski ni pravopisno nije prilagođena jeziku primatelju, prilagođenica je posve integrirana u jezik primatelj. U ovom ćemo se radu baviti naglasnom analizom hispanizama (N = 92). Korpus je prikupljen iz više rječnika hrvatskoga jezika. Postavljeno je nekoliko istraživačkih pitanja: hoće li posuđenice zadržati izvorno mjesto naglasaka, hoće li se poštivati naglasna norma hrvatskoga jezika, možemo li govoriti o sustavnosti naglašavanja u rječnicima i kolika je zastupljenost silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima te dubletnih ili tripletnih oblika? Analizom je utvrđeno da posuđenice uglavnom zadržavaju izvorno mjesto naglasaka, da se pri prilagodbi gotovo uvijek poštuje naglasna norma hrvatskoga jezika te da do nepoštivanja naglasne norme dolazi samo kod silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima.

Ključne riječi: hrvatski jezik, španjolski jezik, posuđenice, norma, naglasna prilagodba

1. UVOD

Strane se riječi preuzimaju iz drugoga jezika (jezika davatelja) i prilagođavaju hrvatskom jeziku (jeziku primatelju) na svim jezičnim razinama. One se u hrvatskome mogu nalaziti iz stilističkih razloga ili zato što još nije pronađena odgovarajuća hrvatska istovrijednica (Jozić, 2013: 67). Preuzeta riječ neko vrijeme "ostaje u nestabilnom lingvističkom statusu, tj. u obliku *kompromisne replike* ili *tuđice*. Ona je rezultat djelomične supstitucije domaćim elementima, tj. djelomično je integrirana u sustav jezika primaoca, za razliku od *replike* ili *prilagođenice* koja je rezultat potpune supstitucije, tj. u potpunosti je integrirana u sustav jezika primaoca." (Delaš, 2013: 59). Za razliku od tuđice, koja glasnički, prozodijski ni pravopisno nije prilagođena hrvatskome, prilagođenica je posve integrirana u jezik primatelj pa ju govornici više ne osjećaju kao tuđu.

U ovom ćemo se radu baviti naglasnom analizom hispanizama (N = 92) u hrvatskom jeziku. Korpus je prikupljen iz *Hrvatskoga jezičnog portala* (dalje HJP; dostupno na internetskoj stranici <http://hjp.znanje.hr/>), *Hrvatskoga enciklopedijskog rječnika* (dalje HER), *Rječnika hrvatskoga jezika* Leksikografskoga zavoda "Miroslav Krleža" i Školske knjige urednika J. Šonje (dalje Šonje), Klaićeva *Rječnika stranih riječi* (dalje Klaić) te Anićeva *Rječnika hrvatskoga jezika* (dalje Anić). Korpus je provjeren i u dva etimološka rječnika: Skokov *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* i *Etimološki rječnik* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Matasović i sur., 2016).

U nastavku rada analizirat će se naglašavanje hispanizama u hrvatskim rječnicima, definirat će se promjene u području prozodije te ispitati sustavnost u naglašavanju hispanizama u hrvatskim rječnicima.

2. TERMINOLOŠKA RAZILAŽENJA

U ovom ćemo poglavlju navesti temeljnu podjelu stranih riječi te terminološke razlike prisutne kod pojedinih autora. Temeljnu podjelu stranih riječi čine posuđenice, tuđice te usvojenice. Prema Foro (2014) posuđenice su riječi stranoga porijekla koje su više ili manje prilagođene hrvatskom jezičnom sustavu. Škarić (2006) ih definira kao one strane riječi čiji je središnji sloj između neprilagođenih tuđica i usvojenica, dok Ivas (2003) govori o posuđenici kao hiperonimu, koji može imati status tuđice (očuvano obilježje stranosti) ili usvojenice (potpuna prilagodba strane riječi domaćemu sustavu). Ivasova je definicija posuđenica najšira i stoga najprihvatljivija za potrebe ovoga rada.

Frančić i suradnice (2005) posuđenice definiraju kao tuđe riječi u potpunosti neprilagođene iz nekoga drugog jezika, pisane izvornom grafijom (npr. *look, party, siesta*). Značenjski vrlo bliska posuđenici jest prilagođenica, koja je prema Frančić i suradnicama (2005) naglasno, glasovno i sklonidbeno prilagođena hrvatskom jeziku (npr. *luzer*).

Riječi koje pravopisno, prozodijski, a dijelom i glasnički nisu prilagođene hrvatskom jeziku, Škarić (2006) naziva tuđicama. S druge pak strane, Frančić i suradnice (2005), kao i većina drugih autora, tuđice definiraju kao riječi pravopisno prilagođene hrvatskom glasovnom sustavu koje zadržavaju neka svojstva izvornoga jezika (npr. *šou, sijesta*). Treću kategoriju stranih riječi čine usvojenice, koje su prema Ivasu (2003), Frančić i suradnicama (2005) i Škariću (2006) u potpunosti prilagođene riječi, ne osjećaju se više kao tuđe (npr. *karamela, avokado*) te ih se ne razlikuje od izvornih riječi.

3. ŠPANJOLSKI I HRVATSKI NAGLASNI SUSTAV

Španjolski je jezik s udarnim naglaskom, a "udarni jezici imaju naglasak koji nema nikakve tonske obavijesti. Kod njih je naglasno obilježje, udar, uvijek povezano samo sa slogom" (Jelaska, 2004: 203). U udarnim ili dinamičkim naglasnim sustavima nenaglašeni je slog "izrazito tiši, kraći i oslabljena izgovora" (Škarić, 1991: 315). U jezicima s udarnim ritmom svakoj naglašenoj riječi pridružen je jedan razlikovni visoki ton (Mandić, 2007: 88). Taj je ton, objašnjava Mandić (2007), povezan sa silinom, a slogovi kojima on nije pridružen dobivaju fonetski niski ton.

U španjolskom postoje dva osnovna pravila naglašavanja. Ako riječ završava na konsonant (osim na /n/ i /s/), naglašen je zadnji slog ili ultima (npr. *matador* – *mata'dor*). Prema drugom pravilu, riječi koja završava na vokal, diftong, /n/ ili /s/, naglašen je predzadnji slog, odnosno penultima (npr. *bolero* – *bo'lero*). Španjolski, za razliku od hrvatskoga, ima složen vokalski sustav i broji 14 diftonga ili dvoglasa. Diftong je spoj dva jaka vokala (/a/, /e/, /o/) ili jednog jakog i jednog slabog (/i/, /u/) te zajedno čine jedan slog. Ukoliko je naglasak na diftongu, utoliko ga nosi jaki vokal, a ako diftong čine dva slaba vokala, naglasak je na drugom slabom vokalu. Primjerice, imenica *siesta* naglašava se kao ¹*siesta* s naglaskom na jakom vokalu /e/, dok se imenica *viudo* naglašava kao ¹*biudo* s naglaskom na drugom slabom vokalu, odnosno na /u/. Odstupanja bilježimo grafičkim akcentom ili tildom (npr. *cafeteria* – *cafetē'ria*).

Pritom valja napomenuti da grafički akcent u španjolskom jeziku nikad ne daje informaciju o kvantitativnom obilježju, nego samo određuje mjesto naglasaka.

Španjolski ne razlikuje duge i kratke vokale, ali možemo reći da trajanje sloga ovisi o mjestu naglasaka i o broju glasnika u slogu. Tako će naglašeni slog biti duži od nenaglašenoga, kao i slog koji se sastoji od tri ili četiri glasnika (npr. *cons*, *trans* itd.), u odnosu na slog u kojem su prisutni samo jedan ili dva glasnika (npr. *a*, *se*, *el* itd.) (Navarro Tomás, 1991).

O hrvatskom se naglasnom sustavu mnogo pisalo i raspravljalo, ne toliko zbog njegove složenosti koliko zbog velikoga jaza između kodificirane i uporabne norme. Međutim, većina se autora slaže oko broja i vrste naglasaka te oko zakonitosti kojima se vode u standardnome hrvatskom jeziku. Hrvatski je tzv. "ograničeni tonski jezik" (Pletikos, 2005) ili jezik s visinskim naglaskom (Škarić, 1991), kojemu je naglasni sustav tonsko-dinamički (Jelaska, 2004). Naglasni mu se repertoar razlikuje po kvaliteti ili tonu (uzlazni ili silazni) te po kvantiteti ili trajanju (kratki ili dugi). Iz toga slijede četiri različita naglasaka: kratkosilazni (npr. *kùća*), kratkouzlazni (npr. *zèmlja*), dugosilazni (npr. *mâjka*) i dugouzlazni (npr. *gláva*). Zanaganasni slogovi mogu biti dugi ili kratki, ovisno o tome nose li zanaganasnu dužinu (npr. *kisik*) ili ne.

O pravilima raspodjele naglasaka u hrvatskome standardnom sustavu govore nam sljedeća distribucijska pravila: 1) silazni se naglasci (dugi i kratki) mogu nalaziti samo na prvom slogu u višesložnoj govornoj riječi, 2) uzlazni naglasci (dugi i kratki) mogu stajati na svakom slogu, osim posljednjem, i na jednosložnim riječima, 3) nijedan se naglasak ne može naći na posljednjem slogu i 4) jednosložne riječi mogu nositi samo silazne naglaske (Vukušić i sur., 2007). Bitno je naglasiti da je u hrvatskome mjesto naglasaka prototipnije sredstvo naglašavanja nego visoki ton (Jelaska, 2004: 212).

4. POGLEDI NA NAGLASNU NORMU, KODIFIKACIJU I NEUSTALJENOSTI

Kodifikacijska norma odnosi se na pravila koja propisuju normativni priručnici, dok uzus podrazumijeva konkretizaciju te norme u govoru. Kodifikacijska je norma prema Matešić (2009) eksplicitnoga karaktera, a uzus implicitnoga. Martinović (2014) uzus opisuje kao određeni oblik standarda kojemu smo svakodnevno izloženi, posebice u govoru i jeziku u elektroničkim medijima. S obzirom na postojanje raskoraka između kodifikacijske i uporabne norme, Matešić (2009) opravdano zaključuje da bi se on ublažio normiranjem na temelju odnosa uzusa i norme s uzorom u uporabnoj stvarnosti.

U posljednje se vrijeme (Samardžija, 1999; Mićanović, 2008; Martinović, 2014) govori o tri koncepcije prozodijske norme. Prva je tradicionalna i ustraje na što manjim promjenama klasične novoštokavske norme, druga se zalaže za preobrazbu prozodijske norme prema novoštokavskim idiomima zapadnoga tipa, dok treća vidi rješenje u afirmaciji značajki urbanih idioma. Nimalo ne iznenađuje da je upravo prozodija ona jezična razina koja *trpi* veliku neujednačenost. Razlog leži u tome da se fonološka razina, u odnosu na druge jezične razine, osobito opire standardizaciji i "lakše izmiče čvrstoj jezgri standarda" (Mićanović, 2008: 100). Kalogjera (1998) čak misli da se "ne može baš sve normirati, primjerice akcentuacija". Korijene u problematičnosti hrvatske ortoepske norme Pranjković (2001) vidi u inzistiranju na klasičnoj akcentuaciji, kojoj je u podlozi *maretićevska* škola. Naime, ako na standardizaciju gledamo kao na proces, a ne trenutno stanje, jasno je da se jezik neprestano mijenja (Milroy, 1999).

Kao što Pranjković (2001: 100) tvrdi, danas možemo sa sigurnošću tvrditi da se klasična akcentuacijska norma hrvatskoga jezika "ne zasniva na realnom stanju u pojedinim hrvatskim govorima te da je zapravo strana većini govornika hrvatskoga standardnog jezika". Toj tvrdnji u prilog ide i veći broj sociolingvističkih istraživanja čiji rezultati ukazuju na loše ostvarivanje i prepoznavanje četiriju hrvatskih naglasaka, negativnost u vrijednosnoj procjeni prozodijske norme (Varošanec-Škarić i Škavić, 2001; Škarić, 2002; Škarić i Lazić, 2002; Vrban-Zrinski i Varošanec-Škarić, 2004; Škarić, 2009), njezino neprihvatanje te u konačnici mala ili nikakva želja za njezinim usvajanjem (Mićanović, 2008). Razvidno je da su utjecaji obostrani, odnosno da jezične promjene utječu na društvo, ali i da se društvene promjene odražavaju na jeziku.

5. MOGUĆNOSTI NAGLAŠAVANJA POSUĐENICA

Strane se riječi prilagođavaju hrvatskom jeziku na fonološkoj i morfološkoj razini. Kako bi se preuzeta riječ iz jezika davatelja prilagodila hrvatskom standardnom jeziku, ona mora proći kroz primarnu i sekundarnu prilagodbu. Primarnom prilagodbom određujemo mjesto naglasaka, a sekundarnom stranoj riječi dodjeljujemo tip naglasaka (Delaš, 2013). S obzirom na to da je španjolski naglasni sustav dinamički i ne razlikuje duge i kratke vokale, najbolje se može zamijeniti kratkosilaznim naglaskom u hrvatskome (Pranjković, 2001; Ivas, 2003; Delaš, 2013). Pletikos (2005: 101) navodi da "pogodnost kratkosilaznog naglasaka potvrđuje činjenica da je manje od

dugosilaznog obilježen silaznošću te time više odgovara stranim naglašenim vokalima koji nemaju istaknuto obilježje silaznosti". Rezultati istraživanja na dinamičkim jezicima (američki engleski, njemački i češki) s dugim i kratkim vokalima, koje je provela Pletikos, pokazali su da "hrvatski slušači prozodiju dugih vokala dinamičkih jezika i kratkih vokala češkoga jezika pridružuju hrvatskim uzlaznim naglascima" u postotcima > 69 % (Pletikos, 2005: 115). Razlog tomu Pletikos vidi u uzlaznoj ili ravnoj jezgri.

O kvantiteti izvorno naglašenoga sloga u pravilu ne odlučuje jezik domaćin, nego izvorni jezik. Delaš (2013: 61) napominje da se "u europskim riječima primjenjuje pravilo tzv. 'nove kvantitete' ili 'izjednačavanja kvantitete'". Prema tom je pravilu samoglasnik u naglašenu otvorenu slogu dug, a u zatvorenu kratak, dok su samoglasnici nenaglašениh slogova uvijek kratki (Delaš, 2013: 61). Babić (1985) ne govori o otvorenom i zatvorenom slogu, već o otvorenim i zatvorenim vokalima. Predlaže da bi zatvorene vokale trebalo zamjenjivati našim dugim naglascima, odnosno vokalima sa zanaglasnom dužinom ako su u zanaglasnom položaju, a otvorene vokale kratkim naglascima kad god je to moguće. Autorica smatra da bi se na taj način postigao "što sličniji zvukovni oblik" (Babić, 1985: 52).

Riječi koje su iz španjolskoga ušle u hrvatski jezik nastojale su se prilagoditi hrvatskom standardnom jeziku prema pravilima naglašavanja posuđenica. Svako će se pravilo oprimiriti riječima iz korpusa (vidi Prilog). Delaš (2013) navodi da u slučaju naglašenoga zadnjeg sloga u jeziku davatelju, hrvatski prenosi naglasak na prethodni slog ili prvi slog (*torèādōr*, *toreâdor* ili *toreàdōr*).

Prilikom ulaska strane riječi u hrvatski jezik nude se četiri mogućnosti ili naglasna rješenja:

1. klasično rješenje ili metatonija kroz metataksu (Delaš, 2013), gdje se dinamički naglasak s nepočetnoga sloga prebacuje naprijed uz metatoniju, npr. šp. *em¹bargo*, koji odgovara u hrvatskom dvama oblicima: *èmbārgo*, *èmbargo*, u kojem je drugi primjer istovjetan prvome, osim u statusu zanaglasne dužine;
2. neoslabljeno pomicanje naglaska na početak riječi, npr. šp. *hurad¹can* odgovara hrvatskoj riječi *ùraġan*;
3. metatonija na istom slogu, prilikom koje se dinamički naglasak zamjenjuje uzlaznim na istom slogu (Delaš, 2013), npr. šp. *cara¹melo* prilagodili smo kao *karamèla* i *karaméla*. Na primjeru šp. *mira¹dor* pravilo metatonije na istom slogu ne možemo primijeniti iz dvaju očitih razloga: prvo, naglasak ne može

stajati na posljednjem slogu te drugo, uzlazni naglasak ne može stajati na posljednjem slogu jer svoj uzlazni ton u biti ostvaruje na slogu poslije. Prema tome, ako je naglasak na posljednjem slogu riječi, nedostaje nam još jedan slog na kojem bismo čuli uzlaznost. Tako je u primjeru *mirador* španjolska oksitona promijenila mjesto naglaska pa joj u hrvatskom odgovara paroksitona *miràdōr*, s kratkouzlaznim naglaskom na slogu prije i zanaglasnom dužinom na sljedećem slogu;

4. silazno naglašavanje nepočetnih slogova, npr. španjolska riječ *te'quila*, *fla'menco*, *som'brero*, *em'bargo* i *cau'dillo*, u hrvatskom su prilagođene kao *tečila*, *flamènko*, *sombrêro*, *embãrgo*, *kaudiljo*.

Delaš još govori o mogućnosti zadržavanja izvornoga mjesta naglaska (Delaš, 2013: 75), koja objedinjuje mogućnosti pod brojem 3. i 4. Posuđenice izvorno naglašene na unutarnjem slogu mogu zadržati naglasak na istome slogu i biti prilagođene silaznim (*gr̃ngo*, *tãngo*, *sãlsa*) ili uzlaznim naglaskom (*pónčo*, *gàučo*).

6. CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Cilj je ovoga istraživanja opisati naglašavanje posuđenica iz španjolskoga jezika u hrvatskim normativnim rječnicima.

Postavljeno je nekoliko istraživačkih pitanja:

- hoće li posuđenice zadržati izvorno mjesto naglaska,
- hoće li se poštivati naglasna norma hrvatskoga jezika,
- možemo li govoriti o sustavnosti naglašavanja u rječnicima i
- kolika je zastupljenost silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima te dubletnih ili tripletnih oblika?

7. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Na temelju različitih rječnika hrvatskoga jezika (Klaić, 1968; Anić, 1998; Šonje, 2000; Anić, 2003; Anić i sur., 2003; Klaić, 2012) sastavljen je korpus riječi za daljnju naglasnu analizu. Polazište prikupljanja riječi bio je Šonjin *Rječnik hrvatskoga jezika* iz 2000. godine. Korpus čine 92 hispanizma, koja su prema Šonji (2000) direktno iz španjolskoga jezika ušla u hrvatski. U nekim primjerima hispanizama drugi su jezici bili jezici posrednici između hrvatskoga i španjolskoga (npr. njemački, britanski ili američki engleski), što potvrđuju dva etimološka rječnika. U Skokovu rječniku pronađene su samo četiri riječi (*/armáda/*, */cigára/*, */tábak/* i */tãra/*). U prvom tomu

(od A do NJ) *Etimološkoga rječnika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje pronađeno je ukupno 27 riječi (/albatros/, /aligātor/, /baràka/, /cigàra/, /dòn/, /embàrgo/, /gàučo/ i /gàučo/, /gerìla/, /hûnta/, /iguàna/, /kafetèrija/, /kàkao/, /kàlibal/, /kànjōn/, /karamèla/, /kastanjete/, /kòjot/, /kokàin/, /kòkos/, /kòlibrić/, /kòndor/, /korìda/, /lāsò/, /ljáma/, /marihuàna/, /mùlat/ i /nàndu/). Na razini analiziranih rječnika, kao i dvaju etimoloških rječnika te Šonjina kao polazišnoga u ovom radu, utvrđena su neslaganja u jeziku koji je posredovao između hrvatskoga i španjolskoga jezika kod istraživanih hispanizama. S obzirom na stranost koju posuđenica uživa, nastoji se odgovoriti utječu li nove naglasne tendencije i na njih.

Nakon sastavljanja konačnoga popisa riječi označeni su primjeri kod kojih je došlo do metatonije (iz španjolskoga dinamičkog u kratkouzlazni i dugouzlazni naglasak), metatakse (oslabljenoga ili neoslabljenoga prebacivanja naglasaka) te jednoga i drugoga. Kod nekih je riječi zabilježena metatonija sa ili bez zanaglasne dužine, ovisno o preskriptivnom odabiru pojedinih autora. Zanaglasna je dužina u svim posuđenicama koje ju imaju (N = 12) na izvornom mjestu naglasaka. Analizirani su i primjeri posuđenica sa silaznim naglaskom na nepočetnim slogovima te dubletni i tripletni oblici.

8. ANALIZA I RASPRAVA

Na temelju tablice koja slijedi (Tablica 1.) možemo reći da je uglavnom zadržano izvorno mjesto naglasaka. Postotak riječi s nepromijenjenim mjestom naglasaka kreće se od 64 % (Šonje, 2000) do 72 % (HJP; Anić i sur., 2003). Primjere riječi sa zadržanim mjestom naglasaka možemo podijeliti u dvije skupine: u prvoj su skupini riječi koje su zadržale izvorno mjesto naglasaka i prilagodile ga kratkosilaznim naglaskom (npr. *gàučo*, *grìngo*, *kòkos*, *lāsò*), dok su u drugoj skupini zadržale izvorno mjesto i prilagodile ga kratkouzlaznim, dugouzlaznim ili dugosilaznim naglaskom (npr. *baràka*, *čivàva*, *sàlsa*).

Postotak riječi s promijenjenim mjestom naglasaka razlikuje se od autora do autora: od 16 % (Klaić, 2012) do 40 % (HJP; Anić i sur., 2003). Postotak je dobiven na temelju broja riječi s promijenjenim mjestom naglasaka (koji varira s obzirom na izvor), a ne na temelju ukupnoga broja riječi (N = 92). Primjeri posuđenica s takvim oblikom naglašavanja su sljedeći: *aligātor*, *embārgo*, *kànjōn* itd. O tome piše i Pranjković (2010: 19) smatrajući da "periferni štokavci i neštoštokavci doživljavaju dosljedni novoštokavski naglasni sustav s čestim prebacivanjem naglasaka prema početku riječi te brojnim zanaglasnim dužinama kao osobitost te *skrajnje štokavštine*, odnosno regionalnog, ruralnog, pa čak i srpskog tipa naglašavanja".

Tablica 1. Prikaz zadržavanja mjesta naglasaka, promjene mjesta naglasaka te određivanje vrste naglasaka uz zadržavanje zanaglasne dužine kod pojedinog izvora

Table 1. Percentage of loanwords with the same stressed syllable, changed stressed syllable and with changed stressed syllable in combination with unaccented post-accentual lengths

Izvor / Source	Zadržavanje mjesta naglasaka / Keeping stressed syllable	Promjena mjesta naglasaka / Changed stressed syllable	Promjena mjesta + zanaglasna dužina / Changed stressed syllable + post-accentual length
Šonje (2000)	64 %	36 %	27 %
HJP/HER (2003)	72 %	28 %	40 %
Anić (1998)	67 %	33 %	29 %
Anić (2003)	67 %	33 %	37 %
Klaić (1968)	69 %	21 %	19 %
Klaić (2012)	67 %	33 %	16 %

Naglasna se norma hrvatskoga jezika djelomično poštivala. U cjelokupnom korpusu nije pronađena niti jedna posuđenica s naglašenim zadnjim slogom. Ukoliko je naglasak u španjolskom jeziku bio na ultimi, utoliko je u hrvatskom prebačen na penultimu (npr. *miràdōr*, *uràgān*, *ùragān*, *nāndu*). Drugo, na jednosložnim riječima (N = 2) nalazimo kratkosilazni naglasak (npr. *dōn* i *rānc*). Treće pravilo o "zabrani" silaznih naglasaka na nepoččetnim slogovima uglavnom je poštivano. U vrlo malom postotku od 1 % (Klaić, 1968) do 2 % (HJP; Anić, 2003; Anić i sur., 2003) pojavio se dugosilazni ili kratkosilazni naglasak na unutaršnjem slogu riječi (npr. *sombrêro*, *takonêo*, *sijêsta*). U spomenutim je postotcima opisan primarni, a ne dubletni oblik. Ako se pak osvrnemo na dubletne oblike, postotak silaznih naglasaka na unutaršnjim slogovima raste (npr. *aligâtor*, *kakâo*, *merîno*) te je u rasponu od 5 % (Klaić, 2012) do 14 % (Anić, 2003). Zanimljivo je spomenuti da u ranijim izdanjima rječnika istih autora (Klaić, 1968; Anić, 1998) nisu zabilježeni tzv. *zabranjeni* silazni naglasci na unutaršnjim slogovima, čak ni u dubletnim oblicima. Tako primjerice kod Šonje (2000) nailazimo na dubletu *avokàdo* i *avokádo*, ali ne i *avokâdo*.

Klaićev stav prema silaznim naglascima na unutaršnjim slogovima jasno je izražen i u njegovu priručniku *Naglasni sustav standardnoga hrvatskog jezika* (2013) u kojem naglaske poput *dirigènt*, *praktikànt*, *studènt* i sl. pripisuje isključivo neznanju te ih smatra u potpunosti neprihvatljivima za javni govor. Tu je, dakako, riječ i o problemu

naglasaka na posljednjem slogu pa možemo reći da se odstupa od dva, a ne samo od jednoga pravila. O silaznosti na nepočtnim slogovima pišu i Varošanec-Škarić i Škavić (2001), Škarić (2002), Jelaska (2004), Vukušić i suradnici (2007), Pranjko (2010), Delaš (2013), Petrović i Nosić (2013) i Martinović (2014), naglašavajući njihovu prirodnost i otvorenost naglasnoga sustava prema pojedinim kategorijama riječi. Vukušić (2000) navodi da se zamjena silaznih naglasaka na nepočtnim slogovima istodužinskim uzlaznima i prenošenje naglasaka nepotrebno nalaze u *natjecateljskom odnosu* te da bi takav odnos trebalo prepustiti slobodnom unutarjezičnom razvoju. Kapović (2010) na to pitanje jednako gleda navodeći da je riječ o "naglasnim varijantama i kolebanjima kakvih u jeziku složena naglasnoga sustava uvijek ima i mora biti". Tako se navode primjeri stranih riječi poput *avokâdo* i *avòkâdo*, *rodèo* i *ròdeo*, *rekonkvîsta* i *rekonkvîsta*, zatim primjeri hrvatskih složenica *primoprèdaja* i *primoprèdaja*, *sjeverozâpad* i *sjeverozâpad* te toponima *Milâno* i *Milâno* te *Austrâlija*, *Austrâlija* i *Austrâlija*. Ostale primjere vidi u Tablici 2.

Tablica 2. Prikaz postotka s primjerima silaznih naglasaka na unutarnjim slogovima u primarnim i dubletnim oblicima

Table 2. Percentage of loanwords with falling accent in primary and doublet forms

Izvor / Source	Primarni oblik / Primary forme	Dubletni oblik / Doublet form
	(% KS, DS)	(% KS, DS)
Šonje (2000)	-	-
HJP/HER (2003)	2 %	10 %
	sombrêro, takonëo	aligâtor, bolêro
Anić (1998)	-	-
Anić (2003)	2 %	14 %
	sombrêro	aligâtor, eldorâdo
Klaić (1968)	1 %	-
	sijësta	
Klaić (2012)	-	5 %
		embârgo, kakâo

Očekivano, utvrđena je nesustavnost u naglašavanju kod pojedinoga izvora i na temelju svih izvora. Naglasna kolebanja u normativnim priručnicima hrvatskoga jezika detaljnije su razrađena kod Petrović i Nosić (2013) isticanjem velikoga raskoraka između uporabne i kodificirane norme. Najveći nesrazmjeri vidljivi su kod

silaznih naglašavanja nepočetnih slogova, neutralizacije kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga naglasaka, gubljenja zanaglasnih dužina itd. Autorice navode nekoliko mogućih uzroka: složenost naglasnoga sustava, njegova skromna funkcionalnost u priopćajnoj praksi, normativna nestabilnost te zapuštenost nastave akcentuacije na svim školskim razinama (Petrović i Nosić, 2013).

U svim su izvorima posuđenice prilagođene na četiri načina. Prva mogućnost odnosi se na metatoniju na istom slogu (npr. *kakào, rodèò*), druga na oslabljeno pomicanje naglasaka (npr. *kàkao*), treća na neoslabljeno (npr. *kòjot*), a četvrta mogućnost dopušta silazne naglaske na nepočetnim slogovima (npr. *kakào*). Prema tome, možemo zaključiti da postoji nesustavnost i nedosljednost u naglašavanju španjolskih posuđenica na analiziranom korpusu predstavljenom u ovom radu.

Naposljetku, rezultati su pokazali da novija izdanja rječnika dopuštaju veći broj silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima te broje više dubletnih i tripletnih oblika. O tendenciji pomicanja kratkouzlaznoga naglasaka u korist kratkosilaznoga govori Delaš (2013), navodeći anglizme *hòbi, dèndi, hãrdver* itd., koji se redovito ostvaruju kao *hòbi, dèndi, hãrdver*. Na razini svih izvora dublete su se pojavljivale u rasponu od 1 % do 16 %. Manji su postotci zabilježeni kod starijih izdanja (Klaić, 1968; Anić, 1998; Šonje, 2000), dok su novija izdanja (HJP; Anić, 2003; Anić i sur., 2003; Klaić, 2012) ponudila dvostruka naglasna rješenja u nešto većem broju (vidi Tablicu 3.).

Tablica 3. Prikaz postotka dubletnih oblika kod pojedinog izvora

Table 3. Percentage of doublet forms in various sources

Izvor / Source	% dubletnih oblika / % of doublet forms
Šonje (2000)	3 %
	avokàdo (avokádo)
HJP/HER (2003)	11 %
	mèrino (meríno)
Anić (1998)	4 %
	kàkao (kakào)
Anić (2003)	16 %
	embãrgo (embãrgo)
Klaić (1968)	1 %
	Eldòrãdo (eldorádo)
Klaić (2012)	11 %
	kastànjete (kastanjète)

Riječi s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu (*gàučo, indigo, pikarski, plàtina, tàbak*), na kojem su prema distribucijskim pravilima naglašavanja u hrvatskome dopušteni svi naglasci, naglasno bi bile bolje prilagođene da su propisane s kratkosilaznim naglaskom. Na taj bi se način ispoštivala naglasna norma i ponudio najbliži naglasak španjolskom dinamičkom naglasku.

Prilikom naglasne analize posuđenica primijećeni su primjeri u kojima nije jednak broj slogova u španjolskom i hrvatskom jeziku. U nekim je primjerima posuđenica došlo do kraćenja za jedan slog, zbog čega se naglasak prebacio za slog unaprijed (npr. šp. *iguanodonte, coyote*, hrv. *iguanòdon, kòjot*). Osim kraćenja, u nekim je primjerima španjolski diftong pretvoren u zasebne vokale te na taj način od jednoga sloga nastaju dva (npr. šp. *sies-ta, cau-di-llo*, hrv. *si-es-ta, ka-u-di-ljo*). Ponekad se u diftong /ie/ dodaje poluvokal /j/ radi ublažavanja razlike između prilagodbe (npr. hrv. *sijesta, hacijenda*) i izvornoga oblika (npr. šp. *siesta, hacienda*), o čemu piše i Ivas (2003). Autor dalje navodi da bi poštivanje diftonga smanjilo velike razlike između prilagodbe i izvornoga oblika, jer se zbog pretvaranja diftonga u zasebne vokale povećava broj slogova u riječi (Ivas, 2003).

Nakon pregleda i analize naglasnih prilagodbi hispanizama u hrvatskim rječnicima predlažemo da se poštuje izvorno mjesto naglaska (osim kod izvorno naglašenoga posljednjeg sloga) te da se dopuste silazni naglasci na nepočetnim slogovima (npr. *avokâdo*).

9. ZAKLJUČAK

U ovom je radu riječ o naglašavanju hispanizama u hrvatskim rječnicima. Na temelju korpusa od ukupno 92 posuđenice analizirana je njihova prilagodba hrvatskom naglasnom sustavu. Rezultati su pokazali da posuđenice uglavnom zadržavaju izvorno mjesto naglaska, ali da su česta odstupanja od naglasne norme hrvatskoga jezika. Međutim, primjetna je normativna neustaljenost i nestabilnost na razini analiziranih izvora. Očekivano, zamjećuje se veća liberalnost novijih izvora u pogledu većeg broja dubletnih oblika i češćeg dopuštanja silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima, koji su u svijesti izvornih govornika u potpunosti prirodni. Svakako bi u daljnjim istraživanjima valjalo utvrditi uporabnu normu analiziranoga korpusa te na temelju snimljenih materijala, njihova opisa i propisa, s druge strane, utvrditi uporabno stanje španjolskih posuđenica. Izuzetno bi korisno bilo u budućnosti utvrditi na koji bi način i vokalni profesionalci i prosječni govornici hrvatskoga jezika pristupili naglašavanju

korpusa prezentiranoga u ovom radu. Na taj bismo način mogli usporediti kodificiranu i uporabnu normu pri naglašavanju posuđenica. Također, korisno bi bilo analizirati posuđenice iz drugih jezika i dovesti ih u vezu s hispanizmima. Predlažemo i da se ispita utječe li jezik posrednik na naglasnu prilagodbu u hrvatskom jeziku.

PRILOG

Popis analiziranih hispanizama

Naglasak u šp. / Accent in Spanish	Šonje (2000)	HJP/HER (2003)	Anić (1998)	Anić (2003)	Klaić (1968)	Klaić (2012)	Značenje / Meaning
albatros	àlbatros	àlbatros	-	àlbatros	àlbatros	àlbatros	ptica južnih mora
aligator	aligátor	aligátor (aligátor)	aligátor	aligátor (aligátor)	aligátor	aligátor	krokodil kratke njuške
alizarina	alizàrin	alizàrin	-	-	-	-	jedna od najstarijih prirodnih boja
alpaca	alpàka	alpàka	àlpaka	-	àlpaka	àlpaka	vrsta lame duge dlake
armada	armáda	armáda	-	-	armáda	armáda	vojska, oružana sila
avocado	avokádo (avokádo)	avokádo (avokádo)	avokádo	avokádo (avokádo)	-	avokádo	tropska biljka
barraca	baràka	baràka	baràka	baràka	baràka	baràka	niska improvizirana zgrada
bolero	boléro	boléro (bolêro)	boléro	boléro (bolêro)	boléro	boléro	španjolski ples
cigarro	cigára	cigára	cigára	cigára	cigára	cigára	ručno uvijen duhanski list priređen za pušenje
chihuahua	-	čiváva	-	čiváva	-	čiváva	jedna od najmanjih pasmina pasa
don	dòn (ž. dòna)	dòn	dòn	dòn	don	dòn	titula koja se stavljala ispred imena plemića
El Dorado	Eldòràdo	eldòràdo (eldorádo)	eldorádo	eldòràdo (eldorádo)	Eldòràdo (Eldorádo)	Eldòràdo (Eldorádo)	legendarna zemlja zlata
embargo	èmbargo	èmbàrgo (embàrgo)	èmbàrgo	èmbàrgo (embàrgo)	èmbargo	èmbargo (embàrgo)	zabrana izvoza iz neke zemlje ili uvoza
escapada	-	eskapáda	eskapáda	eskapáda	eskapáda	eskapáda	manji ispad, nepromišljenost
espada	-	espáda	-	-	espáda	espáda	mač
flamenco	flamènko	flamènko (pod flamenco)	-	flamènko	flamènko (pod flamenco)	-	narodni ples i pjesma iz Andaluzije
flamenco	flamìngo	flamìngo	-	flamìngo	flamìngo	flamìngo	vrsta ptice

Naglasak u šp. / Accent in Spanish	Šonje (2000)	HJP/HER (2003)	Anić (1998)	Anić (2003)	Klaić (1968)	Klaić (2012)	Značenje / Meaning
flotilla	flotila	flotila	flotila	flotila	flotila	flotila	taktička jedinica
gazpacho	-	gaspàčo	-	-	-	-	vrsta juhe
gaucho	-	gàučo	-	-	gàučo	gàučo	čuvar velikih stada goveda
guerrilla	gerila	gerila	gerila	gerila	gerila	gerila	borba samostalnih malih naoružanih odreda
gongorismo	gongorizam	gongorizam	gongorizam	gongorizam	gongorizam	gongorizam	suviše kićen književni stil
gringo	-	grĩngo	-	-	grĩngo	grĩngo	stranac u J. Americi
guano	guàno	gvàno	gvàno (guàno)	gvàno	gvàno	gvàno	prirodne naslage gnojiva
hacienda	-	hacijènda	-	hacijènda	hacijènda	hacienda	veće imanje
junta	hũnta	hũnta	hũnta	hũnta	hũnta	hũnta	skupina časnika koji vladaju zemljom koju su osvojili vojnim udarom ili pučem
iguana	iguàna	iguàna	-	iguàna	ĩguan	iguàna	veliki gušter
iguanodonte	iguanòdon	iguanòdòn	-	iguanòdòn	-	iguanòdont	izumrli rod gmazova
índigo	ĩndigo	ĩndigo	ĩndigo	ĩndigo	ĩndigo	ĩndigo	modroljubičasta boja
isabela	izabèla	izabèla	izabèla	izabèla	izabèla	izabèla	aromatično grožđe
yuca	jũka	jũka	-	-	-	jũka	zimzelena biljka
cafetería	kafetèrija	kafetèrija	kafetèrija	kafetèrija	kafetèrija	kafetèrija	ugostiteljsko mjesto
cacao	kàkao	kàkao (kakào)	kàkao (kakào)	kàkao (kakào)	kàkao	kàkao (kakào)	plod kakaovca i napitak
camarilla	kamarila	kamarila	kamarila	kamarila	kamarila	kamarila	skupina oko nekog moćnog čovjeka
canasta	kanàsta	kanàsta	kanàsta	kanàsta	kanàsta	kanàsta	kartaška igra
caníbal	kànibal	kànibal	- kanibalizam	- kanibalizam	kànibal	kànibal	ljudožder
cañón	kànjòn	kànjòn	kànjòn	kànjòn	kànjòn	kànjòn	urezana riječna dolina
caraca	karàka	kàraka	-	-	-	kàraka	veliki naoružani trgovački jedrenjak
caramelo	karamèla	karamèla	karamèla	karamèla	karamèla karàmel	karamèla	bombon od prženog šećera i mlijeka
cargo	kàrgo	kàrgo	kàrgo	kàrgo	kàrgo	kàrgo	teret
casco	kàsko	kàsko	kàsko	kàsko	kàsko	kàsko	brod bez tovara, trup broda
castañuelas	kastanjète	kastanjète	kastanjète	kastanjète	kastanjète	kastànjete (kastanjète)	španjolski instrument

Naglasak u šp. / Accent in Spanish	Šonje (2000)	HJP/HER (2003)	Anić (1998)	Anić (2003)	Klaić (1968)	Klaić (2012)	Značenje / Meaning
caudillo	-	kaudiljo	-	-	kaudiljo	kaudiljo	politički vođa
coyote	kòjot	kòjot	-	kòjot	kòjot	kòjot	prerijski vuk
cocaína	kokàin	kokàin	kokàin	kokàin	kokàin	kokàin	alkaloid lišća biljke koke
coco	kòkos	kòkos	kòkos	kòkos	kòkos	kòkos	kokosov orah
colibrí	kòlibrići	kòlibrić	kòlibar (kòlibri)	kolibri	kòlibar, kòlibrić	kòlibar, kòlibrić, kòlibri	malena ptica
condor	kòndori	kòndor	kòndor	kòndor	kòndor	kòndor	ptica grabežljivica
corrida	korída	korída	korída	korída	korída	korída	borba s bikovima
lazo	lãso	lãso	lãso	lãso	lãso	lãso	konop s omčom
llama	ljàma	ljàma	ljàma	ljàma	ljàma	ljàma, láma	južnoamerička bezgrba deva
marihuana	marihuàna	marihuàna	marihuàna	marihuàna	marihuàna (pod marijuàna)	marihuàna	indijska konoplja
merino	mèrino	mèrino (meríno)	mèrino	mèrino (meríno)	mèrino	mèrino (meríno)	pasmina ovaca
mirador	miràdōr	miràdōr	-	-	-	-	promatračnica na krovu kuće
mulata	mùlat	mùlat	mùlat	mùlat	-	mùlat	potomak bijelaca i crnaca
ñandú	nàndu	-	nàndu	nàndu	nàndu	nàndu	velika trkaća ptica
paella	-	paèlja	-	-	-	paèlja	tradicionalno španjolsko jelo
pampa	pâmpa	pâmpa	pâmpa	pâmpa	pâmpa	pâmpa	travnata stepa
papaína	papàin	papàin	-	-	-	-	enzim u soku papaje
papaya	papája	papája	-	-	-	papája	tropsko stablo
pasodoble	-	pasodòble	-	-	passo doble	passo doble	španjolski ples
patio	pàtio	pàtio	-	-	-	patio	dvorišni prostor
pepita	pepita	pepita	-	-	pepita	pepita	tkanina
peseta	pezèta	-	-	-	-	-	novčana jedinica
picaresco	pikàrski	pikarski	pikàrski	pikarski	pikàrski	pikàrski (pikàro)	pustolovni
piñacolada	-	pinakoláda	-	-	-	-	alkoholno piće
plata	plàtina	plàtina	plàtina	plàtina	plàtina	plàtina	plemeniti metal
polo	pólo	pólo	-	-	-	-	igra
poncho	-	pónčo	pònčo	pónčo	pònčo	pònčo	dio nošnje Indijanaca
rancho	rãnc	rãnc	-	-	rãnc	rãnc	stočarska farma

Naglasak u šp. / Accent in Spanish	Šonje (2000)	HJP/HER (2003)	Anić (1998)	Anić (2003)	Klaić (1968)	Klaić (2012)	Značenje / Meaning
reconquista	rekonkista	rekonkvista (rekonkista)	-	-	-	rekonkvista (rekonkista)	ponovno osvajanje
rodeo	rodèo	rodèo	rodèo	-	rodèo	rodèo	obor
rumba	rùmba	rùmba	-	-	rùmba	rùmba	ples
salsa	-	sâlsa	-	-	-	-	vrsta plesa i glazbe
sangría	-	sangrija	-	-	-	sangrija	španjolsko piće
sasafrás	sasàfras	sàsafra	-	-	sasàfras	sasàfras	visoko drvo
savana	savàna	savàna	savàna	savàna	savàna	savàna	tropska i suptropska ravnica
siesta	-	sièsta (sièsta, sijèsta)	-	-	sijèsta	sijesta	popodnevni odmor
silo	silos	šilos	šilos	šilos	sílos	sílos	skladište
sombbrero	-	sombrêro	sòmbrêro	sombrêro	sombrêro	sombrêro	slamnatni šešir
tabaco	tàbak	tàbak	tàbak	tàbak	tàbak	tàbak	duhan
taconeo	-	takonèo	-	-	-	-	plesanje na petama
tango	tângo (tàngo)	tàngo	tângo	tàngo	tàngo	tàngo	ples
tara	tàra (ar-španj)	tàra	tàra	tàra	tàra	tàra	razlika između bruto i neto težine
tequila	-	tekìla	-	-	tekìla	tekìla	alkoholno piće
tilde	tìlda	tìlda	tìlda	tìlda	tìlda	tìlda	grafički znak, tilda
toreero	toreàdōr	torèādōr (torèādor)	toreādōr	torèādōr (torèādor)	toreādōr	torèādōr (torèādōr)	borac s bikovima u koridi
tornado	tornádo	tòrnādo (tornādo)	tornádo	tòrnādo (tornādo)	tornádo	tòrnādo	zračni vrtlog
tortilla	-	tortilja	-	-	-	-	tanka pogača
huracán	uràgān	ùragān	ùragān	ùragān	ùragān	ùragān	tropski vrtložni vjetar
vicuña	vikunja	vikunja	-	-	vikunja	vikunja (vikunja)	južnoamerička bezgrba deva

REFERENCIJE

- Anić, V. (1998). *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Anić, V. (2003). *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Anić, V., Brozović Rončević, D., Cikota, Lj., Goldstein, I., Goldstein, S., Jojić, Lj., Matasović, R., Pranjković, I. (2003). *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- Babić, Z. (1985). Izgovor stranih imena. *Jezik* 32, 2, 49–56.
- Delaš, H. (2013). *Hrvatska preskriptivna akcentologija*. Zagreb: Pergamena.
- Foro, M. (2014). Leksička razina publicističkog stila. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis* 7, 7, 151–164.
- Frančić, A., Hudeček, L., Mihaljević, M. (2005). *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Ivas, I. (2003). Strana imena u hrvatskome standardnom izgovoru. *Suvremena lingvistika* 55–56, 1–2, 1–35.
- Jelaska, Z. (2004). *Fonološki opisi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Jozić, Ž. (2013). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kalogjera, D. (1998). Oko prihvatanja strukture standardnog jezika. *Jezici i politike. Jezična politika u višejezičnim zajednicama* (ur. M. Pupovac), 76–86.
- Kapović, M. (2010). O tobožnjoj neutralizaciji kratkih naglasaka u hrvatskom. *Croatica et Slavica Iadertina* 6, 6, 48–54.
- Klaić, B. (1968). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Zora.
- Klaić, B. (1988). *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Klaić, B. (2012). *Novi rječnik stranih riječi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Klaić, B. (2013). *Naglasni sustav standardnoga hrvatskog jezika*. Zagreb: Nova knjiga, RAST.
- Mandić, D. (2007). Naglasak. *Fluminensia* 19, 1, 77–94.
- Martinović, B. (2014). *Na putu do náglasnē nôrmē – oprímjereno ìmenicama*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Matasović, R., Pronk, T., Ivšić, D., Brozović, D., Brozović-Rončević D. (2016). *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. Sv. 1, A – NJ. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- Matešić, M.** (2009). Hrvatska ortoepija između norme i uzusa. *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti: Prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini* (ur. L. Badurina, I. Pranjković i J. Silić), 291–305.
- Mićanović, K.** (2008). *Hrvatski s naglaskom*. Zagreb: Disput.
- Milroy, J.** (1999). Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5, 4, 530–555.
- Navarro Tomás, T.** (1991). *Manual de pronunciación española*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.
- Petrović, B., Nosić, I.** (2013). Naglasna kolebanja u normativnim priručnicima hrvatskoga jezika. *Lingua Montenegrina* 6/1, 11, 97–136.
- Pletikos, E.** (2005). Percepcija sličnosti prozodije riječi stranih jezika s hrvatskim naglascima. *Govor* 22, 2, 89–126.
- Pranjković, I.** (2010). *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*. Zagreb: Disput.
- Samardžija, M.** (1999). *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Skok, P.** (1971). *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU.
- Škarić, I.** (1991). Fonetika hrvatskoga književnog jezika. U S. Babić, D. Brozović, M. Moguš, S. Pavešić, I. Škarić i S. Težak (ur.), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika: nacrti za gramatiku*, 71–378. Zagreb: HAZU.
- Škarić, I.** (2002). Naglasci iz suprostavljenih pravila. *Govor* 9, 2, 114–135.
- Škarić, I., Lazić, N.** (2002). Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima. *Govor* 19, 1, 5–34.
- Škarić, I.** (2006). *Hrvatski govorili*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, I.** (2009). *Hrvatski izgovor*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Šonje, J.** (2000). *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga.
- Varošanec-Škarić, G., Škavić, Đ.** (2001). Neutralizacija kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru. *Govor* 18, 2, 87–104.
- Vrban-Zrinski, K., Varošanec-Škarić, G.** (2004). Slušno prepoznavanje hrvatskih naglasaka. *Govor* 21, 2, 93–111.
- Vukušić, S.** (2000). Kada prenošenje, a kad prilagodba naglasaka? *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 26, 1, 389–393.
- Vukušić, S., Zoričić, I., Grasselli-Vukušić, M.** (2007). *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
-

Internetski izvori:

Hrvatski jezični portal. Dostupno na <http://hjp.znanje.hr/> [posljednji pristup 7. studenoga 2017.].

Pranjковиć, I. (2001). Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme. Dostupno na <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1825&naslov=za-demokratizaciju-hrvatske-ortoepske-norme> [posljednji pristup 7. studenoga 2017.].

Iva Bašić, Daša Grković

ibasic@ffzg.hr, dgrkovic@ffzg.hr

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb
Croatia

Accentuation of Spanish loanwords in Croatian dictionaries

Summary

Loan words are imported from foreign language and adjusted to Croatian. In Croatian they occur due to stylistic reasons or because there is no corresponding Croatian substitute (Jozić, 2013: 67). The words are adjusted on all linguistic levels, so a derived word is present in the language either in the form of a compromise replica or a loanword. Unlike the foreign word which is not adjusted to Croatian neither phonologically, prosodically nor grammatically, adjusted word is wholly integrated in language and therefore native speakers do not find it foreign. Prosodic element of Spanish loanwords (N = 92) will be analyzed in this paper. Loanwords have different status: one group of words has a loanword status and the other group status of foreign words. The corpora included selection of tokens from Croatian Language Portal (orig. HJP), Croatian Encyclopedic Dictionary, Dictionary of Croatian Language (ed. Šonje), Foreign Word Dictionary (ed. Klaić) and Dictionary of Croatian Language (ed. Anić). Two etymological dictionaries were also consulted. Four hypotheses have been tested: first, does the stress in loanwords remain on the same syllable; second, is there a consistency in prosodic adjustment in a particular source; third, are the rules governing Croatian accentuation norm respected and finally, do we find falling stress on the medial syllables forming doublet or triplet accent forms as well. It has been found that there are three patterns applied to loanword accentuation: deduction of classic standard norm, usage of verified prosodic patterns and preservation of foreign word status. According to different adjustment methods and more or less efficient solutions, we can conclude that consistency of adjustment of Spanish foreign words in Croatian is questioned in a way of falling stress on the medial syllables.

Key words: Croatian, Spanish, loanwords, norm, accent adjustment

Prikaz

Rukopis primljen 8. 8. 2017.

Prihvaćen za tisak 9. 10. 2017.

<https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.05>**Zdravka Biočina***zbiocina@windowslive.com*

Zagreb

Radionica o izazovima u analizi i obradi spontanoga govora – CAPSS2017. Budimpešta, Mađarska, od 14. do 17. svibnja 2017.

Prva radionica o izazovima u analizi i obradi spontanoga govora održala se u Budimpešti od 14. do 17. svibnja 2017. godine u organizaciji Odsjeka za fonetiku Instituta za lingvistiku Mađarske akademije znanosti. Ovo je bila prva u nizu CAPSS radionica koja će se održavati svake dvije godine i koja će okupljati istraživače raznih znanstvenih područja koji se bave spontanom govorom.

Radionica je održana u Institutu za lingvistiku Mađarske akademije znanosti koji je smješten u blizini Trga heroja, najpoznatijega i najvećega trga u Budimpešti. Sesije su se održavale u jednoj od prostorija na prvome katu Instituta, što je bio odličan izbor, budući da su svi sudionici bili okupljeni na jednome mjestu.

Ukupno je održano 25 usmenih izlaganja, jedna demonstracija te četiri pozvana plenarna izlaganja. Svaki dan radionice započeo je pozvanim plenarnim izlaganjem, a u utorak, 16. svibnja na rasporedu su bila čak dva plenarna predavanja. Osim brojnim pozvanim plenarnim izlaganjima, radionica se istaknula i raznovrsnim temama koje su bile zastupljene, a koje su vezane za spontani govor.

Prvo plenarno izlaganje bilo je ono prof. dr. sc. Valerie Hazan pod naslovom *Spontaneous speech adaptations in challenging communicative conditions across the lifespan* "Prilagodbe u spontanome govoru u zahtjevnim komunikacijskim uvjetima tijekom života" u kojem su predstavljene tri studije o spontanome govoru. Autorica je istraživala utjecaj dobi i spola na spontani govor te akustičko-fonetske adaptacije prilikom spontanoga govora u bučnome okruženju.

Drugo, vrlo zanimljivo plenarno izlaganje o interaktivnoj sintezi govora i komunikaciji između robota i čovjeka pod naslovom *Towards interactive speech synthesis; an example of robot-human dialogues in a spontaneous environment* "Ka interaktivnoj sintezi govora; primjer dijaloga robota i čovjeka u spontanome

okruženju" održao je professor emeritus Nick Campbell. U izlaganju je, između ostalog, prikazano kako se prikuplja korpus spontanoga govora u jednome muzeju uz pomoć robota (*Herme robot*) koji je sposoban voditi kraće razgovore s posjetiteljima. Predavač je govorio i o prednostima interaktivne sinteze govora. U utorak popodne održano je i treće plenarno izlaganje čija je tematika bila drugačija od plenarnoga izlaganja toga jutra. Prof. dr. sc. Ruth Huntley Bahr izložila je rad *Variability in speech sound production: Covert contrasts in the speech of children with cochlear implants* "Varijabilnost u proizvodnji govornih zvukova: prikrivena sustavnost u govoru djece s umjetnom pužnicom" u kojem je predstavila rezultate dvaju projekata o usvajanju fonologije kod djece s umjetnom pužnicom. Autorica je dobivene rezultate usporedila s rezultatima djece bez slušnih poteškoća. Posljednje pozvano plenarno izlaganje *Neurolinguistic aspects of speech processing* "Neurolingvistički aspekti govornoga procesiranja" održala je u srijedu ujutro prof. dr. sc. Vesna Mildner, koja je iscrpno objasnila neurolingvističke osobitosti govornoga procesiranja. Između ostaloga, osvrnula se i na reevaluaciju postojećih teorija s obzirom na dosege u tehnologijama kojima se istražuje funkcioniranje ljudskoga mozga i na posebnosti u procesiranju govora kod dvojezičnih osoba te osoba s govornim teškoćama.

Programski dio radionice zatvorili su Tamás Gábor Caspó, Andrea Deme, Tekla Etelka Grácsi, Alexandra Markó i Gergely Varjasi demonstracijom: *Synchronized speech, tongue ultrasound and lip movement video recordings with the "Micro" system*.

Čitav je raspored još uvijek dostupan na mrežnim stranicama radionice (<http://capss2017.nytud.hu/>).

Na radionici su bila zastupljena i izlaganja studenata. Kako bi potaknuli i nagradili znanstveni rad mladih istraživača, jednom izlagaču, mlađem od 35 godina, dodijeljena je Nagrada za najbolje izlaganje mladog istraživača (*CAPSS prize for the best young presenter*).

Na skupu su, osim plenarnoga izlaganja prof. dr. sc. Vesne Mildner s Odsjeka za fonetiku, predstavljena još dva hrvatska istraživanja, također s Odsjeka za fonetiku u Zagrebu. Marko Liker predstavio je rad *Electropalatographic analysis of vowels in quasispontaneous speech* "Elektropalatografska analiza vokala u kvazispontanome govoru" u kojem je iznio metodologiju i rezultate vlastitoga istraživanja hrvatskih vokala elektropalatografom. U radu *Comparison of F0 measures for male speakers of Croatian, Serbian and Slovenian* "Usporedba mjera fundamentalne frekvencije muških govornika hrvatskoga, srpskoga i slovenskoga jezika" Gordana Varošanc-Škarić,

Zdravka Biočina i Gabrijela Kišiček izložile su rezultate i usporedile mjere fundamentalne frekvencije mlađih muških govornika iz Hrvatske, Srbije i Slovenije.

U sklopu radionice organizirana su i dva društvena događanja. Na kraju prvoga dana priređena je zabava dobrodošlice uz večeru i piće u Gastland Bisztró Oktogon. To je bila odlična prilika da se sudionici, već na samom početku, bolje upoznaju. Posljednjega je dana radionice održana oproštajna zabava uz kolače i piće na kojoj su sudionici imali priliku nakon trodnevnoga druženja podijeliti doživljaje i dogovoriti buduće suradnje.

Izlagачi su imali mogućnost objaviti radove s radionice ili u posebnoj izdanju časopisa *The Phonetician* ili u uredničkoj knjizi koja će biti dostupna na internetu.

Prva je CAPSS radionica pokazala brojne potencijale i otvorila zanimljive teme iz područja spontanoga govora. Brojni pozvani plenarni izlagачi, kao i zanimljiva i inovativna istraživanja izlagачa, pridonijeli su bogatim raspravama i pitanjima. Za očekivati je da će, uz ovako dobru organizaciju, Odsjek za fonetiku u Budimpešti i za dvije godine ponovno organizirati uspješnu radionicu.

Prikaz

Rukopis primljen 23. 8. 2017.

Prihvaćen za tisak 9. 10. 2017.

<https://doi.org/10.22210/govor.2017.34.06>**Iva Bašić***ibasic@ffzg.hr*

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

XXXI. međunarodni znanstveni skup HDPL-a "Jezik i njegovi učinci". Rijeka, Hrvatska, od 4. do 6. svibnja 2017.

Trideset i prvi međunarodni znanstveni skup Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku održan je u Rijeci od 4. do 6. svibnja 2017. godine. Konferencija se održava svake godine i okuplja članove HDPL-a, kao i druge istraživače, nastavnike i prevoditelje. S obzirom na to da brojni sudionici već godinama analiziraju na koji način jezik utječe na nas, ove je godine skup održan pod imenom *Jezik i njegovi učinci (Language and its effects)*. Temom su obuhvaćena brojna zanimljiva područja unutar kojih se propitivao utjecaj jezika na društvo i ljudski um. Predsjednica Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku Diana Stolac najavila je da će skup biti šire tematike te da višeslojno obuhvaća sociolingvističke, psiholingvističke i kognitivnolingvističke poglede na jezik i njegove učinke. Na ovogodišnjem skupu HDPL-a sudjelovalo je više od stotinu izlagača u 17 sesija s više od 70 izlaganja. Sudionici su bili uglavnom iz Hrvatske, zatim iz bližega europskog okruženja, ali i izvan Europe.

Konferencija se održala na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci i svečano je otvorena 4. svibnja. Svakoga su dana predavanja bila podijeljena u tri ili četiri istovremene tematske sekcije, nakon kojih je bilo osigurano dovoljno vremena za neformalne razgovore sudionika i komentare na prethodna izlaganja. S obzirom na to da su dvorane u kojima su se održavala izlaganja bile vrlo blizu, bilo je moguće prisustvovati predavanjima iz različitih sekcija. Od ukupno četiri plenarna izlaganja, dva su održana prvoga dana, a sljedećih dana po jedno. Prvi je plenarni izlagač bio prof. dr. sc. Mario Brdar sa Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku s temom izlaganja "Neki metaforički i metonimijski efekti u zdravstvenom diskursu. Od spoznajnog prema društvenom". Budući da se zdravstveni djelatnici i korisnici

zdravstvenih usluga često služe metaforama i metonimijama, posebice tijekom razgovora o medicinskim stanjima i daljnjim postupcima, istraživanjem se pokazalo da to pridonosi ublažavanju komunikacijskih barijera te pridobivanju povjerenja pacijenata u pridržavanju terapije. Predavač je naglasio da i metafora i metonimija mogu imati važnu društvenu funkciju u stvaranju bližih veza između zdravstvenih djelatnika i pacijenata. Također napominje da metafora umanjuje distancu između sudionika te da se sličan proces može uočiti i u uporabi različitih medicinskih eponima. Rezultati provedenoga istraživanja također ukazuju na to da su puni oblici eponima češći pri formalnim susretima, dok je uporaba eliptičnih, metonimijskih eponima prisutnija u neformalnim.

Druga je plenarna izlagачica bila viša lektorica prof. Danijela Trenkić sa Sveučilišta u Yorku s temom *The effects of proficiency in the language of instruction on university students' academic achievement* "Učinci stupnja znanja jezika poučavanja na uspjeh u studiranju". Izlagачica je predstavila rezultate provedenoga longitudinalnog istraživanja u kojemu je ispitana razlika u akademskom uspjehu stranih i domaćih studenata, ovisno o njihovim jezičnim vještinama. Rezultati ukazuju na velike i dosljedne razlike između analiziranih skupina studenata. Razlike su ponajviše izražene u poznavanju vokabulara engleskoga jezika te u brzini procesiranja informacija. Budući da provedena studija također ukazuje na povezanost jezičnih sposobnosti i razine akademskoga uspjeha na Sveučilištu, otvoreno je pitanje nepogodnosti s kojima se susreću strani studenti tijekom vlastite izobrazbe.

Treće je plenarno izlaganje održala prof. dr. sc. Henriette Hendriks sa Sveučilišta u Cambridgeu. Predavanjem pod naslovom *Cognition versus linguistic typology as driving forces for language acquisition: Evidence from the expression of caused motion* "Spoznaja nasuprot tipologiji kao pokretač usvajanja jezika: primjeri izražavanja uzročnosti" autorica je predstavila istraživanje provedeno na dječjem L1 i odraslom L2 u izražavanju kauzalnosti. Rezultati su pokazali da djeca, u usporedbi s odraslima, imaju jednako dobro razvijeno razumijevanje kauzalnih odnosa, iako ih odrasli bolje razumiju. Izlagачica je u predavanju protumačila kako se razvija shvaćanje kauzalnosti u ranom djetinjstvu te koju ulogu u tom procesu ima jezik. Naposljetku su ukratko analizirane razlike u izražavanju kauzalnih radnji kod djece i odraslih.

Posljednje je plenarno predavanje održao prof. dr. sc. Michele A. Cortelazzo sa Sveučilišta u Padovi. Predavanje s naslovom *Quanto è vicino l'italiano letterario all'italiano (neo)standard?* "Koliko je talijanski književni jezik blizak talijanskom

(neo)standardu?" bilo je usmjereno na talijanski književni (neo)standard, a ispitani su čimbenici koji usporavaju ili ubrzavaju jezične promjene.

Prema već uobičajenoj tradiciji, na kraju prvoga dana skupa održano je predstavljanje deset knjiga: *Applied Linguistics Research and Methodology: Proceedings from the 2015 CALS Conference*, dviju urednica Kristine Cergol Kovačević i Sande Lucije Udier, *Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa HDPL-a 2016*, urednica Diane Stolac i Anastazije Vlastelić, *STRUNA – terminološki rječnik Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Prijedlozi u hrvatskome jeziku – značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*, autora Darka Matovca, *Libar o jeziku Marka Uvodića Splićanina*, autorica Dunje Jutronić, Marijane Tomelić Ćurlin te Anite Runjić-Stoilove, *Uncovering English – Medium Instruction: Glocal Issues in Higher Education*, autorica Branke Drljača Margić te Irene Vodopijje Krstanović, *New Insights into the Semantics of Legal Concepts* Martine Bajčić, *Dos heylke yidish vort: jidiš i drugi jezici ortodoksnih Židova u New Yorku*, autorice Gabi Abramac, *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika (knjiga druga): sintaksa jednostavne rečenice*, dvojice autora Branimira Belaja i Gorana Tanackovića Faletara te *Towards the Professionalization of Court Interpreters and Legal Translators in the EU*, dviju urednica Martine Bajčić i Katje Dobrić Basaneže.

Sekcije su pokrivala tematska područja jezičnih dodira (prevođenje, učenje i usvajanje jezika), dijalektologije (govori mladih govornika u manjim mjestima, utjecaji urbanih mjesta na učenje hrvatskoga), pragmatike (govorni činovi, teorije društvenih mreža), ortoepije (naglasne dublete, televizijski govor i izgovor) te brojne opće lingvističke teme. Iako su sve sekcije bile zanimljive, poseban je interes sudionika pobudila dijalektološka sekcija.

Na XXXI. HDPL-ovoj konferenciji sudjelovalo je više istraživača s Odsjeka za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Ana Vidović Zorić i Elenmari Pletikos Olof održale su izlaganje s temom "Učinak čitanja na glas i u sebi na pamćenje". Autorice su u radu istražile kako različiti načini čitanja i slušanja utječu na razumijevanje pročitanoga teksta i njegovo pamćenje, odnosno na kapacitet radnoga pamćenja. Damir Horga održao je predavanje s naslovom "Nefonemski glasnik [ə] u hrvatskom spontanom govoru". U radu se istraživalo trajanje, učestalost i distribucijske karakteristike nefonemskoga segmenta, s obzirom na njegovo pojavljivanje u različitim vrstama artikulacijskoga zgloba te na stupanj formalnosti govorne situacije. Analizirano je 20 žena i 20 muškaraca u intervjuima na Prvom programu Hrvatskoga radija te na Studentskom radiju. Rezultati ukazuju na značajnu

razliku u promatranim uzorcima govora. Iva Bašić i Zdravka Biočina održale su, u koautorstvu s Gordanom Varošancem-Škarić, izlaganje s temom "Prozodijski sustav Pražnica". Autorice su analizirale spontani govor 15 govornika koji su porijeklom iz Pražnica, koji tamo žive posljednjih deset godina i čija su oba roditelja iz toga mjesta. Govornici su se razlikovali po spolu i dobi. Rezultati istraživanja pokazali su da žene, neovisno o dobi, u većoj mjeri zadržavaju tradicionalno opisan prozodijski i vokalski sustav. Iva Bašić održala je i predavanje u koautorstvu s Dašom Grković s naslovom "Radio i televizija u naglašavanju". U radu je analizirano naglašavanje španjolskih posuđenica kod voditelja i spikera Hrvatske televizije. Rezultati provedenoga istraživanja ukazuju na češća odstupanja od naglasne norme kod voditelja. Odstupanja su se odnosila na ostvarivanje silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima, neostvarivanje zagnaglasnih dužina, ostvarivanje kratkosilaznoga naglasaka umjesto kratkouzlaznoga i naglašavanje posljednjega sloga.

Budući da je i ova, XXXI. HDPL-ova konferencija bila iznimno dobro organizirana te da je uspješno prikupila brojne istraživače iz različitih zemalja, otvorila mnoge rasprave i nova istraživačka pitanja, možemo sa zadovoljstvom iščekivati iduću, XXXII. konferenciju koja će se, kako je najavljeno, održati u Rijeci od 3. do 5. svibnja 2018. pod naslovom *Jezik i um*.

UPUTE AUTORIMA

Časopis *Govor* objavljuje znanstvene i stručne priloge koji pridonose razvoju znanosti o govoru – izvorne znanstvene radove, studije, stručne radove, pregledne članke, znanstvene eseje, prethodna priopćenja i prikaze.

Primaju se radovi na hrvatskom i na engleskom jeziku. Molimo Vas da svakom rukopisu pisanom na hrvatskom jeziku, a koji je pripremljen prema uputama, priložite na kraju još i na engleskom jeziku naslov, opis slika i tablica te prošireni sažetak (*summary*) opsega od 1 800 do 2 500 znakova. Iz tog sažetka te opisa slika i tablica čitatelji koji budu čitali samo engleski trebaju dobiti najvažnije informacije koje je autor člankom želio prenijeti. Savjetujemo da prošireni sažetak uključuje vrlo kratak uvod i postavljanje problema, opis istraživanja, dobivene rezultate i kratak komentar.

Oblik rukopisa. Rukopise treba slati u A4 formatu, s dvostrukim proredom. Stranice treba numerirati redom, od naslovne do kraja. Prva stranica neka sadrži podatke o radu i autoru prema predloženom obrascu:

- naslov rada na jeziku članka
- autor(i)
- institucije autora
- podaci o autoru za korespondenciju (puna adresa, telefoni, e-mail)
- skraćeni (tekući) naslov do 45 slovnih mjesta, uključujući razmake.

Sam rukopis počinje na drugoj stranici prema sljedećem obrascu:

- naslov (na jeziku članka)
- sažetak opsega od 600 do 1 200 znakova na jeziku članka
- maksimalno pet ključnih riječi
- tekst
- unutar odlomka retke ne treba odvajati prelaskom u novi red
- ne treba uvlačiti prvi redak teksta
- između odlomaka i prije svakog naslova poglavlja ostaviti jedan redak proreda.

Slike. Slikovne priloge i grafikone treba poslati izdvojene u nekom od sljedećih formata: jpg, gif, bmp itd. Poželjno je grafikone poslati i u MS Excel formatu. Svaki slikovni prilog mora imati redni broj i opis na hrvatskom i engleskom jeziku (primjerice: Slika 1. Grafički prikaz rezultata, Figure 1. Visualization of the results), a u tekstu treba označiti mjesto na kojem dolazi taj slikovni prilog.

Tablice. Svaku tablicu treba obilježiti arapskim brojem i opisom na hrvatskom i engleskom jeziku (primjerice: Tablica 1. Rezultati prvog eksperimenta, Table 1. Results of the first experiment) te je priložiti na kraju rukopisa, a u tekstu je potrebno označiti mjesto gdje koja tablica treba doći.

Bilješke (fusnote) treba izbjegavati, a ako to nije moguće, treba ih u tekstu označiti arapskom brojkom između kosih zagrada i priložiti na kraju teksta.

Referencije. Radove na koje se tekst poziva treba navesti u zagradi s navođenjem prezimena autora i godine pojavljivanja, npr. (Laver, 1994) ili Laver (1994), a ako se nešto citira, onda treba navesti stranicu, npr. (Laver, 1994: 72). Ako se navodi više radova jednog autora objavljenih iste godine, ispravno je napisati npr. Kimura (1973a) ili (Kimura, 1973b). Rad dvaju autora navodi se tako da se bilježi prezime i jednog i drugog autora, npr. (Studdert-Kennedy i Shankweiler, 1970), a rad triju i više autora tako da se bilježi samo prezime prvog autora, uz oznaku "i sur." npr. (Blumstein i sur., 1975). Priloženi popis literature smije sadržavati samo radove koji se izrijeком spominju u tekstu. Te radove treba poredati abecednim redom prema prezimenu prvog autora u sljedećem obliku:

Članak u časopisu

Gospodnetić, J. (1982). Načela fonetike i njezin napredak. *Govor* 4, 2, 93–108.

Članak u zborniku radova

Blumstein, S. (1995). On the neurobiology of the sound structure of language: Evidence from aphasia. *Proceedings of the XIIIth International Congress of Phonetic Sciences* (ur. K. Elenius i P. Branderud), vol. 2, 180–185.

Članak odnosno poglavlje u knjizi više autora

Bialystok, E. (1992). Selective attention in cognitive processing. U R. J. Harris (ur.), *Cognitive Processing in Bilinguals*, 501–514. Amsterdam: North-Holland.

Knjiga

Malmberg, B. (1960). *La Phonétique*. Paris: Presses universitaires de France.

Izvor na Internetu s navedenim autorom

Boersma, P., Weenink, D. (2005). Praat: Doing phonetics by computer. Dostupno na <http://www.praat.org/> [posljednji pristup 26. siječnja 2005.].

Izvor na Internetu bez navedenog autora ili datuma objavljivanja

Introduction to Evidence-Based Practice What it is (and what it isn't) (n.d.).

Dostupno na <http://www.asha.org/Research/EBP/Introduction-to-Evidence-Based-Practice> [posljednji pristup 26. siječnja 2015.].

Recenzije. Recenzenti su stručnjaci s područja teme koju članak obrađuje. Oni ne znaju tko je autor članka koji recenziraju, a autor ne zna tko su recenzenti, te komuniciraju isključivo posredstvom Uredništva.

Autori trebaju biti spremni na eventualno popravljavanje teksta prema uputama recenzenata i posljednju korekturu. Autori članaka dobit će po jedan primjerak onog broja *Govora* u kojem je njihov rad objavljen.

Rukopisi se šalju elektroničkom poštom na adresu urednika ili tajnika.

INFORMATION FOR AUTHORS

Govor publishes original research articles, studies, professional articles, reviews, essays, scholarly notes, and letters to the editor that are relevant to speech science and communication. Contributions addressing the issues of speech and hearing disorders and rehabilitation will also be considered.

The languages of the journal are Croatian and English. Articles in Croatian should be accompanied by an extended summary in English and articles in English should be accompanied by an extended summary in Croatian (1800 to 2500 characters). Figure and table captions should also be bilingual, i.e., written in English and Croatian. We suggest that the summary be organized into a short introduction, problem definition, description of the research, and results with a brief discussion. The purpose of this addition is to enable authors who do not read the language of the article to get the most relevant information the author wanted to convey. Translations may be provided by the Editor.

Form of manuscript. Manuscripts should be submitted double-spaced with wide margins (2.5 cm). All pages should be numbered consecutively. *Page one* should contain the following information:

- article title in the language of the article
- author(s) name(s)
- author(s) affiliation(s)
- information about the author to whom correspondence should be sent (full address, phone numbers, e-mail address)
- abbreviated form of the title for the running page heading (maximum 45 characters including letters and spaces).

The manuscript itself should start on *page 2*, in the following format:

- title in the language of the article
 - abstract in the language of the article (600 - 1200 characters)
 - the maximum of five key words
 - body of the article
 - within the paragraph use the word-wrapping routine on your word processor
 - do not use any indentations
 - leave one blank line between paragraphs and before each heading or subheading.
-

- figures, tables, footnotes
- title, extended summary and key words in the language other than the language of the article.

Figures. All figures must be submitted in a separate document in one of the following file formats: jpg, gif, bmp, etc. Authors are encouraged to submit charts in MS Excel files as well. Figures should be numbered in order of appearance with Arabic numerals. Figure captions should be in English and Croatian. In the text itself the place for each figure should be clearly marked.

Tables should be numbered in order of appearance with Arabic numerals and placed at the end of the text. A short descriptive title in English and Croatian should be provided with each table. In the text of the article the place for each table should be clearly marked.

Footnotes should be kept to a minimum. When necessary, they should be indicated by superscript Arabic numerals in the text and enclosed on a separate page (typed double-spaced).

References should be cited in the text by the last name of the author and the publication year in parentheses, e.g. (Laver, 1994) or Laver (1994); if direct quotes are used from the reference, page number should also be given after a colon, e.g. (Laver, 1994: 72). If more than one article was published by the same author in a given year, the following format should be used: Kimura (1973a) or (Kimura, 1973b). Articles with two authors are cited as (Studdert-Kennedy & Shankweiler, 1970); for articles with three or more authors the correct format is (Blumstein et al., 1975). All references cited in the text should be listed alphabetically at the end of the article. Please, observe the following formats:

Article in a journal

Gospodnetić, J. (1982). Načela fonetike i njezin napredak. *Govor* 4, 2, 93–108.

Article in conference proceedings

Blumstein, S. (1995). On the neurobiology of the sound structure of language: Evidence from aphasia. *Proceedings of the XIIIth International Congress of Phonetic Sciences* (ed. K. Elenius & P. Branderud), Vol. 2, 180–185.

Article or chapter in a book

Bialystok, E. (1992). Selective attention in cognitive processing. In R. J. Harris (ed.), *Cognitive Processing in Bilinguals*, 501–514. Amsterdam: North-Holland.

Book

Malmberg, B. (1960). *La Phonétique*. Paris: Presses universitaires de France.

Internet source with an author

Boersma, P., Weenink, D. (2005). Praat: Doing phonetics by computer, <http://www.praat.org/> [accessed 26th January 2005].

Internet source without an author or a date

Introduction to Evidence-Based Practice What it is (and what it isn't) (n.d.). Retrieved from <http://www.asha.org/Research/EBP/Introduction-to-Evidence-Based-Practice> [accessed 26th January 2015].

Reviews are anonymous. Each article is reviewed by three independent reviewers. The authors will be asked to modify their contributions in accordance with the reviewers' suggestions.

Proofs will be sent to the designated author. Prompt reply and return of corrected proofs will be expected.

Reprints. Authors will receive one copy of the journal in which their contribution has been published.

Submission of manuscripts. The manuscripts are submitted via e-mail to the Editor or the secretary.

Govor izlazi dva puta godišnje.

Godišnja pretplata: 50 kn. Pojedini broj: 30 kn.

Uplate: Zagrebačka banka, Zagreb, IBAN račun: HR7423600001101551990
Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, Ivana Lučića 3.

Godišnja pretplata u inozemstvu: 15 €. Pojedini broj: 10 €.

Uplate iz inozemstva slati na račun: Zagrebačka banka, Zagreb, SWIFT ZABA HR2X
IBAN HR7423600001101551990 Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, Ivana
Lučića 3.
